

Tartu Ülikool
Filosoofiateaduskond
Ajaloo ja Arheoloogia Instituut
Kunstiajaloo õppetool

Eero Kangor

FOTODE DATEERIMISE JA ATRIBUEERIMISE PROBLEEME
TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIAJALOOSES FOTOKOGUS

Magistritöö

Juhendaja : dotsent Kurmo Konsa, PhD
Kaasjuhendaja : lektor Kaur Alttoa, MA

Tartu
2008

Sisukord

1. SISSEJUHATUS	4
1.1. FOTODE ESEMELISUS JA TÄHENDUS.....	5
1.2. KUNSTIAJALUGU JA FOTOGRAAFIA.....	6
1.3. FOTODE DATEERIMINE JA AUTORLUS	8
1.4. TÖÖ PEAMISED ALLIKAD JA ÜLESEHITUS	11
2. TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIAJALOOLISE FOTOKOGU KUJUNEMINE (1922-2008).....	12
2.1. EESTIMAA EHITUS- JA KUNSTMÄLESTISTE KOGU LOOMINE	12
2.2. EESTIMAA EHITUS- JA KUNSTMÄLESTISTE KOGU AASTATEL 1924-41	14
2.3. EESTIMAA EHITUS- JA KUNSTMÄLESTISTE KOGU TÄIENDAMINE OKUPATSIOONIDE AJAL.....	19
2.4. EESTIMAA EHITUS- JA KUNSTMÄLESTISTE KOGU PÄRAST KUNSTIAJALOO KATEEDRI LIKVIDEERIMIST	22
2.5. TARTU ÜLIKOOLI KUNSTIAJALOOLISE FOTOKOGU KORRASTAMINE.....	26
3. FOTODE DATEERIMINE JA ATRIBUEERIMINE FOTOKOGUS	29
3.1. NEGATIIVIDE DATEERIMINE JA ATRIBUEERIMINE	31
3.2. POSITIIVIDE DATEERIMINE JA ATRIBUEERIMINE	63
3.3. DATEERIMISE JA ATRIBUEERIMISE TULEMUSED, FOTODE KIRJELDAMISE JUHISED.....	83
4. KOKKUVÕTE	87
5. SUMMARY	93
6. KASUTATUD KIRJANDUS	99
LISA NR 1 : MUINSUSNÕUKOGU ERALDISED KUNSTIAJALOO KABINETILE 1926-1940.....	108
LISA NR 2 : KUNSTIAJALOOLISE FOTOKOGU STRUKTUUR ENNE RE-KATALOOGIMIST	110
LISA NR 3 : KUNSTIAJALOOLISE FOTOKOGU STRUKTUUR PÄRAST RE-KATALOOGIMIST	122
LISA NR 4 : KUNSTIAJALOOLISE FOTOKOGU KORRASTAMISE PÄEVIK.....	137
LISA NR 5 : PARIKASTE SIGNATUURTEMPLID.....	153
LISA NR 6 : NIKOLAI NYLÄNDERI SIGNATUURTEMPLID	156
LISA NR 7 : KUNSTIAJALOOLISE FOTOKOGU ANDMEBAASI KIRJELDUSVÄLJAD	158

1. Sissejuhatus

Käesolevas töös käsitletakse fotode dateerimise ja atribueerimise probleeme Tartu Ülikooli Kunstiajaloolise Fotokogu (edaspidi: TÜKAF) näitel. Uurimistöö on interdistsiplinaarne ja hõlmab kunstiajaloo, muinsuskaitse ja arhiivinduse valdkondi. Töös kasutatakse fotokogu kataloogimisel koostatud andmebaasi ning rakendatakse allikakriitilisi ja statistilisi meetodeid.

TÜKAF sisaldab peamiselt arhitektuuri- ja kunstiajaloolist materjali, kuid fotokogul on ka laiem kultuurilooline väärtus. TÜKAF kajastab Teise maailmasõja eelse eesti kunstiteaduse arengut ning annab ettekujutuse maailmasõjas hävinud arhitektuuri- ja kunstiväärtustest. Muuhulgas on TÜKAFis säilinud paljude sõjas hävinud Narva, Tartu, Tallinna ja Pärnu hoonete ning kunstiteoste fotod. Vormiliselt on TÜKAF huvipakkuv oma ülesehituse ning fotode kirjeldamise poolest, milles avalduvad koguloojate ideoloogilised tõekspidamised ja teaduslikud eesmärgid. Kuigi fotokogu on fotograafiliste menetluste osas üsna ühetaoline, pakub see üllatavaid leide ka konserveerijale.

Kaasajal on möödapääsmatu kasutada infotehnoloogilisi võimalusi ka sellises konservatiivses valdkonnas, nagu (kunsti)ajalugu, ja seda mitte üksnes kujutise paremaks uurimiseks, vaid ka foto kui ajaloolise allika eripärade põhjalikumaks analüüsimiseks. Seepärast peabki digitaliseerimine võrdselt haarama fotograafilise allika sisulisi ja vormilisi aspekte. Allika vormiliste parameetrite üleviimine digitaalsele kujule on eriti oluline seepärast, et kuna fotode keemilise koostise ja hapruse tõttu on tarvilik nende füüsilist kasutamist piirata, vähenevad tulevikus uurijate võimalused puutuda kokku säilitatava esemega. Fotode füüsilised eripärad on aga väga olulised, sest paljudel juhtudel hõlbustavad nad fotode paigutamist ajalisse ja kultuurilisse konteksti.

1.1. Fotode esemelisus ja tähendus

Sarnaselt paljude teiste tehnoloogiliste uuenduste ja leiutistega on ka fotograafia oma eksisteerimise vältel olnud pidevas muutumises. Fotograafia kahest komponendist on pildistamise aparaat hämmastaval kombel püsinud põhijoontes samasugusena pea 500 aastat, samas kui kujutise jäädvustamine on muutunud järjest keerulisemaks ja efemeersemaks.

Pimekambri (*camera obscura*) tööpõhimõtet selgitas oma töödes juba Leonardo da Vinci (1500-15). 1558.a kasutas seda G. B. della Porta ja kuigi juba samal kümnendil, pärast sellele objektiivi lisamist, oli fotoaparaat sisuliselt valmis, kulus veel umbes 200 aastat, enne kui õpiti valguse abil tekkivat kujutist püsivalt salvestama.¹ 1839.a demonstreeritud dagerrotüüp oli ainukordne kujutis vaskplaadil, mida võis reprodutseerida gravüürina. Varsti aga võeti kasutusele negatiiv-positiiv protsess, mis võimaldas ühest negatiivist teha lõpmatul hulgal positiive ehk fotosid. Fotod reprodutseerisid tegelikkust sisuliselt ilma kadude ja moonutusteta, kuid esialgu ainult mustvalgelt. Pärast värvifoto leiutamist kadus seegi puudus. 21. sajandi lõpus oleme tunnistajaks digifotograafia sünnile, mis traditsioonilise fotograafia järkjärgult asendab. Käeshoitavad fotod muutuvad tulevikus kahemõõtmelisteks kujutisteks arvutiekraanil, mis tähendab, et väheneb ka nende tähtsus füüsiliste objektidena.²

Fotode esemelisus ja sellega seonduvad probleemid on seotud eelkõige nende säilitamise ja väärtustamisega. Fotode materiaalsuse aspekt on rõhutatult esile kerkinud nende digitaliseerimise kontekstis. 2004.a kirjutasid kaks kogenud fotouurijat ja -õppejõudu – Elisabeth Edwards ja Janice Hart, et fotode esemelisus on siiani leidnud ära märkimist vaid fotokolleksionääride ja konservaatorete erialases kirjanduses.³ Joanna Sassoon on viidanud ohule kaotada fotode üleviimisel digitaalsele kujule suur osa nende tähendusest.⁴ See tähendus aga peitub tema

¹ Tooming, Peeter. Hõbedane teekond. Tallinn, 1990, lk 59jj.

² Lavédrine, Bertrand. A Guide to the Preventive Conservation of Photograph Collections. The Getty Conservation Institute, Los Angeles, 2003, p. ix.

³ Edwards, Elisabeth. Hart, Janice. Introduction: Photography as objects. – Photographs, Objects, Histories: On the materiality of Images. Editors: Elizabeth Edwards & Janice Hart, Routledge 2004, p. 2. (Viidatud Sähka, Merilis. Fotokogu säilitamine muuseumis. Magistritöö. Eesti Kunstiakadeemia, 2008, lk 5).

⁴ Sassoon, Joanna. Photographic Meaning in the Age of Digital Reproduction. – LASIE, December 1998, p. 13. Viite eest artiklile tänan M. Sähkat.

jaoks just fotode kui ajalooliste dokumentide individuaalsetes väärtustes. Kui me neid väärtusi ei tähtsusta, võivad digitaalsed kogud Susan Stewarti sõnutsi muutuda pelgalt „kujutiste kogumiks“ (*territory of images*).⁵ Seega tuleb nii fotokogude digitaliseerimisel kui uurimisel kujutise kõrval hakata rohkem tähelepanu pöörama fotode ja negatiivide valmistamise ja vormistamise iseärasustele. Tuleb tähele panna, jäädvustada ja uurijatele kättesaadavaks teha ka fotograafi töö omapära, mille analüüsimine võimaldab fotosid dateerida ja atribueerida. Samas ei tohiks kalduda teise äärmusse ja mõista fotograafiat üksnes kujutise loomise mehhaanilise vahendina ja keskenduda vaid fotograafi töövahenditele. Geoffrey Batchen soovitab fotograafiat vaadelda ideede maailmana, milles genereeritakse võimalusi maailma kirjeldamiseks ja mõistmiseks.⁶ Kuigi fotograafil peab pildistamise hetkel olema ettekujutus jäädvustamise eesmärgist, ei saa ta ette määrata tema tehtud foto kõikvõimalikke kasutusviise, mis tegelikult annavadki sellele tema ainukordse väärtuse.⁷ Foto kuulumine mõnda kollektsiooni annab sellele samuti lisatähendusi. Veelgi enam, tavaliselt on arhiivides suurel hulgal fotosid, millel individuaalne väärtus praktiliselt puudub.⁸ Need fotod omandavad tähtsuse alles siis, kui nad seotakse kogu kollektsiooniga, kas teiste fotode või muude ajalooliste allikatega.

1.2. Kunstiajalugu ja fotograafia

Fotode paljudest kasutusviisidest on käesoleva töö jaoks oluline nende rakendamine kunstiteaduse teenistusse. Helene Roberts arvab, et fotograafial oli väga suur roll kunstiteaduse tekkimisel selle tänapäevasel kujul 19. sajandi teisel poolel.⁹ Ralph Liebermann on seda muutust väljendanud veelgi tabavamalt, öeldes, et kuni 19. sajandi alguseni oli kunstikirjutus pigem esteetiline looming kui püüdlik analüüs.¹⁰

⁵ Stewart, Susan. *On longing : narratives of Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1984, p. 194 (viidatud Sassoon, p. 8).

⁶ Skopik, Steven. *Digital Photography : Truth, Meaning, Aethetics. – History of Photography*. Vol 27/Nr 4. Autumn 2003, p. 271.

⁷ 2008.a septembris Tartus, Eesti Kirjandusmuuseumis toimunud konverentsil „Transformation as Stability: Audiovisual Archives in the Era of New Media“ esitas üks kuulaja filosoofilise küsimuse, kas me ei peaks mitte fotograafidelt (ka surnutelt?) küsima, mida nemad oma tööde digitaliseerimisest arvavad. Autor arvab, et digitaliseerimist puudutava autoriõiguse käsitlemisel ei tohiks kalduda absurdusse.

⁸ Ritzenthaler, Mary Lynn. Introduction. – Ritzenthaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald; Long, Margaret S. *Archives and Manuscripts: Administration of Photographic Collections*. The Society of American Archivists. Chicago, 1984, p. 7.

⁹ Roberts, Helene E. Preface. – *Art History through the Camera's Lens*. Gordon and Breach Publishers, 1995, p xi.

¹⁰ Liebermann, Ralph. *Thoughts of an Art Historian/Photographer on the Relationship of His Two Disciplines. – Art History through the Camera's Lens*, p. 218.

Kunstiajaloolased ei võtnud fotograafiat kohe omaks, sest see ei võimaldanud esialgu kõiki kunstiteoseid moonutamata kujul reprodutseerida.¹¹ Fotograafia leiutamise esimestel kümnenditel (1840-1860) olid selle tehnilised võimalused kõige sobivamad liikumatute objektide pildistamiseks lainurkvõttega¹², mis sobis suurepäraselt arhitektuuri ja skulptuuri jäädvustamiseks. Seepärast hakati fotograafiat juba varakult seostama ka näiteks Prantsuse monumentide klassifitseerimise, säilitamise ja austamise püüete, st muinsuskaitsega.¹³ Pärast ortokromaatiliste fotode leiutamist hakati fotosid rohkem kasutama maalide reprodutseerimiseks.¹⁴ Tuntud kunstiteadlane ja kunstitundja (*connoisseur*) Bernard Berenson (1865-1959) sattus sellest suurde vaimustusse ja oletas koguni, et kunstiteadus võib tõusta samale pulgale reaalteadustega.¹⁵ Nüüd võisid kunstitundjad võrrelda teoseid laua tagant tõusmata ja värskendada oma mälu fotode abil. Kunstiajalugu muutus üsna pea fotodest sõltuvaks, võib olla isegi rohkem kui paljud kunstiajaloolased tajusid.

20. sajandi tuntud kunstiteadlase A. Malraux' teadusliku pärandi uurimisel on A. E. Herschberger jõudnud järelduseni, et tema kirjutistes kaotavad üksikud kunstiteosed oma isikupärase ainulaadsuse, ohverdades selle stiili ühtsusele.¹⁶ Erinevate kunstiteoste fotograafilised reproduktsioonid moodustavadki stiili ning kunstiajalugu muutub ajalooks ilma nimedeta. A. Herschberger esitab retoorilise küsimuse, kas foto on reproduktsioon, vahendaja või omaette kunstiteos.¹⁷ Paradoksaalselt hakati pärast fotograafia leiutamist kunstiteoseina vaatlama kõiki teisi vanemaid graafilise reproduktsiooni tehnikaid. Fotode sarnasusi ja erinevusi teistest graafilistest reproduktsioonidest on uurinud William Ivins jun.¹⁸ Ta väitis, et „fotograafia, mis toodab täpselt korratavaid visuaalseid kujutisi ja teeb seda ilma ühegi süntaktilise elemendita, mis on ilmsed kõikide käsitsi tehtud piltide puhul, vabastas teadlase

¹¹ Montagu, Jennifer. The „Ruland/Raphael Collection“. - Art History through the Camera's Lens, p. 40.

¹² Horste, Kathrine. The Neurdein Frère and the Photography of Mediaeval Architecture. – History of Photography. Vol 26/Nr 4, Winter 2002, p. 276. Tuleb arvestada ka varase fotograafia sõltuvust loomulikust valgusest.

¹³ Horste, p. 276.

¹⁴ Roberts, Helene E. Documents in the History of Visual Documentation. Bernard Berenson on Isochromatic Film. – Art History through the Camera's Lens, p. 123.

¹⁵ Berenson, Bernard. Isochromatic Photography and Venetian Pictures. – Art History through the Camera's Lens, p. 128.

¹⁶ Herschberger, A. E. Malraux's Photography. – History of Photography, Vol 26/Nr 4, Winter 2002, p. 270.

¹⁷ Herschberger, p. 272.

¹⁸ Ivins Jr, William M. Prints and Visual Communication, Harvard University Press, 1953.

kunstniku koopiate (nt graafikalehed) vältimatust ebatäpsusest.¹⁹ Seevastu Estelle Jussim arvab, et W. Ivinsi usk fotosse kui täielikult mehhaaniliselt objektiivsesse kaameras tekkivasse kujutisse pole põhjendatud – „meedium võib sõnumisse nii tugevalt sekkuda, et ainus sõnum, mida üle kantakse on meediumi enda oma“²⁰. See tees on mõnevõrra liialdatud, kuivõrd ta eeldab, et vaataja tajub või oskab adekvaatselt hinnata fotot või fotomehhaanilist protsessi objektiivse tehnilise tegevusena, mis eirab täielikult kujutatava teemaga seotud subjektiivset elementi. Puhtalt objektiivset vaatlust pole aga olemas, sest visuaalne tajumine põhineb analoogia kindlakstegemise keerulistel struktuuridel, mis sõltuvad tervest hulgast komponentidest. Veelgi enam, kuigi E. Jussim vihjab, et fotograafial on omaenda süntaks, kodifitseerimine ja moonutused, ei proovi ta neid eristada ega hinnata nende erinevust või seotust traditsiooniliste graafiliste reprodutseerimise protsessidega.²¹ Kuigi fotot ei saa tänapäeval enam käsitleda reaalsuse läbipaistva ja objektiivse vahendajana, nägemata selles inimliku ja tehnilise vahelesegamise mõjusid, on foto kasutamine reprodutseeritava reaalsuse aseainena siiski tänapäevase elu lahutamatu osa ning ilma selleta on ka raske ette kujutada paljusid teaduse valdkondi, sh kunstiajalugu.

1.3. Fotode dateerimine ja autorlus

Teaduslikus uurimistöös hinnatakse fotosid üha enam ajalooallikatena²², mis tähendab, et neile tuleb kohaldada allikakriitikat – analüüsida ja kontrollida nende tõepärasust ja täpsust²³. Foto kui esmase allikmaterjali puhul on kõigepealt oluline foto daatumi ja ainese kindlakstegemine (identifitseerimine) ja seejärel kujutise tõlgendamine. Need tegevused on teineteisega väga tihedalt seotud.²⁴

Kogu maailmas on juba pikemat aega suureks probleemiks fotode konserveerimine ja säilitamine.²⁵ Konserveerimise meetodika valimiseks ja säilitustingimuste

¹⁹ Ivins, p. 95.

²⁰ Jussim, Estelle. Visual Communication and the Graphic Arts. New York, 1974, p. 308.

²¹ Hamber, Anthony. Use of Photography by 19th-Century Art Historians. – Art History through the Camera's Lens, p. 93.

²² Weinstein, Richard L., Booth, Larry. Collection, Use, and Care of Historical Photographs. Nashville, Tennessee, 1977, p. 65.

²³ Ritzenthaler, lk 15.

²⁴ Ritzenthaler, lk 27.

²⁵ Lavédrine.

määramiseks on oluline fotograafilise menetluse identifitseerimine²⁶, mis eeldab põhiteadmisi fotograafiliste menetluste ajaloost.²⁷ Identifitseerimiseks saab kasutada erinevaid tunnuseid, sh kasutatud materjalid²⁸, pinnatekstuur, kontrast ja toon, formaat (suurus), reproduktsiooni detailsus, vananemise tunnused, pealiskirjad ja ääremärkused ning daatum.²⁹

Dateerimine on tekkimise, tootmise, loomise või juhtumise aja määramine.³⁰ Foto puhul saab rääkida pildistamise ehk säritamise, (negatiivi) ilmutamise või positiivi (foto) valmistamise ajast. Need protseduurid on üksteisele järgnevad, kuid võivad olla ajaliselt rohkem või vähem lahutatud, sõltudes fotograafilisest menetlusest. Näiteks märgkolloidmenetluse puhul pidid fotoplaadid saama säritatud ja ilmutatud ajaga kui kolloid klaasi pinnal niiskena püsis.³¹ Alates 1880ndatest aastatest tõrjusid märgkolloidi kõrvale kuivad hõbeželatiinplaadid, mida võis pärast säritamist ilmutada fotoateljees. Nüüd oli fotograafil võimalus välitingimustes rohkem pilte teha, sest ta ei pidanud kaasas kandma ilmutamiseks vajalikke vahendeid. Juhul kui foto kuulub mõnda kogusse, saab rääkida ka foto ja/või negatiivi omandamise ja registreerimise ajast. Ka need tegevused võivad olla teineteisest märkimisväärselt ajaliselt lahutatud, eriti siis, kui korraga tuleb asutusel vastu võtta suurem kogus fotosid.

Käesoleva töö fookuses on ka fotode atribueerimine (autorluse määramine), mille eelduseks on põhjalikud andmed teatud ajal ja teatud kohas tegutsenud fotograafide kohta. Seda infot tuleb otsida paljudest erinevatest allikatest³², sest Eesti fotograafia leksikoni pole veel koostatud.³³ Fotokogusid omavate asutuste juures on fotograafide

²⁶ IFLA Core Programme. Preservation and Conservation. International Federation of Library Associations and Institutions. Care Handling, and Storage of Photographs. Information Leaflet. Aug 1992. Care, Handling, and Storage of Photographs. Information Leaflet. – The Library of Congress. Preservation. <http://www.loc.gov/preserv/care/photolea.html>, vaadatud 20.09.2008.

²⁷ Tips for Dating Old Photographs. <http://www.classyimage.com/dating.htm>, vaadatud 20.09.2008.

²⁸ Polümeer- ehk filmialusel negatiivide identifitseerimiseks kasutatavaid füüsikalisi teste on kirjeldanud M. C. Fischer ja A. Robb (Fischer, M. C; Robb, A. Guidelines for Care & Identification of Film-Base Photographic Materials. <http://palimpsest.stanford.edu/byauth/fischer/fischer1.html>, vaadatud 20.09.2008).

²⁹ Clark, Susie; Frey, Franziska. Care of Photographs. European Commission on Preservation and Access, 2003, p. 13.

³⁰ Art and Architecture Thesaurus, (http://www.getty.edu/research/conducting_research/vocabularies/aat, vaadatud 20.09.2008)

³¹ Tooming 1990, lk 28.

³² Lähtekohaks Eesti fotograafia ajaloo uurimisel on K. Tederi „Eesti Fotograafia teerajajaid. Sada aastat (1840-1940) arenguteed.“ (Teder, Kaljula. Eesti Fotograafia teerajajaid. Sada aastat (1840-1940) arenguteed. Tallinn, 1972).

³³ M. Parmase sõnutsi olid sellised plaanid Ü. Lillakul, kelle varase surma järel läksid kaotsi ka kogutud materjalid (Parmas, Mall. The Role of the Tallinn Town Council's Prison Photo Museum in the

loomingut ja elulugu käsitletud olemasolevate kogude uurimise vajadusest lähtuvalt.³⁴ Tänuväärset tööd Eesti fotograafia varasema ajaloo alal on teinud Peeter Tooming³⁵ ja Valdeko Vende³⁶. Autoriõiguse temaatikat seoses J. ja P. Parikaste elu ja loominguuga on käsitlenud Ülle Lillak.³⁷ Alates 1911. kehtis Eestis autoriõigus, mille kohaselt oli fotograafil „fotograafiliste toodete valguspildilisel, mehhaanilisel, keemilisel või muul teel paljundamise ja kirjastamise ainuõigus“.³⁸ Tellimusel tehtud fotode autoriõigus kuulus tellijale. Autoriõiguse säilitamiseks nõuti fotograafilt enda firma või kirjastaja nime ja elukoha ning ilmumisaasta märkimist igale eksemplarile. Autoriõigus kehtis 10 aastat, kuid juhul kui fotod ilmusid iseseisva kunstilise, ajaloolise või teadusliku väärtusega seeriatena, pikendati selle kehtivust 25 aastani. Autoriõigusest loobumise või selle võõrandamise kokkulepe pidi olema kirjalik.³⁹ Nii omandasid ka Parikased äri alustamiseks fotograaf Spindleri ateljee koos autoriõigusega paljudele tema fotodele. Parikased omandasid ka fotograafide H. Tiidermanni⁴⁰, J. Kristini ja Vändra piltnik J. Mihkelsoni negatiivid⁴¹. Pole aga välistatud, et nad avaldasid neid edaspidi enda nime all⁴². Seda kõike arvesse võttes ei saa teha lõplikke ja ümberlükkamatuid atribueeringuid.

Estonian Historical Photo Heritage. – The Memory of the Photograph. Nordic Council of Ministers, Copenhagen, 2001, p. 17).

³⁴ Asmer, Vilve. Esimestest piltnikest Eestimaal ja nende fotodest Eesti kultuuriloolises arhiivis (1844-1900). <http://www.kirmus.ee/Asutus/Valjaanded/ekmar/esimest.html>, vaadatud 20.09.2008; Asmer, Vilve. Aeg piltides, pildid ajas: valik fotosid Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolise Arhiivi fotokogust. Tartu, 1999; Kärkla, Eevi. Tartu kesklinna välisilme muutmine aegade jooksul (Tartu Linnamuuseumi fotokogu põhjal). – Tartu Linnamuuseumi aastaraamat, nr.12, Tartu 2006, lk 24-36; Lembinen, Sulo. Tartu Ülikooli Raamatukogu Fotokogu. – Tartu Ülikooli raamatukogu aastaraamat 1997, Tartu 1998; Parmas, Mall. Eesti fotograafi Nikolai Nyländeri loominguiline tegevus kodus ja võõrsil. – Tallinna Linnamuuseumi aastaraamat 2000/2002. Tallinn, 2002, lk 155-171; Parre, Tiina. Viljandi linn Jaan Rieti klaasnegatiividel muuseumi fotokogu põhjal. – Viljandi Muuseumi aastaraamat 1998. Viljandi, 1999, lk 4-10; Püüa, Endel. Saaremaa fotograafid 1864-1940. – Saaremaa Muuseumi Toimetised. Kuressaare, 2002; Vare, Talis. Ilupiltnikud endisaegses Haapsalus. <http://www.muuseum.haapsalu.ee/index.php?lk=10883>, vaadatud 20.09.2008;

³⁵ Tooming, Peeter. Foto! Foto? Foto.... Tallinn, 1983; Ikka fotost. Tallinn, 1995; 55 aastat hiljem. Tartumaa. 1937-1995. Carl Sarap ja Peeter Tooming, Tallinn, 1997.

³⁶ Vende, Valdeko. Eesti fotograafia ajaloost VII. Sirp ja Vasar, 21.08.1981; Eesti fotograafia ajaloost VIII. Sirp ja Vasar, 12.03.1982; Eesti fotograafia ajaloost X. Sirp ja Vasar, 16.09.1983.

³⁷ Lillak, Ülle Fotograafid Parikased – nende elu ja looming. Diplomitöö. Tartu Riiklik Ülikool, 1989 (koopia autori valduses), lk 23jj.

³⁸ Parikas, J. ja P. Fotograafia õpperaamat. Tallinn, 1923, lk 300.

³⁹ Parikas 1923, lk 301.

⁴⁰ Lillak 1989, lk 22.

⁴¹ Tooming 1983, lk 48.

⁴² Kohati on väga keeruline kindlaks teha, kas negatiiv üleüldse on originaalne või on see koopia mõnest fotost, veelgi keerulisem on lugu fotodega. Autentsuse probleematikat on oma magistritöös põhjalikult käsitlenud Merilis Sähka (Sähka).

1.4. Töö peamised allikad ja ülesehitus

TÜKAFi näol on tegemist koguga, kuhu pärast 1944. aastat lisandus uut materjali minimaalselt. Autor püüab fotokogu säilikutel põhinevate näidete varal välja selgitada, kas, kuidas ja milliste meetoditega on võimalik negatiive ja fotosid dateerida ning atribueerida. Töö põhineb fotokogu kataloogimisel kolme aasta jooksul (2005-2008) tehtud tähelepanekutel, mida püütakse võrrelda arhiivi- ja muudes allikates olevate andmetega. Töö peamiseks allikateks on TÜKAFi fotosäilikud, Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabineti⁴³, Haridusministeeriumi Muinsusnõukogu⁴⁴ ja kunstiajaloo professorite elu ja tegevust puudutavad arhiiviallikad⁴⁵.

Töö on jaotatud kolme ossa. Esimeses osas antakse ülevaade TÜKAFi kujunemisest, sh Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabineti ajaloost ning Tartu Ülikooli kunstiajaloo õppetooli klaasnegatiivide ja fotode kogu korrastamise projektist ning selle tulemustest. Teises osas käsitletakse dateerimise ja atribueerimise probleeme TÜKAFi fotosäilikute põhjal. Kõigepealt vaadeldakse negatiive, seejärel positiive ehk fotosid. Kolmandas osas võetakse kokku üldised järeldused ja visandatakse dateerimise ja atribueerimise metoodika, mida saaks rakendada ühe kollektsiooni piires.

Tööle on lisatud kokkuvõtte Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabinetile Muinsusnõukogu kaudu Haridusministeeriumi eelarvest eraldatud rahade kohta 1926-1940.a (Lisa nr. 1), Tartu Ülikooli Kunstiajaloo õppetooli klaasnegatiivide ja fotode kogu struktuur enne 2005.a alanud re-kataloogimist (Lisa nr 2), TÜKAFi struktuur alates 2005.a (Lisa nr 3), Tartu Ülikooli Kunstiajaloo õppetooli klaasnegatiivide ja fotode kogu korrastamise päevik (Lisa nr 4), Parikaste ateljeetemplite (Lisa nr 5) ja N. Nyländeri signatuurtemplite kronoloogiline järjestus (Lisa nr 6) ning Kunstiajaloolise Fotokogu andmebaasi kirjeldusväljad (Lisa nr 7).

⁴³ Eesti Ajalooarhiiv (edaspidi: EAA) f. 2100, n. 5, s-d 286a, 286b, 286c, 287 ja n. 6, s-d 361, 368.

⁴⁴ Eesti Riigiarhiiv (edaspidi: ERA) f. 1108, n. 5, s-d 346, 371, 374 ja 987, f. R.81, n. 1, s. 309.

⁴⁵ EAA f. 2100, n. 2b, s-d 31, 35 ja 96, n. 2, s-d 289, 353 ja 1266, EAA f-d 5298 ja 5358; Riksarkivet. Helge Kjellins baltiska samling (Referenskod: SE/RA/720987).

2. Tartu Ülikooli Kunstiajaloolise Fotokogu kujunemine (1922-2008)

1919.a taasavatud Eesti Vabariigi Tartu Ülikoolis loodi Filosoofiateaduskonnas teiste rahvusteaduste kõrval ka kunstiajaloo õppetool.⁴⁶ Õppetool õnnestus täita alles 1921.a toimunud konkursiga.⁴⁷ Järgneval aastal saabus Rootsist, Lundi Ülikoolist Tartusse PhD Tor Helge Kjellin (1885-1985). Õppe- ja uurimistöö tarbeks asutas ta 1922.a õppetooli juurde Kunstiajaloo Instituudi, mida ülikooli valitsus ametlikult Kunstiajaloo kabinetiks (edaspidi: Kunka) nimetas.⁴⁸ Kunkas hakkasid paiknema erialased kogud õppe- ja teadustöö tarbeks: raamatud, (foto)graafilised reproduktsioonid, diapositiivid, fotod, negatiivid, (möödistus)joonised ja väljakirjutused arhiividest. H. Kjellin soovis õppetooli juurde asutada ka Kirikuarheoloogia Muuseumit.⁴⁹ 1922.a asus Kunka Rüütli tn 2 kolmandal korrusel.⁵⁰ 1923.a suvel⁵¹ koliti Lai tn 36, kuhu jäädi 1941. a-ni.

2.1. Eestimaa ehitus- ja kunstimälestiste kogu loomine

Kunka asutamisel kuulusid sellesse H. Kjellini isiklikud raamatud, kunsti-reproduktsioonid ja diapositiivid.⁵² Professor seadis endale ülesandeks täiendada nii õppe- kui uurimiskogu. Nn Eestimaa ehitus- ja kunstimälestiste kogu (edaspidi: EEKK) täiendamiseks korraldas Kjellin koos üliõpilastega uurimisreise kogu Eestis ja

⁴⁶ Peil, Mirjam. Kunstiteadlased Tartu Ülikoolis 1919-1940. – Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi VII, Tartu, 1979, lk 119.

⁴⁷ Eller, Mart. Tartu Ülikooli osast eesti kunstiteaduses 1920–1930-ndail aastail, I. – Kunstiteadus. Kunstikriitika 5. Tallinn, 1983, lk 65.

⁴⁸ Nimetuse pärast toimus H. Kjellini ja ülikooli valitsuse vahel vaidlus (EAA f. 2100, n. 6, s. 368, l. 3 jj). H. Kjellin esitas palve nimetada Kunstiajaloo kabinett ümber Kunstiajaloo Instituudiks, kuid valitsus oli sellele vastu. H. Kjellin kasutas kuni professori kohalt lahkumist Kunka kirjavahetuses ja varade märgistamisel nimetust Kunstiajaloo Instituut (EAA, f. 2100, n. 2b, s. 35, l. 20).

⁴⁹ 1923.a oli Kunkas ca 80 numbrit erinevate stiiliperioodide profiil- ja telliskive, hauakive (EAA, f. 2100, n. 6, s. 361, l. 17p.). TÜKAFis on selle tõestuseks Herm. Nieroth'i ja Gertrud Brincki 17. sajandist pärineva hauaplaadi foto (B-387-44).

⁵⁰ Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli ettelugemiste kava 1922. aasta II poolaastal. Tartu 1922, lk 24 (edaspidi TÜEK).

⁵¹ EAA, f. 2100, n. 6, s. 361, lk 17jj.

⁵² Samas, lk 1.

ka Lätis.⁵³ Uurimistööde rahastamiseks ei piisanud vaid õppetoolile ja Kunkale eraldatud vahenditest. Petseri kloostri pildistamist oli nõus toetama Petseri Rahvaharidusselts.⁵⁴ 1924.a oli Haapsalu linnavalitsus nõus hüvitama H. Kjellini ja tema assistendi V. Vaga elamiskulusid 4 000 marga ulatuses ning toetama Haapsalu linnuse fotografeerimist 2 000 margaga.⁵⁵ Kogu täienes ka annetustega.⁵⁶ 1925.a inventuuri järgi oli EEKKs „3 040 ülesvõtet ja 60 postkaarti (kokku 3 100) ning 125 mõõdistuste joonist.“⁵⁷

1922/23 õppeaastal töötas hakkas Kunkas raamatukoguhoidja ja assistendina üliõpilane Eva Pedriks.⁵⁸ 1923.a märtsist jätkas tema tööd Voldemar Vaga⁵⁹, kes oli Kunkas ajutise abijõu ja abiassistendina ametis kuni 1940. a-ni.⁶⁰ Lühikest aega töötas Kunkas ka Helmi Saarmann (Saadre).⁶¹

1924.a otsustas H. Kjellini professori kohalt lahkuda.⁶² Põhjuseks võisid olla tema liiga suured ambitsioonid, mida Tartu Ülikooli tingimustes polnud võimalik ellu viia. E. Parek on oma mälestustes kirjutanud⁶³, et professorit panid nõrdima Tartu Ülikooli piiratud võimalused. V. Vaga on öelnud, et mingil hetkel ei suutnud ülikooli valitsus H.

⁵³ 1922.a suvel käis H. Kjellin Läänemaal ja saartel, Tallinnas, Narvas (sh Jaanilinnas), Võrus, Valgas, Rakveres ja selle ümbruses, Petseris ja Irboskas ning sügisel jälle Rakveres, Kadrinas, Haljalas ja Palamusel (EAA f. 2100, n. 2, s. 353, l. 52 jj.). 1922.a juulis külastas professor Lätit (Samas, l. 44). Enne Eestist lahkumist korraldas H. Kjellin 1924.a suvel üliõpilastega uurimisreisi Haapsalus, Kuressaares, Karjas, Valjalas, Mustjalas, Kihelkonnas, Kärlas ja Kaarmas. Ta pildistas ise, ostis postkaarte ja tellis ülesvõtteid professionaalsetelt fotograafidelt. Üliõpilased tegid detailseid arhitektuurilisi kirjeldusi ja koostasid vallasvarade nimestikke (Parek, Elsbet. Tartu – minu ülikoolilinn 1922-1926. – Litteraria. Eesti kirjandusloo allikmaterjale. Vihik 14. Tartu, 1998, lk 37jj). 1923-24.a restaureeris H. Kjellin üliõpilaste abiga Karja kirikut (Kjellin, Helge. Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre beziehungen zu Gotland. Lund, 1928).

⁵⁴ Vt Petseris tehtud fotode negatiivid.

⁵⁵ Riksarkivet. Kjellins baltiska samling (edaspidi: KBS), Vol 1 Brev till och från Helge Kjellin.

⁵⁶ 1924.a annetasid Parikased Kunkale 628 fotot väärtusega 30 000 mk (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv (edaspidi: KM EKLA) f. 256, M 16:2, lk 74). Fotod jõudsid Kunstiajaloo Instituuti 24. mail 1924 (V. Vaga tänukiri Parikastele, Samas, lk 90). Fotod olid formaatides 24x30, 18x24, 13x18, 12x16,5 ja 10x15 cm (Samas, lk 95).

⁵⁷ EAA f. 2100, n. 2b, s. 35, lk 63jj. „Ülesvõtete“ all peeti ilmselt silmas fotosid ja negatiive. Järgnevalt kasutatakse viidatud allikas toodud mõiste „ülesvõte“ vastena sõna „foto“. Fotode ja negatiivide koguarvu määramisel on siiski oluline neid eristada. Sõna „foto“ kasutamine „ülesvõtte“ tähenduses võib sealjuures tekitada mõningat segadust.

⁵⁸ Samas, n. 6, s. 368, lk 4. Eeva Niinivaara (sündinud Pedriks, 1901-2000), eesti keele- ja kirjandusteadlane ning luuletaja (Salokannel, Juhani. Sajandipikkune elu Soome sillal – Eesti Päevaleht/Arkaadia, 10.11.2000).

⁵⁹ EAA f. 2100, n. 6, s. 361, lk 21.

⁶⁰ 10. novembril 1940.a valiti V. Vaga Eesti ja üldise kunstiajaloo kateedri õppejõuks (EAA f. 5358, n. 1, s. 1).

⁶¹ H. Saarmann töötas Kunkas 1924.a sügisest 1925.a kevadeni (EAA f. 2100, n. 2b, s. 35, l. 52).

⁶² Samas, n. 2, s. 353, lk 70jj.

⁶³ Parek, lk 35.

Kjellini väljapressimist enam välja kannatada.⁶⁴ 1924-26.a pidas Tartu Ülikool H. Kjelliniga läbirääkimisi professorina jätkamiseks⁶⁵ ja kuigi 1926.a otsustas Haridusministeerium kunstiajaloo professuuri hoopis kaotada, jõuti ülikooli vastuseismisel kompromisslahenduseni – professuuri ei kaotatud, kuid see jäeti vakantseks.⁶⁶ Professori kohalt lahkumise järel korraldas H. Kjellin veel 1924.a Haapsalu linnuse väljakaevamisi ning 1925-26.a Tallinna Toompea linnuse väljakaevamisi.⁶⁷ Samuti jätkas ta kirjavahetust nii V. Vaga kui ka teiste Eesti kunsti- ja arhitektuuriajaloo uurijatega.⁶⁸

Professor Kjellin viis Tartust kaasa hulga uurimismaterjale, millest ta osa tagastas 1927.a märtsis⁶⁹ ning novembris.⁷⁰ Rootsi Riigiarhiivi H. Kjellini Balti kogus⁷¹ leidub tänaseni Kunka templiga fotosid. Kahjuks pole autorile teada nende täpne arv⁷², hinnanguliselt on neid vähemalt paarsada. Negatiive Kjellin tõenäoliselt Eestist kaasa ei viinud, seepärast ei saa öelda, et Kunka oleks märkimisväärselt kannatanud – negatiividest oli ju ikkagi võimalik uued fotod teha. Nagu selgus TÜKAFi inventeerimisel, on seda ka tehtud.⁷³

2.2. Eestimaa ehitus- ja kunstimälestiste kogu aastatel 1924-41

1924.-33.a oli Tartu Ülikoolis kunstiajaloo professor vakantne. Kunkat juhatas sel perioodil P. Baumann (al 1929 Haliste). Kabineti tööd korraldas tegelikult V. Vaga. Tema roll oli oluline ka 1925.a Haridusministeeriumi juurde loodud Muinsusnõukogus (edaspidi MNK), kuigi ametlikult kuulus nõukogusse P. Baumann.⁷⁴ MNK esimestel tegevusaastatel küsiti tihti nõu endiselt professorilt H. Kjellinilt.⁷⁵

⁶⁴ Peil, Mirjam. Professor Voldemar Vaga 85. Intervjuu. – Sirp ja Vasar. 29.06.1984.

⁶⁵ EAA f. 2100, n. 2b, s. 35, l. 40.

⁶⁶ Eller 1983, lk 70.

⁶⁷ Nurk, Ragnar. Tallinna keskaegsete linnakindlustuste kaitse ja konserveerimine Eesti Vabariigis 1920.–1930. aastatel. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut.

⁶⁸ KBS, Vol 1 Brev....

⁶⁹ EAA f. 2100, n. 5, s. 287, l. 29. Kirjas palus ta luba jätta novembrini enda kätte 121 mõõdistusjoonist, 30 väljakirjutust arhiivist ja 453 fotot (koostatud nimekirjas on kohanime järel fotode arv).

⁷⁰ Samas, l. 33.

⁷¹ KBS.

⁷² Fondikirjelduses on fotode ja postkaartide koguarvuks märgitud 3 448. Arhiivifond on veel korrastamata ning fotod asuvad muude materjalide vahel.

⁷³ Negatiividest, mis on valmistatud 1922-24.a on tehtud fotod, millel on tempel: „Kunstiajaloo kabinett“, st nad pärinevad ajast, kui H. Kjellin oli Eestist lahkunud, st nimetust „Kunstiajaloo Instituut“ (ega ka vastavat templit) enam ei kasutatud.

⁷⁴ Vt ERA f. 1108, n. 5, s. 371, lk 4jj.

⁷⁵ Vt MNK protokollid (ERA f. 1108, n. 5, s. 346) ja KBS, Vol 1: Brev... .

1933.a sügisel hakkas Tartu Ülikoolis tööle uus kunstiajaloo professor rootslane Sten Ingvar Karling (1906-88), kes võttis P. Halistelt üle Kunka juhatamise.⁷⁶ Samuti pidi ta Haridusministeeriumi (1929-36.a Haridus- ja Sotsiaalministeerium) Muinsusnõukogus hakkama esindama kunstiajaloo valdkonda.⁷⁷ Muinsuskaitstes ja uurimistöös hakkas Karling sarnaselt eelkäijale rohkesti kasutama üliõpilaste abi. Sellega seoses võttis ta endale ning soovitas oma õpilastel hakata uurima Eesti kunsti. Oma saksakeelses avaloengus: „Jacob und Magnus Gabriel de la Gardies Tätigkeit als Bauherren in Estland“⁷⁸ määras ta endale kitsamalt ülesandeks uurida kunsti Eestis nn rootsi ajal.⁷⁹ S. Karling valiti professoriks ka teiseks ametiajaks (1938-43)⁸⁰, kuid pidi poliitilistel põhjustel Eestist lahkuma 1941.a kevadel.⁸¹ Karlingi teisel ametiajal, 1939.a nimetati Kunstiajaloo kabinet ümber Kunstiajaloo Instituudiks.⁸²

Kunka ajaloo seisukohalt oli oluline MNK-s 1928.a vastu võetud otsus hakata registreerima kunsti- ja kultuurajaloolisi vallasmuinasvarasid.⁸³ V. Vaga koostatud töökava järgi⁸⁴ pidi kirikute inventari registreerimine toimuma kahel järgneval suvel.⁸⁵ Registreerimine tähendas ka muinsuste fotografeerimist. 1932.a oli kunstimälestiste registreerimisel kaitse alla võetud „92 kirikut, 7 kloostrit või kloostri varet, 14 kabelit, 37 lossi või lossi varet, 14 kindlustatud lossi, 9 väravat ja silda, 12 avalikku hoonet, 8

⁷⁶ Kinnitati Kunka juhatajaks 27. jaanuaril 1933 (EAA f. 2100, n. 2b, s. 31, lk 19).

⁷⁷ Esimest korda osales ta MNK koosolekul 8. veebruaril 1933.a koos Vagaga (MNK protokoll nr 33 : 8. II 1933.a); edasistel koosolekutel (kokku 29), asendas Vaga teda vaid kahel korral.

⁷⁸ Avaloengu põhjal ilmus 1938.a samanimeline uurimus Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabineti väljaannete seerias (Karling, Sten. Jacob und Magnus Gabriel de la Gardies Tätigkeit als Bauherren in Estland) ning Akadeemilise Rootsi-Eesti Ühingu väljaandes „Svio-Estonica“.

⁷⁹ Karling, Sten. Kunsthistorische Forschung in Estland. Eine Übersicht. – Beiträge zur Geschichte der Baltischen Kunst. Giessen 1988. Lk 15.

⁸⁰ EAA f. 2100, n. 2, s. 289, lk 44jj.

⁸¹ Vt Universitas Tartuensis 1632-2007. Toimetajad Toomas Hiio ja professor Helmut Piirimäe, Tartu 2007 (Edaspidi UT). Lk 420jj ja Tuulse, Armin. Sven Karling och Estland konsthistoria. Annales Societatis Litterarum Estonicae in Svecia, IV(1960-1964) Stockholm 1966, lk 5.

⁸² Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli loengute ja praktiliste tööde kava (edaspidi: LPTK) 1939. aasta II poolaastal, Tartu 1939, lk 35.

⁸³ Eller 1983, lk 66.

⁸⁴ MNK protokoll nr 12 : 17. III 1928.

⁸⁵ Tööde läbiviijajaks pidid Vaga kõrval olema H. Saarman, E. Simenson ja Rosendorf. 1928.a suvel pidi igaüks registreerima ühe maakonna kirikute inventari ning võimalusel ka linnades, mõisates jm leiduvat vallasvara. 1928.a sügisel esitatud aruande järgi (MNK protokoll nr 14 : 27. X 1928) registreeris Tartumaa kirikuid V. Vaga, Võrumaal E. Simenson ning Viru-, Järva- ja Harjumaal E. Ederberg. 1929.a vallasmuinasvarade registreerimiseks saadud rahast (MNK protokoll nr 15 : 9. III 1929) registreerisid vallas- ja kinnismuinasvarasid E. Simenson Pärnumaal, V. Vaga Viljandimaal, Tallinnas ja Narvas (EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 2); fotograaf E. Sellekelt telliti 80, K. Mägilt 13+2, K. Akeliilt 38 ja J. Rietilt 8 (kokku 141) fotot; registreerimise eest maksti kokku 450 kr, fotode eest 295,81 kr. 1930.a eraldistest (MNK protokoll nr 20 : 14. IV 1930) registreeris Vaga vallasmuinasvarasid Setu- ja Valgamaal (EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 28). Fotode eest maksti E. Sellekesele 167, K. Akelile 66,50 ja N. Nyländerile 4,50 kr (kokku 238 kr). Kunstiajalooliste muinasvarade registreerimine jätkus 1931.a (MNK protokoll nr 24 : 14. II 1931).

linnamüüri, 53 mõisahoonet, 69 eramaja linnades, 62 mälestussammast, 16 hauda. Peale selle liikuvaid muinasvara esemeid⁸⁶ (kirikutes, avalikkudes hoonetes jne.)⁸⁷ Registreerimise tulemusena suurenesid Kunka kogud. 1929.a lõpuks oli Kunkas „1 420 ülesvõtete negatiivi, 3 489 fotot ja postkaarti ning 146 joonist, plaani jne.“⁸⁸ 1932.a oli EEKKs 4 686 fotot ja 1 990 negatiivi – 1929.-32. oli lisandunud 1 197 fotot ja 570 negatiivi (kokku 1 767). Lisaks oli Kabinetis veel 1 444 diaposiitide negatiivi.⁸⁹

Kunka kogude seisukohalt oli oluline ka 1931.a⁹⁰ MNK-s koostatud muinasvarade inventeerimise kava, mille kohaselt tuli koostada ehituste plaane, fassaadi-, arhitektuuridetailide ja ehituskonstruksioonide jooniseid⁹¹ ning neid kohapeal fotografeerida. Lisaks tuli koostada muinasvarade kirjeldusi, mis pidid sisaldama andmeid ehitusmaterjalide, konstruksioonide, värvitooni jne kohta, lühikest ehituslugu ning bibliograafiat. Inventeerimist hakanuks ellu viima noored arhitektid või üliõpilased.⁹² Inventeerimise materjalid tuli koondada Kunkasse. V. Vaga tegi ettepaneku esmalt inventeerida Tallinna kesk- ja rootsiaegsed elumajad, teises järjekorras mõisad (sh esmajärjekorras hävinemisohus ehitised) ja siis kirikud. 1936.a täpsustati Muinsuskaitse Nõukogus seoses muuseumide seadusega, et ehitus- ja kultuurajaloolised vallasmuistised tuleb võimalusel jätta muuseumidesse, kuid nende „kirjeldused, ülesvõtted ja muud materjalid saadetakse Kunkasse.“⁹³ 1932-40.a⁹⁴ eraldati Kunkale inventeerimistöödeks kokku 5 510 kr. 1932-35.a eraldati raha vaid mõõdistustöödeks. 1935/36.a inventeerimise eelarvest kulutati fotodele umbkaudu pool⁹⁵, 1937/38.a eelarvest umbes 2/3⁹⁶. Kui eeldada, et 1936/37 ja 1938-

⁸⁶ St vallasmuinasvara.

⁸⁷ Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. Tartu 1932, lk 79.

⁸⁸ Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. Tartu 1929, lk 193.

⁸⁹ EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 30. Siin on silmas peetud Eesti kunstimälestistest tehtud fotode koopiaid, mida kasutati diaposiitide valmistamiseks. Varasemates ega hilisemates allikates seda arvu enam ei esine.

⁹⁰ MNK protokoll nr 28 : 29. VIII 1931.

⁹¹ Autor leidis selliseid kirjeldusi V. Vaga isikuarhiivist – kolm O. Grohmanni koostatud kirjeldust, mis olid koostatud 1932.a (Nõo ja Puhja kirik, ning Tallinna keskaegsed majad Rüütli tn 10/8, 12 ja 12a; EAA f. 5358, n. 1, s. 53) ja mõisate kirjeldused (Samas, s. 36).

⁹² Plaanide ja jooniste koostamisel kavatseti koostööd teha Tallinna Tehnikumiga.

⁹³ MNK koosoleku protokoll nr 49 : 10. X 1936.a.

⁹⁴ Vt ka Lisa nr 2.

⁹⁵ Inventeerimise eelarve oli 600 kr. Aruande järgi maksis Kunka Grohmannile kahe lõike ja põhiplaani eest 340 kr, E. Sellekesele 6 foto (2 negatiivi + mõlemast 2 fotot) eest 4,94 kr ja fotograaf K. Akelile 70 negatiivi ja 150 foto eest kokku 251,86 kr (EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 59).

⁹⁶ Inventeerimise eelarve oli 1000 kr. Aruande järgi maksis Kunka saadud summadest 1936.a fotograaf Königsfestile 4,50 ja Parikastele 0,40 kr. 1937.a maksti Grohmannile plaanide eest 410 kr, fotode eest maksti kokku 545,95 kr, sh Sellekele 413,61, J. Triefeldtile 76,34, N. Nyländerile 6,25 kr,

40.a kulutati fotodele umbes pool summast, võidi hinnanguliselt saada Kunka kogudesse ca 2 200 negatiivi ja fotot.⁹⁷

Kogusse võis lisanduda fotosid (ja negatiive) ka juhul kui arhitektuurimälestiste restaureerimisel, konserveerimisel ja remontimisel tehtud fotod deponeeriti Kunkasse. See on tõenäoline, sest restaureerimis- ja konserveerimistööd toimusid kunstiajaloo professor S. Karlingi osalusel, juhatusel või tema plaanide järgi. Tema õpilased A. Tuulse ja V. Raam juhtisid ja osalesid ka suurematel MNK kaudu rahastatud töödel Pirital⁹⁸, Padisel ja mujal.⁹⁹ Restaureerimiseks (sh remontimiseks ja korrastamiseks) anti 1928-40.a kokku 35 548 kr. Kõige mahukamad tööd toimusid Pirita ja Padise kloostrivaremetel, Põltsamaa lossis, Haapsalu, Pärnu ja Karksi linnuse varemetel ning Kuressaare linnuses. Kirikute remonttöödeks anti kokku 6 780 kr. Kõige enam raha eraldati restaureerimis- jm töödeks 1936/37.a eelarvest (5 400 kr).

Pärast 22. juunil 1940.a alanud sõda Saksamaa ja Nõukogude Liidu hakati rindelähedastest piirkondadest (sh Eestist) varasid ja inimeste (sund)evakueerima.¹⁰⁰ See tähendanuks ka Tartu Riikliku Ülikooli (edaspidi TRÜ) (sh Kunka) varade ja inimressursi viimist Nõukogude Venemaale. 28. juunil kinnitati Moskvast riiklik evakuatsiooniplaan, mida hakkasid Eestis ellu viima kohalikud komisjonid. Samal päeval käskis TRÜ majandusliku osakonna juhataja salajases ringkirjas kõigil allasutustel võimalike õnnetuste vältimiseks (eriti õhurünnakute või süttimise puhul) anda mürgised ained hoiule spetsiaalsetesse ladudesse.¹⁰¹ Kunkal oleks tulnud Anorgaanilise Keemia Instituudi lattu ülikooli peahoones hoiule anda fotograafias

Grünthalile 2,50, Kulpile 1, M. Nurmistele 1,70, kunstiajaloo üliõpilastele A. Tuulsele 25,55 ja V. Raamile 16 kr ning Kitsingule fotokoopiate eest 3 kr. 1938.a maksti fotode eest N. Nyländerile 30,75 ja Fr. Wolffile 5,10 kr (Samas, l. 74). Kokku kulutati fotodele 586,70 kr. Kahjuks pole täpsustatud, mitu fotot nende summade eest saadi. Kui eeldame, et näiteks Selleke tegi fotosid 1935/36.a kehtinud hinnaga, saadi temalt ca 170 negatiivi (lisaks fotod). Kui teised fotograafid müüsid oma ülesvõtteid sama hinnaga, saadi kokku ca 230 negatiivi (lisaks fotod).

⁹⁷ Inventeerimise summadest eraldati pildistamisele ca 2500 krooni. Kui arvestada, et ühe pildistuse hinnaks (negatiiv ja foto) oli ca 2-2,5 krooni, saadigi kogusse ca 2000-2500 fotot ja negatiivi.

⁹⁸ Pirita kloostrikiriku idaosa väljakaevamistest ilmus A. Tuulse aruanne ÕESI aastaraamatus 1936.a (Tuulse, Armin, Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1934 und 1935. – ÕESI Aastaraamat 1934. Tartu, 1936, lk. 134–154) ja 1938.a (Tuulse, Armin, Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1936. – ÕESI Aastaraamat 1936. Tartu, 1938, lk 48-58)

⁹⁹ A. Tuulselt ja V. Raamilt osteti fotosid ka inventeerimistöödeks eraldatud rahadest (EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 74).

¹⁰⁰ UT, lk 435.

¹⁰¹ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 131.

kasutatavad ained. Kuid juba 25. juunil¹⁰² oli A. Tuulse andnud Anorgaanilise Keemia Laboratooriumi hoiule „11 200 diapositiivi, 20 500 ülesvõtet, 3 948 ülesvõtete negatiivi ning 246 joonist ja plaani“.

1994.a avaldatud artiklis pole Mart Eller millegipärast seda varade kolimist maininud. Küll aga kirjutab ta, et 1941.a sügisel pidi Kunka loovutama oma kauaaegsed ruumid Laial tänaval ja kolima uude asukohta Ülikooli tn 18a, kuhu kõik varad ei mahtunud.¹⁰³ Tõepoolest, 27. oktoobri rektori käskkirjaga¹⁰⁴ tuli Kunkal kolida Tööstuspanga majja III korrusele. Sõjas olid paljud ülikoolihooned hävinud, samuti sooviti ühe teaduskonna asutused koondada võimalikult üksteise lähedale. Ülikooli peahoonesse asus saksa vägede 817. välikomandantuuri staap¹⁰⁵ ja seal asunud ülikooli asutused (sh Anorgaanilise Keemia Laboratoorium ja selle ladu, kus asus osa Kunka varasid) pidid välja kolima. Instituudile antud ruumid olid nii väiksed, et A. Tuulse palus oma sõbral V. Koernil võtta osa kappe Füüsika Instituudi ruumidesse ajutiselt hoiule.¹⁰⁶

Niisiis toimus Kunka varade kolimine uutesse asukohtadesse kahel korral. Esmalt toimetati evakueerimishirmus Anorgaanilise Keemia Laboratooriumisse Kunka kõige väärtuslikumaks peetud diapositiivide- ning uurimisotstarbelised foto- ja jooniste kogud. 1941.a sõjapurustustest jäid nii ülikooli peahoone kui ka Lai tn 36 puutumata, kuid et paljud ülikoolihooned olid sõjas hävinud, oli vaja olemasolevaid ratsionaalsemalt kasutada. Õnneks olid Kunka varad suures osas säilinud.

Eelnevalt mainitud kogused lubavad järeldada, et S. Karlingi ametiajal suurenes diapositiivide- ja fotokogu märkimisväärselt. 1933-41. aastani oli Eesti kunstimälestiste kogusse lisandunud 1 958 negatiivi ja 3 104 fotot¹⁰⁷ (kokku 5062), millest vähemalt kolmandik võidi muretseda Haridusministeeriumi rahadest. Ülejäänud soetati Kunka eelarvest. Erinevatest allikastest rahastatud fotode koguseid

¹⁰² Samas, n. 6, s. 361, l. 43. Nimekiri koostati 30. juunil 1941.a. Hoiule võtmise kohta võeti Anorgaanilise Keemia Laboratooriumi juhatajalt prof A. Pariselt tagantjärele allkiri kuupäevaga 25.6.1941. Kogude kolimine toimus tegelikult 26. juunil. K. Hiirele maksti kahe koorma vedamise eest Lai tn 36-st ülikooli peahoonesse kokku 24 rubla (Samas, n. 5, s. 286b, l. 129), U. Eper sai „instituudi varanduste“ kolimiseks kulunud kolme tunni eest kuus rubla (Samas, l. 130).

¹⁰³ Eller, Mart-Ivo. Kunstiajaloolased Tartu Ülikoolis aastail 1940-1989. – Kunstiteaduslikke uurimusi. 7. Tallinn, 1994, lk 67.

¹⁰⁴ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 1.

¹⁰⁵ UT, lk 440.

¹⁰⁶ Eller 1994, lk 67, viide nr 25.

¹⁰⁷ 1941.a juunis üle antud 20 500 „ülesvõtte“ hulka olid arvatavasti liidetud ka Pallaselt saadud fotod (12 710 tk). Seega oli seal Eesti kunstimälestiste fotosid 7 790.

pole täpselt teada, sest Kunka arhiividokumentides on vaid üksikud arved fotode tellimise kohta. Seda on võimalik teha hinnanguliselt, TÜKAFi fotosäilikutel olevate andmete analüüsimisel ja võrdlemisel teiste allikatega.

2.3. Eestimaa ehitus- ja kunstimälestiste kogu täiendamine okupatsioonide ajal

Pärast professor S. Karlingi lahkumist asendas teda tema ametites A. Tuulse, kes pärast doktoritöö¹⁰⁸ kaitsmist valiti 1942.a lõpus kunstiajaloo õppetooli professori kohusetäitjaks.¹⁰⁹ 1940.a kinnitati eesti ja üldise kunstiajaloo õpetajaks V. Vaga, kelle kohta Kunstiajaloo Instituudis hakkas 1941.a täitma Olga Paris vanema laborandina.¹¹⁰ Sama koosseisuga jätkati 1944.a kevadeni.

Endiste aastate eeskujul püüti jätkata Eesti kunstimälestiste pildistamist ja plaanistamist. Hariduse Rahvakomissariaat määras selleks 1940.a toetust 16 000 rbl.¹¹¹ Saksa okupatsiooni ajal loodi Haridusdirektooriumi Teaduse ja Kunsti Osakonna juurde Muinsuskaitse komisjon, mis tegutses peaaegu samasuguses koosseisus nagu sõjaeelne Muinsuskaitse nõukogu.¹¹² 1942.a tuli Muinsuskaitse komisjon kokku kolmel korral.¹¹³ Pärast Muinsuskaitse komisjoni laialisaatmist oli ametis Muinsuskaitse inspektor E. Pöld.¹¹⁴ Muinsuskaitse komisjoni heakskiidul jätkas Kunstiajaloo Instituut ehitismälestiste mõõtmis- ja kirjeldamistööd (sh fotografeerimist). 1942.a suvel plaanistati esmalt sõjas kannatanud ja seni veel plaanistama kirikud¹¹⁵, seejärel jätkati süstemaatiliselt kirikute uurimist. Alates 1939. aastast¹¹⁶ tegi mõõdistustööd Tallinna Tehnikaülikooli üliõpilane Jaan Eino Armolik. Kunstimälestisi pildistasid Instituudi töötajad ja professionaalsed fotograafid, kellest kõige enam kasutati E. Sellekese teenuseid.¹¹⁷ Alates 1943. tegi ta enamuse Instituudi fototöödest.¹¹⁸ Kunstiajaloo Instituut jätkas ka kunstivarade inventeerimist.

¹⁰⁸ Tuulse, Armin. Die Burgen in Estland und Lettland. ÕESI toimetused XXXIII. Tartu, 1942.

¹⁰⁹ EAA f. 2100, n. 2, s. 1266, l. 114.

¹¹⁰ Samas, n. 5, s. 286c, l. 38.

¹¹¹ Samas, l. 40.

¹¹² Autoril puudub täpsem ülevaade muinsuskaitse korraldusest ja tegevusest Eestis Saksa okupatsiooni perioodil. Siinkohal saab viidata vaid vajadusele seda teemat põhjalikumalt uurida.

¹¹³ EAA f. 5358, n. 1, s. 56 (leheküljed nummerdamata), vt ka ERA.R f. 81, n. 1, s. 309.

¹¹⁴ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 105 ja 120.

¹¹⁵ Sõjas oli täielikult maha põlenud Laiuse, Pilistvere-Risti, Põltsamaa, Kergu, Viru-Nigula, Lüganuse, Märjamaa ja Käina kirikud; torni olid kaotanud Vaivara, Anseküla ja Põide; Muhu, Ambla, Narva-Jaani olid kaotanud katused; Türi ja Kadrina nii katuse kui torni.

¹¹⁶ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 97.

¹¹⁷ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 129 jj.

¹¹⁸ Samas, l. 116 ja 151.

1942.a koguti uurimismaterjali Tartu linnas ja selle lähiümbruses, Tallinnas kirjeldasid ja pildistasid kunstivarasid A. Tuulse, V. Vaga ja üliõpilane Niina Raid.¹¹⁹ 1943.a novembris tehti Instituudile ülesandeks Tartu kunstivarade kindlustamine õhurünnakute vastu.¹²⁰

Kunstiajaloo Instituudi kogude täienemist 1941-44.a saab määrata hinnanguliselt, Kunstiajaloo Instituudi tellimuste, aruannete ja arvete järgi. Sel perioodil on fotomaterjalidele kulutatud hinnanguliselt vähemalt 1 000 Rmk. Fotosid telliti kolmelt elukutseliselt fotograafilt E. Sellekeselt, H. Süttilt ja J. Nahalt. Pildistamisega tegelesid ka Instituudi töötajad A. Tuulse ja O. Paris.¹²¹ 1944.a jaanuaris on R. Suudar'i fotoärile esitatud tellimus firma Zeiss-Iconi Ikonoflex kaamerale koos vajalike lisadega.¹²² Juba enne seda pidi(d) Instituudil olema oma kaamera(d), sest fotograafidele viidi ilmutamiseks fotoplaate¹²³ ja rullfilme.¹²⁴

1943-44.a¹²⁵ osteti kokku ca 300 fotoplaati¹²⁶, 25 rullfilmi¹²⁷ ning 1 000 fotopaberit¹²⁸. Fotograafidelt telliti kokku 122 fotot. Fotograafide juures lasti ilmutada 25 rullfilmi ja 161 fotoplaati ning valmistada kokku 404 fotot.¹²⁹ 1943.a augustis¹³⁰ oli Eesti Kunstimuuseumile võla katteks antud 36 fotoplaati mõõdus 10x15 cm. 1944.a kevadel oli ostetud fotomaterjalidest üle jäänud 30 fotoplaati ja ca 600 -paberit. Kui 1944. a kevadel kasutati ära ka ülejäänud fotomaterjalid, küündis Eesti kunstimälestiste kogus negatiivide koguarv üle 7 000 (sh diapositiivide valmistamiseks mõeldud negatiivid) ja fotode arv ca 9 000-ni.¹³¹

Seoses Punaarmee lähenemisega Eesti piiridele tõusis päevakorda Tartu Ülikooli varade evakueerimine. 16. märtsil 1944.a¹³² toimus Tartus koosolek, kus arutati

¹¹⁹ N. Raid aitas nendes töodes kaasa ka hiljem (Samas, l. 52).

¹²⁰ Samas, l. 149.

¹²¹ V. Vaga nimega märgitud fotosid ega negatiive sellest perioodist Kunstiajaloolises Fotokogus ei leidu.

¹²² EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 200. Tellimuse täitmise kohta andmed puuduvad.

¹²³ Fotoplaadid ilmutas E. Selleke, kellele maksti selle eest 40,25 Rmk (Samas, l. 172).

¹²⁴ Rullfilmid ilmutas H. Sütt, kellele maksti selle eest 8,75 Rmk (Samas, l. 170).

¹²⁵ Samas, l. 110jj.

¹²⁶ Tallinna Raadiokooperatiivilt 120, E. Feldilt 18 Rmk eest ca 60 ja Haridusdirektoriumilt 120 erinevas suuruses plaati.

¹²⁷ Tallinna Raadiokooperatiivilt saadi 20 ja firmalt Feld 5 pankromaatilist filmi.

¹²⁸ Fotopaberid saadi Haridusdirektoriumi kaudu.

¹²⁹ E. Selleke valmistas 341 ja H. Sütt 63 fotot.

¹³⁰ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 119.

¹³¹ Sealjuures tuleb arvestada, et osa materjale võis ka raisku minna.

¹³² UT, lk 451.

ülikooli võimalikku evakueerimist Königsbergi. Selles võttis osa ka A. Tuulse, kes pidi vastutama kultuurivarade maapakku toimetamise eest. Kunstiajaloo Instituudi varad jäid Tartusse, kus nende eest lubas hoolt kanda V. Vaga, kes 1944.a augustis otsustas kindlalt Tartusse jääda.¹³³ Kõik teised Kunstiajaloo Instituudi töötajad lahkusid Eestist 1944.a.

1944.a augustis¹³⁴ kinnitati V. Vaga Tartu Riikliku Ülikooli taasloodud Ajaloo-Keeleteaduskonna Kunstiajaloo kateedri juhatajaks. 1946.a anti talle dotsendi ning järgmisel aastal professori kutse.¹³⁵ 1944.a novembris sai kateedri assistendiks Niina Raid, kes töötas seal 1948.a-ni. 1945.a aprillis asus kateedri laborandi kohale Heini Paas. Pärast N. Raidi lahkumist sai temast kateedri assistent. Tema peamiseks ülesandeks oli tegelda Kunka kogudega.¹³⁶

Kateedri lühiajalise tegevuse vältel pidi Kunka mitmel korral kolima. 1945.a sügisel tuli asuda Veski tn 20 ahjuküttega puumaja esimesele korrusele, kus tunti veelgi suuremat ruumikitsikust kui Keelte Majas. Maja oli lagunened ja halvas seisukorras. 1948.a koliti taas Laiale tänavale, kuid mitte enam Kunka vanadesse avaratesse ruumidesse, vaid Lai tn 32 tänavapoolsetesse, enam-vähem rahuldavatesse ruumidesse. H. Paasi meenutuste kohaselt olid need kogude säilivuse seiskohalt head – negatiivide ja slaidide jaoks oli isegi olemas sobivalt kuiv keldriruum.

Kunstiajaloo kateedri olemasolu oli pidevalt ohus; korduvalt tõusis päevakorda V. Vaga vallandamine (1947., 1949. ja 1950.a)¹³⁷. 19. aprillil 1950 laastati Glavliti korraldusel rektori käskkirjaga põhjalikult kabineti raamatukogu, kust võeti ära 577 nimetust raamatuid ja käsikirju.¹³⁸ 1950.a sügisel likvideeriti kateeder rektori käskkirjaga ja sellega osutus kaotatuks ka Kunka, mille varad koliti 1950.a lõpul Lai tn 32 õuepoolsetesse ruumidesse, kuid seejärel tõsteti ka sealt välja.¹³⁹

¹³³ Vaga, Voldemar. Tartu, augusti lõpp – septembri algus 1944. – Mälestusi Tartu Ülikoolist 1900-1944. Koostanud S. Issakov ja H. Palamets. Tallinn 1992, lk 458.

¹³⁴ EAA f. 5358, n.1, s.1.

¹³⁵ Eller 1994, lk 69.

¹³⁶ Samas, lk 69.

¹³⁷ Samas, lk 70.

¹³⁸ Eller 1994, lk 70.

¹³⁹ Samas, lk 70.

2.4. Eestimaa ehitus- ja kunstimälestiste kogu pärast kunstiajaloo kateedri likvideerimist

1950.a sügisest õpetati kunstiajalugu NSV Liidu ajaloo kateedri koosseisus. V. Vaga nimetati selle kateedri professoriks kunstiajaloo alal.¹⁴⁰ 1950.a lõpuks selgus, et kunstiajaloo kateedri likvideerimine ei toonud veel tingimata kaasa kabineti kaotamist, kuigi selle varad olid esialgu mitmel pool üle ülikooli laiali. Päevakorras oli kabineti varade kokkukogumine ja allesjäänud osa esialgne korrastamine. 1951. a-ks koondati kabineti varad Keemiahoone keldrisse. 1952-1962.a¹⁴¹ asusid need Keemiahoone I korruse koridoris, kus tuli asukohta vahetada; 1962.a koliti ülikooli peahoonesse, kus ruume jagati Klassikalise Muinasteaduse muuseumiga. Seejärel viidi kabinet lühikeseks ajaks (1968-1971) ahjuküttega Vanasse anatoomikumi. 1971.a leidsid kabineti kogud pikemaks ajaks koha praeguse EÜSi raamatukogu ruumides (Tõnissoni tn 1). Teatud osa fotokogust hoidis sel perioodil enda käes kodus K. Alttoa.¹⁴² 1994.a valmis Tartu Ülikooli Filosoofiateaduskonna hoone Lossi tn 3, kuhu koondati lõpuks mitmel pool asunud kabineti raamatu- ja fotokogud.

1997.a andis Liidia Tuulse Eesti Ajalooarhiivile üle oma abikaasa Armini, Tartu Ülikooli kunstiajaloo professori arhiivi¹⁴³, mille korrastas Mari Nõmmela.¹⁴⁴ L. Tuulse soovis, et suurem osa pildimaterjalist antaks üle Tartu Ülikooli Kunstiajaloo õppetoolile. Sinna antigi mitukümmend ümbrikku Kunstiajaloo kabineti fotodega ning paarkümmend karpi Marburgi Kunstiajaloo Instituudist¹⁴⁵ tellitud fotosid. Eesti Ajalooarhiivi A. Tuulse fondis säilitatakse praegu vaid üksikud kabineti fotosid.

2002.a andis Kunstiajaloo õppetooli juhataja Jaak Kangilaski Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumile üle enamuse diapositiividest.¹⁴⁶ Väiksem osa diapositiividest jäi õppetooli. Osa neist on tänaseks inventeeritud ning liidetud TÜKAFiga.

¹⁴⁰ EAA f. 5358, n.1, s.1.

¹⁴¹ Sellest perioodist pärinevad mõningad fotograaf E. Sellekeselt tellitud nõukogude ja vene kunsti diapositiivide valmistamiseks mõeldud negatiivid.

¹⁴² Andmed K. Alttoalt.

¹⁴³ Sellest moodustati Eesti Ajalooarhiivi fond nr 5298.

¹⁴⁴ Nõmmela, Mari. A. Tuulse ja V. Vaga kirjavahetus. – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised. Acta et Commentationes Archivi Historici Estoniae 9 (16). Tartu 2002, lk 187jj.

¹⁴⁵ Kunstinstitut Marburg an der Lahn.

¹⁴⁶ Käesoleva töö autor ja mõned teised kunstiajaloo üliõpilased aitasid kunstiajaloo professor Jaak Kangilaski juhatusel hulga puust kastidesse pakitud diapositiive viia Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumisse, ühte endise Tartu Toomkiriku kooriosas paiknevasse ruumi. Kaste oli hinnanguliselt üks autokoorem.

1992.a 1. jaanuaril loetleti Tartu Ülikooli varade inventeerimisandmikus Kunstiajaloo kabineti varadena „11 570 diapositiivi, 25 658 ülesvõtet, 1 375 väljakirjutust arhiivist ja 4 464 reproduksiooni.“¹⁴⁷ Kolimiste käigus läks kaduma Kunstiajaloo kabineti fotokogu inventariraamat¹⁴⁸ ning need andmed on koostatud autorile teadmata allika(te) põhjal. Nagu eelpool mainitud oli 1941.a kabineti kogudes 11 200 diapositiivi, kunstiühingult „Pallas“ ostetud kogus 12 710 fotograafilist ja 7 475 graafilist reproduksiooni ning Eestimaa kunstimälestiste kogus 7 790 fotot, 3 948 negatiivi. Arhiiviandmete põhjal lisandus 1941-44.a Eestimaa kunstimälestiste kogusse ca 310 negatiivi ja kuni 1 000 fotot ning kokku oli selles seega ca 8 790 fotot ja 4 258 negatiivi. 25 658 „ülesvõtte“ alla võidi arvestada nii Eestimaa kunstimälestiste fotod ja negatiivid kui ka kunstiühingult „Pallas“ saadud fotod, sest kui liidame kokku ülal toodud arvud, saame kokku 25 758, mis erineb 1992.a andmetest vaid 100 võrra. 1992.a-l võidi sellise arvuni jõuda kas käesolevas töös viidatud allikale või tegelikkusele toetudes. Mõlemal juhul on see tõestuseks käesolevas töös tehtud arvutuste paikapidavusele.

2004.a kuulutas Eesti Vabariigi Haridusministeerium välja Humanitaar- ja Loodusteaduslike kogude riikliku programmi. 2005.a õnnestus Tartu Ülikooli Kunstiajaloo õppetoolil saada finantseering endise Kunstiajaloo kabineti fotokogu korrastamise ja digitaliseerimise projektile. Fotokogu tuli uuesti inventeerida, kataloogida ning pakendada uutesse happevabadesse ümbristesse. Käesoleva töö autor hakkas sellega tegelema 2005. septembris. Kunstiajaloolise Fotokogu nimetuse võttis autor kasutusele 2006.

1985-86.a inventeeris Kunstiajaloo kabineti EEKK-d Mart Eller. Ta jõudis läbi vaadata 1 374 negatiivi, mis asusid 121 karbis (tähestikulises järjekorras Ambla kuni Rakvere ja Vormsi). M. Eller märkis fotodele ja negatiivide ümbrikele inventeerimise aastaarvu. Mõnest vajalikust negatiivist, millest polnud säilinud fotot (või polnud seda kunagi tehtudki¹⁴⁹) lasi ta teha uued kontaktkoopiad ning märkis neile pastapliiatsiga negatiivi ümbrikul olnud andmed. Negatiividest koostatud nimekirjade võrdlemisel praeguseni säilinud negatiivide arvuga selgus, et vahepealse 20 aasta jooksul on

¹⁴⁷ Inventeerimisandmik 1. jaan. 1992. Säilitatakse TÜKAFis.

¹⁴⁸ Weiss-Wendt, Anton. Must-Valge linn. Schwarz-weiße Stadt. Vana Narva fotoajalugu. Fotogesichte Alt-Narvas. Kataloog. Tallinn, 1997, lk 15.

¹⁴⁹ A. Tuulse viis Eestist lahkudes kaasa hulga Kunstiajaloo Instituudi fotosid. Need tagastati alles 1997.a.

kaduma läinud vaid kolm negatiivi (1 Haapsalust, 1 Hanilast ja 1 Pühalepast). Kunstiajaloo õppetooli laenutusraamatu järgi on sel ajavahemikul kabineti fotokogust negatiive ja fotosid mitmel korral välja laenutatud ja seega tuleb tõdeda, et nende tagasisaamisel on olnud edukad. M, Elleri poolt inventeerimata negatiivide ja fotode (ca 243 karpi) säilimise kohta pole võimalik midagi öelda.

1995-96. korrastas Anton Weiss-Wendt Kunstiajaloo kabineti Narva fotod (17 karpi). 1997. avaldas ta kakskeelse raamatu „Must-Valge linn. Vana Narva fotoajalugu.“¹⁵⁰ Weiss-Wendt registreeris 227 (264¹⁵¹) negatiivi ja 625 fotot.¹⁵² Ta viis kokku negatiivid ja neist tehtud fotod (moodustades käesoleva töö mõistes fotosäilikud) ning nummerdas kõik eksemplariid, kuid kataloogis tõi ta välja vaid erinevad fotod ja negatiivid. Seepärast ongi kataloogis mõned numbrid vahele jäänud. Ka negatiivid ja fotod on kataloogis eraldi numeratsiooni all (seega pole fotodega kokku viidud). TÜKAFi andmebaasis on säilitatud Weiss-Wendti kataloogis toodud viitenumbrid (ühes säilikus võivad olla erinevad viited negatiivile ja foto(dele)).

Täpselt määramata ajal on keegi kirjeldanud TÜKAFi baltisaksa kunstnike (Schlateri ja Hageni) graafikateostest tehtud fotonegatiive. Ta on negatiiviümbriku kleepinud paberilehele, märkinud kunstniku nime, teose täpse pealkirja ja loomise aja.

2005. lõpus aitas TÜKAFi Tallinna fotosid ja negatiive (63 karpi) süstematiseerida Ragnar Nurk, kes otsis informatsiooni Tallinna linnamüüri toimunud muinsuskaitsetegevusest 1920.-1930. aastatel¹⁵³. Ta paigutas negatiivid ja fotod karpidesse temaatiliselt. Negatiive ja fotosid ta kokku ei viinud. Autorile pole teada negatiivide ja fotode algne paiknemine karpides ja seega ei saa see kajastuda ka andmebaasis.

Enne 2005.a alanud inventeerimist asus põhiosa TÜKAFi säilikutest (fotod ja negatiivid) 364-s mustas kaanega pappkarbis. Kogu jagunes kolmeks tinglikuks kollektsiooniks, mille pealkirjadeks võiksid olla: „Maakirikute ja linnade arhitektuur ja

¹⁵⁰ Weiss-Wendt. Retsensioon: Kaljundi, Jevgeni. Kas kataloog? – Tuna 1999, nr 4, lk 144-148.

¹⁵¹ Weiss-Wendt on eraldi välja toonud „diapostiivide kogu“ 37 ühikut. Nende all on tegelikult silmas peetud originaalfotodest tehtud väiksemõõdulisi koopianegatiive (6x9 cm), mida kasutati diapostiivide valmistamiseks.

¹⁵² Weiss-Wendt, lk 15.

¹⁵³ Nurk 2006. Bakalaureusetöö põhjal ilmus artikkel (Nurk, Ragnar. Muinsuskaitsest Eesti Vabariigis 1920.-1930. aastatel Tallinna keskaegsete linnakindlustuste näitel. – Vana Tallinn. – Tallinn, 2008, nr. XIX (XXIII) - Lk. 78-116).

inventar (sh muuseumide kogud)“, „Linnused, mõisahooned ja talud“ ning „Baltisaksa ja eesti kunst“. „Maakirikute ja linnade arhitektuur ja inventar“ moodustas kõige suurema osa ja paiknes 313-s karbis, mis olid organiseeritud geograafilise printsiibi (kohanime) järgi (112 kohanime). 53 kohanime all oli kaks kuni 63 karpi. Kui kohanime all oli rohkem, kui kaks karpi, oli enamasti juurde lisatud lühike täiendus (nt „sisevaated“, „portaalid, detailid“)¹⁵⁴. Kõige rohkem oli karpe Tallinnast (63), Tartust (28) ja Narvast (17). Teistest kohtadest oli alla kümne karbi. „Linnused, mõisahooned ja talud“ olid paigutatud üheksasse karpi (linnused 3, mõisahooned 5, talud 1). Mõisahooned olid liigitatud maakondade järgi (Harju- ja Virumaa, Lääne- ja Saaremaa, Pärnu- ja Järvamaa, Tartu- ja Petserimaa, Viljandi-, Võru- ja Valgamaa). „Baltisaksa ja eesti kunsti“ kollektsioon asus 41 karbis. Kõige enam ruumi oli pühendatud A. Hagenile (12) ja G. F. Schlaterile (5). Karpide siltidel oli eraldi välja toodud kokku 24 baltisaksa kunstnikku. Eesti kunstnike teostest oli kaks karpi.

Osa kirikute, linnade, linnuste ja mõisate fotosid oli kohanime järgi kogutud nõukogude-aegsetesse kiirkõitjatesse ja A4 formaadis kileümbristesse (kokku 20+10, Mart Elleri pealkirjastusega). 19-sse kiirkõitjasse oli V. Vaga kogunud Eesti keskaega puudutava fotomaterjali (see võis olla ettevalmistav materjal tema doktoritöö jaoks, mida ta püüdis kaitsta 1948.a). Lisaks mainitule asus väiksem osa negatiive juhuslikes ümbristes (sh nt kommikarpides). Suur hulk diapositiivide negatiive asus lahtiselt pappkarpides või negatiivide originaalkarpides. Üksikuid negatiive ja fotosid võis leida varest karbist, kiirkõitjast või ümbrikust (nt teise kohanime alt). Näiteks oli Jõhvi kiriku klaasnegatiive mitmes erinevas karbis; Koeru kiriku klaasnegatiiv ja Ambla kiriku foto olid Martna karbis. Tänapäeva standardid näevad ette, et negatiivid ja fotod tuleb pakkida eraldi vastavalt formaadile. Nn mustades karpides oli püütud negatiive ja fotosid eraldi hoida. Seda oli lihtsam teha siis, kui ühest kohast või objektist oli palju negatiive ja fotosid. Sellisel juhul asusid fotod eraldi karbis ning erinevas formaadis negatiive oli püütud hoida erinevates karpides.

Klaasplaatnegatiivide pakendamises eristub kaks menetlust. Suur osa mustadesse karpidesse pakitud negatiive asusid ühekaupa eraldi ümbrikes. Teatud osale negatiividest oli väikse ülekattega klaasipoleel külge kleebitud samas mõõdus paberileht. Süstematiseerimise käigus tekkis oletus, et selline menetlus oli omane

¹⁵⁴ Kogu korrastamisele eelnenud süsteemist annab ülevaate magistr töö lisa nr 2, kus on toodud karpide pealkirjade nimekiri.

vanematele negatiividele (ka diapositiivide negatiividele), mis olid valmistatud professor Kjellini ametiajal (1922-1924). Hiljem selline aeganõudev protseduur arvatavasti hüljati – negatiiv pandi lihtsalt sobiva suurusega standardmõõdus kirjaümbrikku. 1937.a.¹⁵⁵ võidi kasutusele võtta Kunstiajaloo kabineti nimetusega kirjaümbrikud.

V. Vaga on fotokogusse korjanud ka Kunstiajaloo kabineti või tema nimele saadetud arhitektuuripiltidega postkaarte. Need on päris huvitavad allikad, mis on täienduseks arhiivide kohati lünklikele andmetele fotode saatmise ja kättesaamise kohta. L. Tuulse käest saadud Kunstiajaloo kabineti fotod olid pakitud Rootsi Kuningliku Humanitaarteaduste Ajaloo ja Muinsusakadeemias (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets-akademien, edaspidi KVHAA) ümbrikesse, mis olid organiseeritud toponüümi järgi (kokku 67 ümbrikku). Marburgi Instituudist tellitud fotod asusid Agfa originaalfotokarpides (kokku 19 karpi). Suur hulk diapositiivide negatiive olid lahtiselt mitmes pappkarbis või originaalkarpides. Diapositiivid olid puust karpides ja lahtiselt pappkarbis.

2.5. Tartu Ülikooli Kunstiajaloolise Fotokogu korrastamine

TÜKAFi elektroonilises andmebaasis säilitati fotode organiseerimisel vana süsteemi eeskujul geograafiline printsip. Ühe kohanime all moodustus üks unikaalse numbriga kollektsioon. Kõige väiksemaks üksuseks määrati vald tänapäevase haldussüsteemi järgi.¹⁵⁶ Andmebaasis ei kasutata seega ajavahemikul 1922-44 kehtinud haldusjaotust ega kajastata selle muutusi. Näiteks on Pirita fotod (ja negatiivid) paigutatud Tallinna alla, kuigi Pirita liideti Tallinnaga alles 1940.a. Kumna mõis Keila lähedal ei asu mitte Kumna kollektsioonis, vaid Keila all. Samuti ei pidanud autor otstarbekaks eraldada linnuseid muudest kunstimälestistest nagu seda varem oli tehtud. Näiteks pole Padise linnuse fotod kollektsioonis „Harjumaa linnused“, vaid kollektsioonis „Padise“. Selle õigustuseks on see, et vanas süsteemis olid linnades paiknenud linnused paigutatud kohanimelisse karpi, mitte aga linnuste karpi. Näiteks Haapsalu ja Kuressaare linnused olid vastavate nimedega karpides, mitte karbis „Linnused. Lääne- ja Saaremaa“. Fotokogus on siiski jälgitav endine struktuur, sest

¹⁵⁵ Samal aastal hakkasid ilmuma Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabineti väljaanded.

¹⁵⁶ Autor ei saa garanteerida selles suhtes tekkinud vigu, sest ta ei pidanud oluliseks hoida ennast kursis pidevalt muutuvate vallapiiridega. Andmebaasist on võimalik otsida objekte ka kohanime järgi, seega võimalikud muutused valdade piirides info leidmist ei mõjuta.

korrastamist alustati kohanimega karpidest ja seejärel linnustest. Kollektsooni lisamise aeg ja selle kaudu ka tema varasem paigutus kajastub säiliku järjekorranumbris.

Negatiivid viidi kokku fotodega ja moodustati üks (foto)säilik. Ühes säilikus võib olla kuni kolm negatiivieksemplari (sh koopianegatiiv) ning iga negatiivi kohta kolm fotoeksemplari (kokku maksimaalselt 9 fotot¹⁵⁷). Iga säilikule anti unikaalne identifitseerimisnumber (ID), kus kajastub säiliku kõige suurema originaaleksemplari formaat, kollektsooni number ning järjekorranumber kollektsoonis (nt A-94-234). Formaate jaotus moodustati Tartu Ülikooli Raamatukogu eeskujul. Negatiiv või foto mõõtmetega kuni 10x15 cm kuulub A-formaati, mõõtmetega 11x16 cm kuni 13x18 cm B-formaati, 14x19 cm kuni 18x24 cm C-formaati ja 19x25 cm kuni 24x30 cm D-formaati. ID kanti nii vanale kui ka uuele negatiivümbrikule ning foto tagaküljele. Elektroonilises andmebaasis vastab ühele säilikule üks tabeli kirje.

Programmis Microsoft Access koostatud elektrooniline andmebaas kirjeldab säilikul kujutatut, füüsilisi parameetreid ja seisundit. Ühe kirje alla on koondatud kõik ühest negatiivist saadud fotod ja koopianegatiivid (juhul, kui need üldse olemas on), ümbrikelt saadud info, viited kasutatud allikatele, digitaalkoopia failinimi ja valmistamise aeg ning kirje koostamise või muutmise aeg. Andmebaasis on säilitatud kõik varasemad numeratsioonid (nii fotograafi, Kunstiajaloo kabineti kui ka hilisemate moodustajate omad), mis tundusid autori jaoks sisulist tähendust omavat. Ümbrikel ja fotode tagaküljel puudulikult kirjeldatud või kirjeldamata fotode identifitseerimisel olid abiks mitmed kunstiajaloolised väljaanded ning kogenumate kunstiteadlaste abi.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Ülejäänud fotod koondati nn vahetusfondi.

¹⁵⁸ Böckler, Teddy. Tallinna raekoda : uurimine ja restaureerimine 1952-2004. Tallinn, 2004; Eesti Arhitektuur 1. Tallinn. Üldtoimetaja V. Raam. Tallinn, 1993; Eesti arhitektuur. 2, Läänemaa. Saaremaa. Hiiumaa. Pärnumaa. Viljandimaa. Üldtoimetaja Villem Raam. Tallinn, 1996; Eesti arhitektuur. 3, Harjumaa. Järvamaa. Raplamaa. Lääne-Virumaa. Ida-Virumaa. Üldtoimetaja Villem Raam; Eesti arhitektuur. 4, Tartumaa. Jõgevamaa. Valgamaa. Võrumaa. Põlvamaa. Üldtoimetaja Villem Raam; Eesti Arhitektuuri Ajalugu. Toimetuse kolleegium: Harald Arman (peatoimetaja)... . Tallinn, 1965; Eesti kunsti ajalugu. 1. kd. 1. [osa], Eesti kunst kõige varasemast ajast kuni 19. saj. Keskaigani. Toimetuskolleegium: I. Solomõkova... (peatoimetaja). Tallinn, 1975; Eesti kunsti ajalugu. 2, 1520-1770. Peatoimetaja Krista Kodres, Tallinn, 2005; Ehasalu, Pia. *Sub specie aeternitatis*. Varauusaegne epitaafmaal Eesti luterlikus kirikus 16.-17.sajandil. – Kunstiteaduslikke Uurimusi nr 2004/3-4[13], lk 9-49; Guleke, Reinhard. Alt-Livland. Mittelalterliche Baudenkmäler Liv-, Est, Kurlands und Oesels. (1-7. Lieferung). Leipzig, 1896; Hiiop, Hilka. Maiste, Juhan. Polli, Kadi. Raisma, Mariann. Johann Wilhelm Krause 1757-1828. 1, Kunstnikust arhitektiks : kataloog, Eesti Keele Sihtasutus, 1999; Kalm, Mart. Eesti 20. sajandi arhitektuur, Tallinn, 2002; Kangroopool, Rasmus. Tallinna raekoda. Tallinn 1982; Karling, Sten. Holzschnitzerei und Tischlerkunst der Renaissance und des Barocks in Estland. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXXIV. Dorpat, 1943; Karling, Sten. Narva, eine

Pärast rekataloogimist selgus TÜKAF kogude täpne arv - 7 967 negatiivi ja 10 477 fotot (kokku 18 444 eksemplari). Eksemplaridest moodustati 14 033 säilikut, sh 2 737 diapositiivi(de) negatiivi(de)ga säilikut, mida edaspidi nimetatakse koopianegatiivide kollektsiooniks, ülejäänud 11 296 säilikut moodustavad põhikollektsiooni.¹⁵⁹

Baugeschichtliche Untersuchung. Tartu, 1936; Kuuskemaa, Jüri. Matkamaja. Ehituskunstialooline ülevaade. Tallinn, 1986; Lumiste, Mai. Kangropool, Rasmus. Niguliste kirik, Tallinn, 1990; Läti mõisate portaal, <http://www.pilis.lv/> vaadatud: 17.10.2007; Maiste, Juhan. Mustpeade maja. Tallinn, 1995; Markus, Kersti. Kreem, Tiina-Mall. Mänd, Anu. Kaarma kirik. Tallinn, 2003; Eesti mõisate portaal, <http://www.mois.ee/>; Mänd, Anu. Kahest kadunud karikast. Kunstiteaduslikke Uurimusi nr 9, Tallinn, 1998 lk 30-44; Mänd, Anu. Eesti ja Läti keskaegsed armulauakarikad. - Kunstiteaduslikke Uurimusi nr 10, Tallinn, 2000, lk 7-64; Siilivask, Mart. Tartu arhitektuur 1830-1918. Tartu, 2006; Tartu ajalugu. Koostaja Raimo Pullat. Tallinn, 1980; Tool-Marran, Evi. Tallinna Dominiiklaste klooster. Tallinn, 1971; Tuulse, Armin. Die Burgen in Estland und Lettland. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXXIII. Dorpat, 1942; Tuulse, Armin. Die Kirche zu Karja und die Wehrkirchen Saaremaas. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1938, Tartu, 1940 lk 137-192; Vaga, Voldemar. Das Schloss Põltsamaa, ein Denkmal der Kunst 18. Jahrhunderts in Estland. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1929, Tartu, 1931, lk 19-24; Vaga, Voldemar. Denkmäler der Plastik des Klassizismus in Estland. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1929, Tartu, 1931, lk 45-49; Üprus, Helmi. Raidkivikunst Eestis XIII-XVII sajandini. Tallinn, 1987; Zobel, Rein. Tallinn (Reval) keskajal. Linnaehitus 13.-14. sajandil. Tallinn, 2001; Bara, Вольдемар. Проблема пространственной формы в средневековой архитектуре Латвии и Эстонии. Тарту, 1960. Täna piltide identifitseerimisel abi eest lektor Kaur Altoad ja prof Juhan Maistet, Ene Trompi ja Valdo Prausti.

¹⁵⁹ Kogu rekataloogimise-järgsest struktuurist ja kogus leiduvast annab ülevaate Lisa nr 3.

3. Fotode dateerimine ja atribueerimine fotokogus

Pärast TÜKAFi täielikku kataloogimist selgus, et kõigist säilikutest oli dateeritud vaid kolmandik (4199 säilikut). Koopianegatiivide kollektsioonis oli dateeritud vaid 26 säilikut. Määramata autoriga säilikuid oli 4 358 (31%), sh koopianegatiivide kollektsioonis 2 195. Sellest tulenevalt tekkiski vajadus hakata uurima ülejäänud kogu osa dateerimise ja atribueerimise võimalusi.

TÜKAFi andmebaasis vastab ühele kirjele üks fotokogu säilik, milles on kirjeldatud vaid ühte positiivi ja/või negatiivi eksemplari, kuigi ühes säilikus võib olla kokku kuni kolm positiivi ja negatiivi. Tavaliselt on andmebaasis kirjeldatud neid positiive ja negatiive, millel (mille juures) on kõige rohkem infot, kuid mõningatel juhtudel võib säilikus olla ka võrdselt (ja vahel ka erinevat) informatsiooni sisaldavaid eksemplare.

Gerald J. Munoff on välja toonud kolm dateerimise meetodit:

- 1) fotograafilise menetluse järgi,
- 2) siltide järgi (fotodel, negatiividel ja nende ümbristel olevad templid, kirjed jne) ja
- 3) pildisisese informatsiooni järgi.¹⁶⁰

Järgnevalt püütakse välja selgitada, milline neist meetoditest annab rakendamisel TÜKAFis kõige paremaid tulemusi.

Fotograafilise menetluse järgi dateerimiseks saab kasutada vastavaid kronoloogiaid¹⁶¹. Heal juhul on võimalik saavutada dekaadiline täpsus, tavaliselt saab aga määrata pildistamise kõige varasema võimaliku daatumi¹⁶². Näiteks kui suudame kindlaks teha, et meie käes olev eksemplar on dagerrotüüp, võime väita, et see pidi tehtama ajavahemikus ca 1840-60. Samas on tabelites antavad kronoloogiad vaid umbkaudsed. Fotograafid ei pruukinud uusi protsesse kohe pärast nende leiutamist

¹⁶⁰ Ritzenthaler, lk 80.

¹⁶¹ Tooming 1990, lk 54; Ritzenthaler, lk 28.

¹⁶² Ritzenthaler, lk 27.

kasutusele võtta. Isegi siis, kui uus menetlus oli end juba tõestanud, võisid mõned fotograafid jääda truuks vanamoodsamale menetlusele, seda ka põhjusel, et laos olevad vanemad materjalid tuli ära kasutada.¹⁶³ Näiteks pärast Teist maailmasõda võisid Eestisse nn reparatsioonidega jõuda ka fotomaterjalid, mida võis omal ajal Kunkas kasutada ka E. Selleke¹⁶⁴. Tehnoloogiliselt aegunud materjale võidi kasutada ka aastaid hiljem pärast menetluse käibelt kadumist. Seega on fotograafiliste menetluste tabelites esitatud kasutusaaja lõpudaatumid hinnangulised ja sõltuvad paljuski konkreetsest asukoha(maa)st ja fotograafist. Samas kui fotograafiline protsess õnnestubki identifitseerida, on see vaid üks vihje foto dateerimiseks, sest näiteks on võimalik, et albumiinfoto (kasutusaeg ca 1850-1895) on tehtud 1975.a.¹⁶⁵ Kuna alates 20. sajandi algusest kasutati enamasti hõbeželatiinfotosid, võimaldab selle identifitseerimine öelda vaid seda, et foto on tehtud pärast aastat 1900¹⁶⁶.

Dateerida on võimalik negatiivile või fotole lisatud informatsiooni põhjal. See võib esineda fotode ja negatiivide põhimikul või nendega seotult. Sealjuures võib see olla vähem või rohkem permanentne, st et seda on aja jooksul võimalik kergemini või raskemini eemaldada. Info permanentsus sõltub põhimikust (klaas, paber jne) ja info kandjast. Dagerrotüübid tuleb alati kaitsta klaasplaadiga ja seepärast paigutati need vastavatesse karpidesse. Kuna dagerrotüüp on oma karbist sellises sõltuvuses, annab see meile võimaluse karbi disaini järgi fotot dateerida¹⁶⁷. Samamoodi on albumiinfotod tavaliselt kleebitud pappalustele, vastasel korral võivad foto servad temperatuuri muutudes (nt fotot käes hoides) tõmbuda kaardu, sest albumiinpaberi põhimik on väga õhuke¹⁶⁸. Fotode pappalust aga kasutati tihti fotoateljee reklaamimiseks – selle tagaküljelt võime leida fotograafi nime, tegevuskoha ja vahel isegi saavutatud fotoauhinnad¹⁶⁹. Pappalustele sai kirjutada ka märkmeid või pealkirju. Samaks otstarbeks saab kasutada kõikide paberalusel fotode tagakülgi, samuti valget raami või pildipoolt. 1880ndatel tulid kasutusele tööstuslikult toodetud kuivad želatiinplaadid, mida müüdi mitmekaupade karpidesse pakitult¹⁷⁰ – jällegi on võimalik fotosid dateerida originaalse karbi järgi. Tavaliselt aga on originaalpakend

¹⁶³ Ritzenthaler, lk 31.

¹⁶⁴ Sellele võimalusele juhtis autori tähelepanu K. Altko.

¹⁶⁵ Ritzenthaler, lk 32.

¹⁶⁶ Samas, lk 91.

¹⁶⁷ Samas, lk 34.

¹⁶⁸ Tooming 1990, lk 38.

¹⁶⁹ Ritzenthaler, lk 42; Tooming 1990, lk 42-45; Püüa, lk 51jj.

¹⁷⁰ Ritzenthaler, lk 43.

kadunud või ära visatud ja negatiivid eraldi ümbrikesse pakendatud. Ümbrikel võib esineda olulist informatsiooni¹⁷¹. Kuna negatiive on aga ümbrikest lihtne eemaldada, tuleb alati arvestada, et ümbrikul olev info ei pruugi olla seotud konkreetse negatiiviga, kuigi võib sisaldada olulist infot kollektsiooni kohta¹⁷². Samuti on võimalik kergesti eemaldada ja muuta grafiitpliiatsiga ümbrikule kantud infot.

Dateerimiseks pildisese info analüüsi meetodil on vaja koguda infot fotodel kujutatuga seotud oluliste daatumite, isikute, kohtade ja sündmuste kohta¹⁷³. Suur kasu võib olla näiteks sellest, kui on teada fotodel kujutatud ehitiste rajamise ja lammutamise ajad. Käesoleva töö kontekstis on olulised TÜKAFi kujunemist mõjutanud sündmused, näiteks kunstiajaloo professorite ja Kunka töötajate ametiajad, MNK otsused jms. TÜKAFi näitel on väga väärtuslikud juba dateeritud ja identifitseeritud fotod ja negatiivid. Neist hangitud informatsiooni analüüsimisel tehtavate üldistuste põhjal on võimalik dateerida ka ülejäänud fotokogu säilikuid, kuid teisalt tuleb seda infot kriitiliselt analüüsida.

Dateerimisel ja atribueerimisel rakendati TÜKAFi fotosäilikutele peamiselt fotodele lisatud ja pildisese analüüsi meetodit. Fotodele lisatud info analüüsimiseks kasutati TÜKAFi kataloogimisel koostatud andmebaasi. Andmebaasi kogutud infot töödeldi programmis Microsoft Access¹⁷⁴ ja Microsoft Excel.¹⁷⁵ Andmete analüüsimiseks kasutati Accessis filtreerimise tööriista (Filter ja Filter by Form). Filtreerimise hõlbustamiseks tuli olemasolevaid andmevälju (Data Field) tükeldada ja jaotada kirjes olevad andmed uutesse väljadesse.¹⁷⁶ Pildisese info analüüsimiseks kasutati erinevaid publitseeritud ja publitseerimata ning arhiiviallikaid.

3.1. Negatiivide dateerimine ja atribueerimine

TÜKAFis on kokku 7 694 negatiivi(de)ga fotosäilikut. Sealhulgas on nn koopianegatiivide kollektsioonis 2 737 säilikut. Ülejäänud osa (4 957 negatiividega fotosäilikut) nimetatakse põhikollektsiooniks. Edaspidi antakse protsentuaalsed osad terve fotokogu ja põhikollektsiooni kohta. Negatiive on kirjeldatud kolmel viisil:

¹⁷¹ Ritzenthaler, lk 79.

¹⁷² Samas, lk 80.

¹⁷³ Samas, lk 86.

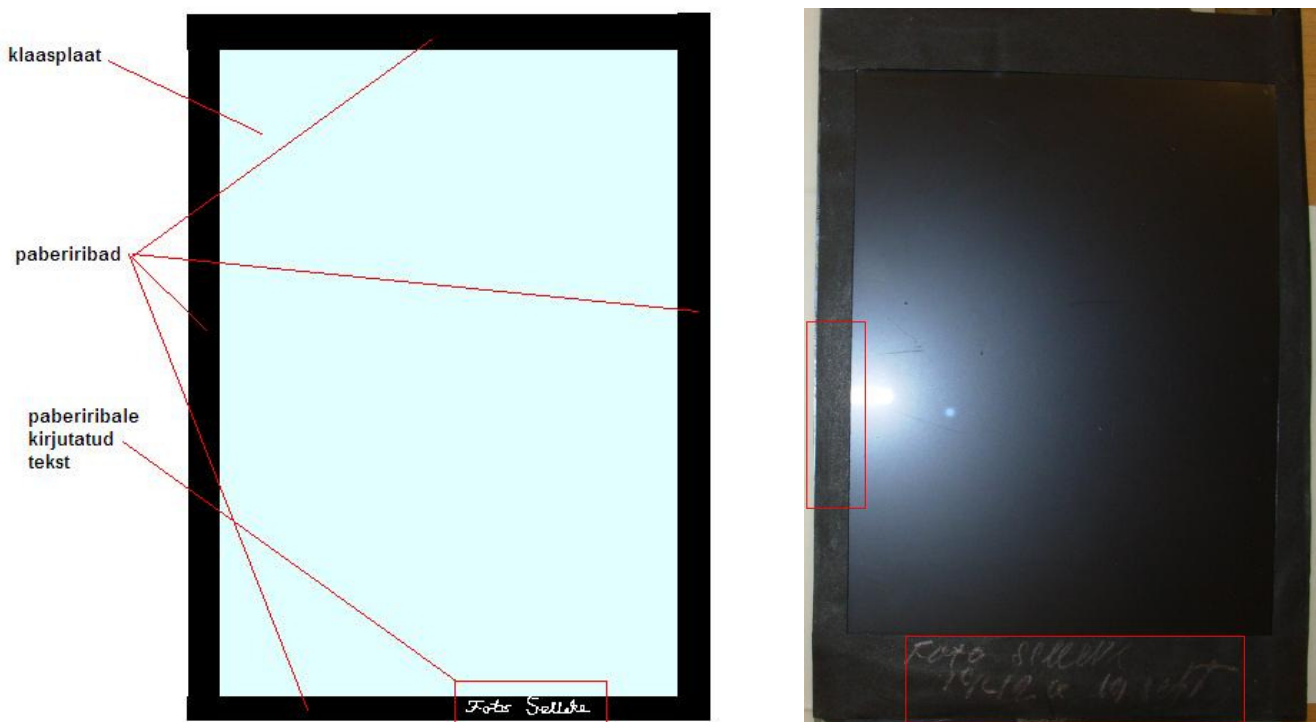
¹⁷⁴ Microsoft Office Access 2003 SP3.

¹⁷⁵ Microsoft Office Excel 2003 SP3.

¹⁷⁶ Andmebaasi andmeväljade loetelu ja kirjeldus on esitatud Lisas nr 7.

1. negatiivil (emulsiooni- või põhimikupoolel)
2. negatiivi külge lisatud materjali(de)l
3. negatiivi ümbristel.

Negatiivi põhimikul on kirjeldatud kokku 343 säilikut (fotokogu säilikutest kokku 4,5% ja põhikollektsioonist 7%). Enamasti on kirjeldused kantud negatiivi emulsioonipoolele, erandlikult on kahel negatiivil kirjeldus klaasipoolel¹⁷⁷ (nt TÜKAF: A-360-143 ja A-360-144).

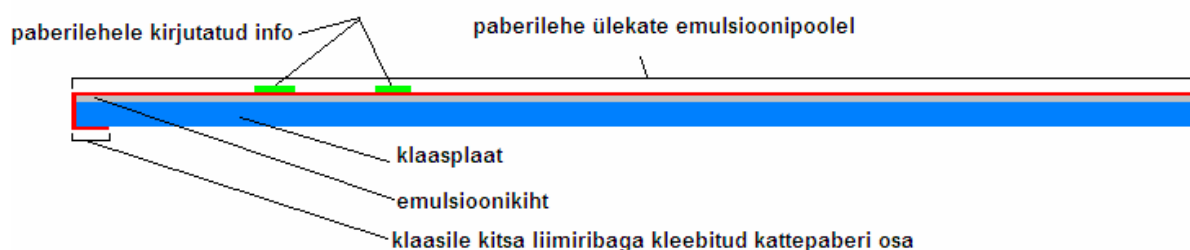
Joonis 3.1: Klaasnegatiivile kleebitud paberiribad. *Glued paper strips on the glass negative.*

Negatiivi külge võivad olla kleebitud paberiribad (vt Joonis 3.1). Selliselt vormistatud negatiive on 761 (10%), põhikollektsioonis 748 (15,1%). Ribad on enamasti kleebitud emulsiooni- (682 negatiivil) ja vähemlevinud juhul põhimikupoolele (79 negatiivil). Paberiribadele võib olla talletatud olulist infot fotograafi, pildistamise tingimuste ja pildistatud objekti kohta. Negatiividele võib olla kleebitud ka erineva suurusega paberitükke selleks, et varjata soovimatuid detaile pildil (seda on kasutatud ka pildistatud objektile positiivil ühtlase heleda tausta saamiseks). Ribasid on kasutatud näiteks kadreerimiseks, valge ääre saamiseks positiividel, ja võib-olla ka hoiustamise

¹⁷⁷ Sellisel juhul näeme negatiivile kirjutatud positiivil peegelpildis.

eesmärgil (takistamaks negatiivide kokkukleepumist). Kõigist paberiribadega varustatud negatiividest 657 (ca 86%) autoriks on fotograaf E. Selleke. Samas on võimalik teistele fotograafidele atribueerida vaid 16 paberiribadega negatiivi. Ülejäänud negatiivide puhul pole võimalik fotograafi määrata. Kui teiste fotograafide jaoks oli paberiribade kleepimine negatiividele pigem erandiks, on paberiribad kleebitud ca 40%-le põhikogus olevatest E. Sellekesele atribueeritud negatiividest. E. Sellekesele atribueeritud koopianegatiividel esinevad paberiribad harva.

Seega tuleb järeldada, et vähemasti TÜKAFis on paberiribade kleepimise praktika seotud ühe fotograafi, so E. Sellekese tööstiiliga. Selle alusel võiks kõik selliselt töödeldud negatiivid atribueerida temale. Mõnel juhul ei pruugi ta olla sellise negatiivi autor, vaid võis teise fotograafi tehtud negatiivile paberiribad lisada hiljem. TÜKAFis on selliseid negatiive, mille autoriks on negatiivile kirjutatud andmete järgi üks fotograaf, negatiivist tehtud paberfoto tagaküljele aga on löödud E. Sellekese tempel (C-80-9).

Joonis 3.2: Paberileht klaasnegatiivi küljes. Külgvaade. *A sheet of paper attached to the glass negative. Sideview.*

Negatiivi külge võib olla kleebitud paberileht (selliselt kirjeldatud negatiividega säilikuud on fotokogus/põhikollektsioonis vastavalt 1034/884, so 13,4%/17,8%). Näiteks klaasnegatiivile B-65-71 on klaasipoolele ülemisse äärde kitsa liimibaga (ca 0,5-1 cm) kinnitatud klaasnegatiiviga samas mõõdus (13x18 cm) paberileht, mis on üle pööratud negatiivi emulsioonipoolele (vt Joonis 3.2). Paberilehte on kasutatud negatiivi kirjeldamiseks. Enamikel juhtudel on kirjutamiseks kasutatud tindiga sulepead või grafiitpliatsit. Paberilehele võib olla löödud tempel. Mõnele negatiivile on paberileht küll kleebitud, kuid sinna peale pole midagi kirjutatud ega ka templit löödud. See aga võib näidata, et kui paberileht kleebiti negatiivi külge kohe pärast

negatiivi ilmutamist (takistamaks negatiivide teineteise külge kleepumist), siis kirjeldamine võis toimuda hiljem. Samuti võib täheldada, et tindiga tehtud kirjeldused on varasemad ning hilisemad lisandused ja täiendused on tehtud grafiitpliatsiga.

Enamasti oli negatiiv pakendatud ümbrisesse ning kirjeldatud seda ümbrisel. Selliselt oli pakendatud 5 197 negatiiviga säilikut (67,5%); põhikollektsioonis 3 876 (78,2%). Ümbristena oli enamasti kasutatud tavalisi kirjaümbrikke. Enamikel juhtudel ei vastanud ümbrikud negatiivide mõõtmetele ja olid neist suuremad. Mõned üksikud ümbrikud olid kinni kleebitud (või niiskuse toimel kinni kleepunud). Osa negatiive võisid olla pakendatud kirjaaberist kokku kleebitud ümbristes¹⁷⁸ või lihtsalt paberisse mähitud. Väike kogus negatiive (64-s säilikus) oli pandud pärgamentümbristesse, mis asusid omakorda mingis muus ümbrises (näiteks kirjaümbrikus).

3.1.1. Negatiivi põhimikule talletatud andmed

Negatiivile võib olla kirjutatud:

1. fotograafi nimi (nt „Foto E. Selleke“, B-1-4) või fotograafi initsiaalid (nt „FW“, A-19-12),
2. daatum (nt „Okt 1922“, B-15-5),
3. pildistatud objekt (nt „Klete“, A-22-4),
4. kohanimi (nt „Bartholomäi“, A-63-20),
5. järjekorranumber (A-94-210) või mingi muu numeratsioon.

Sellise negatiivi emulsiooni- või põhimikupoolele talletatud info põhjal on võimalik fotograaf (foto autor) kindlaks teha 206 säiliku puhul. Aga kui E. Selleke (48 säilikut), H. Kjellini (5) ja E. Waldmanni (2) nimed on välja kirjutatud, siis initsiaalide „FW“ taha varjatud isiku nime saab täpsustada negatiivi ümbrikule või positiivile (fotole) kirjutatud info põhjal. Tavaliselt esinevad initsiaalid negatiivil koos saksakeelse kohanime („FW Erwita“, A-167-2) ja/või pildistatud objekti nimega („FW Mattei Küsterat“, A-19-12). Mõnel juhul on initsiaalid kirjutatud negatiivi allosasse ning kohanimi ja/või objekti nimi negatiivi ülaosasse ning *vice versa*. Sellisel juhul võivad initsiaalid olla kirjutatud emulsioonipoolele, koha- või objekti nimi aga

¹⁷⁸ Saksa okupatsiooni ajal nõuti kirjaümbrike taaskasutamist. See tähendas, et negatiivide ümbrikud tuli kasutusele võtta ning valmistada asenduseks uued kasutatud kirjaaberist.

põhimikupoolele (A-22-3). Samas ei näi fotode kirjeldajal olevat mingit kindlat süsteemi, sest mõnikord võivad initsiaalid ja foto pealkiri olla mõlemad kirjutatud põhimiku- (A-30-56) või emulsioonipoolele (A-34-1). Kas see võiks näiteks tähendada, et initsiaalid ja kirjeldus on talletatud erineval ajal või koguni erinevate isikute poolt? Kilenegatiivi A-50-7 puhul on selgelt näha kirjeldamise kaks nõ ladeust. Negatiivi põhimikupoolele on kõigepealt paremale alumisse äärde kirjutatud: „Pastorat Marien[...]“. Tekst on aja jooksul tuhmunud ja pole enam selgelt loetav. See võiski olla põhjuseks, miks pealkiri on uuesti kirjutatud negatiivi ülaossa „valgele“ (positiivis mustale) äärele. Vasakul pool alumises ääres on initsiaalid „FW“, mis on samuti selgelt loetavad ja seega oletatavasti hiljem lisatud. Initsiaalide „FW“ avamiseks peame pöörduma muude andmete poole, mille allikakriitiline analüüs järgneb allpool.

Klaasnegatiivi A-268-1 külge kleebitud paberilehele on kirjutatud: „[--] Foto Wolff [--]“. Negatiivist A-39-292 tehtud postkaardipaberil foto tagaküljele kirjutatud allkiri „FotoBaronWolff“ annab selle isiku kohta veel ühe vihje. Kuna enamik TÜKAFis Wolffile atribueeritud fotosid kujutavad Eesti- ja Lätimaa mõisaid, pole üllatav, et Heinz Pirangi Balti mõisaid käsitlevas teoses¹⁷⁹ on tema fotosid ka reprodutseeritud. Mainitud teoses on märgitud praegu TÜKAFis asuvate fotode autoriks Läti Litene mõisa parun Fr. Wolff¹⁸⁰. Ülalnimetatud allkirja ja negatiivile kirjutatud käekirja võrreldes võib öelda, et mõlemal juhul on tegemist sama isikuga. Järgneva mõttekäigu jaoks on oluline, et fotograaf on negatiivi täiendanud oma käega. Objekti- ja kohanime fikseerimine näitab seda, et fotograafil pidi olema isiklik fotokogu ning kirjeldusi negatiividel kasutas ta mälu värskendamiseks või valmistas ta neist postkaarte, millel oleks kohe olemas fotol kujutatu pealkiri. Viimane võimalus on aga vähem tõenäoline, sest kohati on tema käekiri raskesti loetav. Teiseks on tavaliselt postkaarte levitavad fotograafid lisanud fotodele seerianumbrid, nagu näiteks O. Haidak või C. Sarap. Fotografeerimisoskuse amatöörlikkus ja süstemaatilisus pildistatud objektide osas lubab arvata, et Fr. Wolff oli harrastusfotograaf, kes oli huvitatud baltisaksa mõisaarhitektuuri jäädvustamisest ja vähem fotode pealt kasumi teenimisest. Fotode sattumist TÜKAFisse käsitletakse allpool.

¹⁷⁹ Pirang, Heinz. Das Baltische Herrenhaus. II. Riga 1928.

¹⁸⁰ Pirang 1928, lk 71. Fr Wolff oli amatöörfotograaf, kes alustas pildistamisega juba enne Esimest maailmasõda, samuti aitas ta H. Pirangil hankida pildimaterjali Eesti ja Läti mõisatest (Pirang, Heinz. Das Baltische Herrenhaus. I. Riga, 1926, lk 3)

Mainitud viiele kunstiajaloo professor H. Kjellinile atribueeritud klaasnegatiivile on lisaks autori nimele kirjutatud daatum „okt. 1922“ ning objekti nimi eesti ning sulgudes saksa keeles. Kokku moodustuvad identsed kirjed kujul: „*Objekti_nimi_eesti_keeles (objekti_nimi_saksa_keeles)*, Eesti. okt 1922. H. Kjellin“, nt „Ridala (Röthel) Eesti. okt 1922. H. Kjellin“ (B-80-61). Kui toetuda vaid neile andmetele, saab järeldada, et 1922.a oktoobris käis H. Kjellin pildistamas Ridala ja Saare-Jaani kirikuid. Ent 1922.a 1. novembril Tartu Ülikooli valitsusele saadetud kirjas¹⁸¹ mainib H. Kjellin, et 1922.a suvel alates 15. juulist korraldas ta koos üliõpilastega uurimisreisi muuhulgas Saare- ja Läänemaale ning sügissemestril kaks ekskursiooni Rakveresse, Kadrinasse, Haljalasse ja Palamusele. Kahest allikast pärinev info on vastuoluline. Hoopis loogilisem tundub, et H. Kjellin fotografeeris Saare-Jaanis ja Ridalas 1922.a suvel, kui ta seal üliõpilastega materjale kogumas käis. 1922.a sügisel oli Kjellin uurimisreisil hoopis Eesti teises otsas.

Kui negatiivile märgitud kuupäev ei tähenda pildistamise aega, võiks ta näidata negatiivi kataloogimise, registrisse kandmise aega. Arhiiviandmete põhjal selgub, et kui alates 1922.a oktoobrist¹⁸² töötas Kunkas E. Pedriks, siis uurimisreisidelt kogutud materjalide süstematiseerimisega tegeles professor isiklikult¹⁸³. Negatiivil on samuti ära tuntav H. Kjellini käekiri. Ilmselt oligi see Kunkas üpris tavaline, et negatiivide registreerimine toimus tükk aega pärast nende pildistamist.

Alati ei pruugi klaasnegatiivile kirjutatud isikunimi automaatselt viidata foto autorile. Nimelt on TÜKAFis võimalik eristada alamkollektsiooni, mis kujutavad Vormsi Olevi kirikut ja selle juures paiknevaid kunstiväärtusi. Kõigile 21-le 13x18 cm formaadis klaasnegatiivile on tehtud märkusi emulsioonipoolele, kuid erinevatel juhtudel on kirja pandud vähem või rohkem infot.

Antud juhul pakub enam huvi kõige pikem kirje, mis koosneb tinglikult kolmest osast: isikunimest („Prof. Kjellin“), järjekorranumbrist ja kohanimest („Wormsö“), kujul: „Prof. Kjellin *järjekorranumber. Wormsö*“. Näiteks klaasnegatiivile B-114-7 on kirjutatud sama info, mis foto tagaküljele: „Prof. Kjellin 28. Wormsö“. Negatiivist foto valmistanud isik (tõenäoliselt foto autor) pidas seega oluliseks negatiivile märgitud kirje säilitamist. Seega on tegemist väärtuslike *vin tage*-fotodega. Käekiri ei kuulu

¹⁸¹ EAA f. 2100, n. 2, s. 353, l. 52 jj.

¹⁸² Samas, n. 6, s. 368, l. 4.

¹⁸³ Samas, s. 361, l. 17p.

professor H. Kjellinile ega sel perioodil Kunkas töötanud E. Pedriksile ja V. Vagale. Küll aga saab järeldada, et fotod peavad olema valminud ajal, mil H. Kjellin oli Tartu Ülikooli kunstiajaloo professor, so ajavahemikul 1922-1924. Fotograafi isikut on võimalik kindlaks teha negatiivi külge kleebitud paberilehele talletatud andmete järgi. Eeltoodud klaasnegatiivi B-114-7 paberilehel on kirjas: „Vormsi kirik. Välisvaade“ ja numeratsioon „212-10“ ning templid: „Grünthal 1933“ ja „Kunstiajaloo kabinett. Tartu Ülikool“.

Need andmed tekitavad hoopis suuremat segadust. Kõigepealt on foto pealkiri eesti keeles, samuti on loodud hoopis erinev numeratsioon. Mainitud nimi viitab Haapsalu fotograaf J. Grünthalile¹⁸⁴ ja selle juures olev number peaks tähendama aastaarvu. Ent see ei kattu eelnevalt toodud ajavahemikuga. Teine tempel aga võiks selle ajavahemikuga justkui sobida.

1922.a Tartu Ülikooli kunstiajaloo õppetooli juurde loodud asutust nimetati ametlikult Kunstiajaloo kabinetiks¹⁸⁵. Arhiividokumentidest aga selgub, et professor Kjellin nimetas seda hoopis Kunstiajaloo Instituudiks ja palus ka ülikooli valitsuselt luba asutuse ümbernimetamiseks¹⁸⁶. 1923.a jaanuariks oli H. Kjellin juba tükk aega kasutanud varade märgistamisel Instituudi nimetusega templit¹⁸⁷. Kuigi professor ümbernimetamiseks luba ei saanud, kasutas ta kirjavahetuses ja varade märgistamisel Instituudi nimetusega templit edasi kuni ametist lahkumiseni 1924.a¹⁸⁸. Seda väidet kinnitavad ka aastaarvuliselt fikseeritud TÜKAFi säilikud, millel sellist templit eelnimetatud ajavahemikul ongi kasutatud. Pärast H. Kjellini lahkumist tuli Kunkal siiski kasutusele võtta asutuse nimetusele vastav tempel, kuid selle muutuse kindlat aega ei ole võimalik täpselt fikseerida. Niisiis ka teine tempel ei vasta negatiivile kirjutatud andmetest järelduval ajavahemikule. Selle teema juurde

¹⁸⁴ Fotograaf Johannes Grünthal (hiljem eestistatud Kalda) esineb juba 1913.a aadressraamatus. Siis asus ateljee Suurel Promenaadil Kelleri majas, 1915.a sama omaniku majas Suur-Mere tänaval. 1920ndate aastate keskel asus J. Grünthal aadressil Karja 27 ning kümnendi lõpul avas ta äri oma majas Kalda 31. J. Kalda (end. Grünthal) töötab Haapsalus ka veel Saksa okupatsiooni ajal (1941-44). (Vare).

¹⁸⁵ TÜEK 1922/II, lk 24.

¹⁸⁶ EAA f. 2100, n. 6, s. 368, lk 1.

¹⁸⁷ Samas, lk 3. Kunstiajaloo Instituudi templiga märgistatud raamatuid säilitatakse Tartu Ülikooli Ajaloo ja Arheoloogia Instituudi kunstiajaloo õppetooli raamatukogus. Templit Kunstiajaloo Instituut kasutati ka Kunka kirjavahetusel.

¹⁸⁸ Templit Kunstiajaloo Instituut on veel 1924.a mais kasutanud V. Vaga oma kirjas fotograafidele Parikastele (KM EKLA f. 256 M 16:2, lk 90).

pöörduakse hiljem tagasi. Siinkohal on oluline järeldus, et negatiivile on märkused teinud fotograaf ise.

Negatiivile võib olla kantud daatum ka kuupäevalise täpsusega. Selliselt on fotograaf E. Selleke märgistanud kokku seitse negatiivi. Kuupäevale lisaks on märgitud fotograafi nimi („Foto Selleke“). Neist neli 13x18 cm formaadis klaasnegatiivi kannavad kuupäeva 10. november 1942 ning kujutavad Kristjan Raua illustratsioone „Kalevipojale“. Miks oli kuupäeva täpne fikseerimine antud juhul oluline? Mainitud kuupäeval oli Eestis Saksa okupatsioon. Sõjategevust Eesti pinnal ei toimunud. Arhiiviandmetest selgub, et tegemist oli süstemaatilise kunstivarade inventariseerimisega ning nõ preventiivse pildistamisega nende võimaliku hävimise kartuses. Nimelt jätkas Kunstiajaloo Instituut sõjaeelsel ajal Haridusministeeriumi Muinsuskaitse nõukogu rahastatud kunstimälestiste inventeerimist ning 1942.a kirjeldasid ja pildistasid Tallinnas kunstivarasid A. Tuulse, V. Vaga ja N. Raid¹⁸⁹. Kuigi TÜKAFi andmebaas kinnitab, et Kunstiajaloo Instituudi töötajad pildistamisega tõepoolest tegelesid, telliti suur osa fotodest ka professionaalsetelt fotograafidelt, sh E. Sellekeselt. Veelgi enam, Kunstiajaloo Instituudi saksa okupatsiooni aegseid dokumentidest selgub, et kõige enam kasutati sel perioodil E. Selleke teenuseid¹⁹⁰. Kuupäeva fikseerimine oli oluline, sest sõjaolukorras võis kunstiteos iga hetk hävida, see võidi pildistamise kohast eemaldada, evakueerida või riigist välja viia. Kui pildistamisega paralleelselt fikseeriti mõnes dokumendis pildistamise aeg ja koht, oleks saanud hiljem endist olukorda taastada.

Kuupäeva fikseerimise vajadus või isegi nõue tuleb ilmsiks ka teistmoodi vormistatud klaasnegatiivide puhul, kus fotograafi nimi ja kuupäev on kirjutatud negatiivi külge kleebitud paberiribale. Selle teema juurde pöördun tagasi allpool.

Negatiivile kuupäeva kirjutamisel võib olla ka teistsuguseid põhjendusi. Heaks näiteks on J. & P. Parikaste ateljeele atribueeritud 51 10x15 cm ja 5 13x18 cm formaadis klaasnegatiivi, millest muuseas on tehtud (või säilinud?) vaid 2 originaalfotot. Selle alamkollektsiooni teemaks on arheoloogilised väljakaevamised Toompea linnusel 1935.a märtsis ja aprillis, mis olid seotud Toompea lossi lõunatiiva

¹⁸⁹ N. Raid aitas nendes töodes kaasa ka hiljem (EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, lk 52).

¹⁹⁰ Samas, lk 116 jj.

väljaehitamisega valitsushooneteks¹⁹¹. Tööde käigus lammutati Toompea linnuse läänemüüri ääres paiknenud hooned. Väljakaevamistel osales ka A. Tuulse, kes avaldas toimunud töödest kokkuvõtte Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamatus¹⁹².

Toompea linnuse väljakaevamistel oli fotograafi ülesandeks tööde käigu ning leidude fikseerimine. Fotode põhjal on jälgitav väljakaevamiste kulg ning tulemuslikkus. Näiteks on arheoloogid 21. märtsil (esimesed fotod) välja kaevanud mitu raidkivi fragmenti ning võlvi. 25. märtsil on jäädvustamist väärinud vaid väljakaevamistööde ala üldvaade Pika Hermannini torni suunas. Suuremaid leide saadakse jälle 27. märtsil; aprilli alguses on keskendutud keskaegsete konstruktsioonidetailide uurimisele. Viimased fotod on 17. aprillist. Negatiividele fikseeritud kuupäevad tähistavad pildistamise aega ja võisid olla seotud arheoloogiliste väljakaevamiste päevikuga, kus kirjeldati tööde käiku ning leiumaterjali. Eeldatavasti olid fotod olulisel kohal uurimistel kogutud andmete visualiseerimisel ja analüüsimisel. Seda enam on hämmastav, et kõikidest negatiividest tehtud fotosid pole TÜKAFis säilinud.

Viimasena väärivad lähemat vaatlust negatiivi põhimikule kirjutatud numeratsioonid. Eelpool mainiti ühte muu infoga koos esinenud numeratsiooni, kuid numbrid võivad esineda ka ilma lisainfoga. Negatiivile on märgitud kas lihtsalt number (nt „23“) või „Nr. 23“. Viimasel kujul on klaasnegatiive märgistanud E. Selleke (nt C-95-242 või A-95-531). Selliseid negatiive on 26. Esinevad numbrid 28-st 130-ni. Eristuvad kuus järjestikuste numbritega gruppi:

1. Nr. 28 – Nr. 32 kujutavad 1936.a O. Grohmanni poolt koostatud Tallinna Toomkiriku mõõdistusjooniseid. Klaasnegatiivid mõõdus 18x24 cm. Negatiivid pakendatud ümbrikusse, millele kirjutatud: „Nr. ##. Tallinn. Toomkirik, *joonise pealkiri* 18x24.“
2. Nr. 40 – Nr. 45 kujutavad Tartu Toomkiriku varemeid. Klaasnegatiivid mõõdus 18x24 cm. Negatiivile kleebitud paberiribadele kirjutatud: Foto Selleke 1946 7. Negatiivid pakendatud ümbrikusse, millele kirjutatud: „Nr. ##. Tartu. Toomkirik, *pealkiri* 18x24.“

¹⁹¹ Kalm, Mart. Väikeriigi süda – Toompea loss eesti ajal. – Toompea loss. Tallinn 2008. Lk 132jj.

¹⁹² Tuulse, Armin Zur Baugeschichte der Tallinner Burg. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1935, Tartu 1937.

3. Nr. 93 – Nr. 95 kujutavad Tartu keskaegse linnamüüri varemeid Magasini tn juures. Klaasnegatiivid mõõdus 13x18 cm. Negatiivid pakendatud ümbrikusse, millele kirjutatud: „Nr. ##. Tartu. *Objekti_nimi*“
4. Nr. 97 – Nr. 100 kujutavad Tartu Lutsu tn. 2 maja ahjusid ja uksi. Klaasnegatiivid mõõdus 10x15 cm. Negatiivid pakendatud ümbrikusse, millele kirjutatud: „Nr. ##. Tartu. Lutsu t. 2. *Objekti_nimi*“
5. Nr. 107 – Nr. 109 kujutavad J. W. Krause projekte. Klaasnegatiivid mõõdus 10x15 cm. Kahele negatiivile (A-95-347, 348) on lisaks numeratsioonile kirjutatud: „Foto Selleke 1942.a“. Ühele negatiivile (A-95-349) aga on kleebitud paberiribad, millele kirjutatud: „Foto Selleke 1942.a“. Negatiivid pakendatud ümbrikusse, millele kirjutatud: „Nr. ###. Tartu. J. W. Krause ...“
6. Nr. 125, 127, 129, 130 kujutavad Tartu maju, mis Teises maailmasõjas hävisid. Klaasnegatiivid on formaadis 13x18 cm. Negatiivid pakendatud ümbrikusse, millele kirjutatud: „Nr. ###. Tartu. *Objekti_nimi*“.

TÜKAFis on veel 6 erinevas formaadis klaasnegatiivi, millel on eeltoodutega sarnane numeratsioon. Nende autorit pole seni olnud võimalik kindlaks teha.

Klaasnegatiivid C-94-814 ja 815 jätkavad 1. grupi numeratsiooni (Nr. 36 ja Nr. 37) ning on samas formaadis (18x24 cm) ning kujutavad Oleviste kiriku mõõdistusjooniseid. Negatiivid on pakendatud ümbrikesse, millele on kirjutatud: „Nr. ##. Tallinn. Oleviste kirik, *joonise pealkiri* 18x24.“ Järelikult nende kahe negatiivi autor võiks samuti olla E. Selleke.

Klaasnegatiivid B-94-816, 817 ja 881 kannavad numbreid 68, 69 ja 71. Esimesed kaks kujutavad Tallinna Oleviste kiriku jooniseid (Hoveni järgi) ning viimane Tallinna Pühavaimu kiriku joonist. Negatiivid on tavapäratus formaadis 12x14 cm ning pakendatud ümbrikesse, millele on kirjutatud: „Nr. ##. Tallinn. Oleviste/Pühavaimu kirik, *joonise pealkiri*.“ Ebatavaline formaat võib olla tingitud sellest, et nad on lõigatud suuremast, tõenäoliselt 18x24 cm formaadis negatiivist. Fotodest ja joonistest koopiaid valmistades on sellist tehnikat kasutanud just E. Selleke. Nimelt on temale atribueeritud negatiivil A-422-498 selgelt näha klaasinoaga lõikamise jäljed. 6x9 cm formaadis negatiiv on seega saadud 9x12 cm formaadis negatiivi

pooleks lõikamisega. 12x14 cm formaadis negatiivide puhul on 18x24 cm negatiiv pooleks lõigatud ning lisaks veel üks 4 cm riba lühemalt küljelt ära lõigatud. Järelikult nende kahe negatiivi autor võiks samuti olla E. Selleke.

Fotokogus on veel üks 10x15 cm formaadis klaasnegatiiv (A-94-581), mille emulsioonile on kirjutatud „Nr. 47“. Klaasnegatiiv on pakendatud ümbrikusse, millele on kirjutatud: „Nr. 47. Tallinn. Niguliste kirik, põhjapoolne siseportaal. 10x15“. Fotol on kujutatud Tallinna Niguliste kiriku G. A. von Clodti hauakabeli portaali. Numeratsiooni ja kujutatu järgi võiks negatiiv liigituda 2. grupi alla. Oletame, et nr 45-ga lõpeb Tartu Toomkiriku fotode seeria ning näiteks 46-ga algab Tallinna Niguliste kiriku seeria. Kuid nende oletustega on vastuolus negatiivi erinev formaat. Samas on ümbriku vormistus sarnane kõigi E. Selleke ülal kirjeldatud klaasnegatiividega ja tema võiks olla ka negatiivi A-94-581 autor.

Muidugi ei pruugi ülalkirjeldatud numeratsioonid olla mitte järjestikused, vaid hoopis paralleelsed, st et näiteks jooniste jaoks võis olla üks numeratsioon ning kirikuarhitektuuri fotode jaoks teine. Seega ei pruugi toodud seosed numeratsioonide vahel tegelikkuses üldse kehtida. Antud juhul on eeldatud, et see numeratsioon on järjestikune.

Kõigile ülal kirjeldatud ja E. Sellekesele omistatud negatiividele on emulsioonile ning ümbrikele kirjutatud numeratsioon sama käekirjaga. Negatiivi kirjelduse on ümbrikule kirjutanud V. Vaga. Numereerimisega võis tegelda fotograaf ise, täpsema kirjeldamise jättis ta kunstiteadlase hooleks.

Eeltoodut kokku võttes võiks järeldada, et negatiivile täienduste tegemine, sh numeratsiooni, kujutatu kirjelduse ja muude märkuste lisamine on fotograafi pärusmaa. Fotograafi rolli fotode modifitseerimisel võiks võrrelda maalikunstnikuga, kes mõni aeg tagasi valminud ja taas ateljee nurgast avastatud lõuendit veel mõne pintsililöögiga täiendab enne kui ta selle lõplikult valminuks tunnistab ja maha müüb. Kuid niipea kui kunstnik on oma teose maha müünud, puudub tal edaspidi voli ja õigus teost veelgi täiendada. Siinkohal meenub anekdoot, kus Cézanne, ühte oma kuulsatest maastikest galeriis nähes, võtab järsku taskust pintsli ja molberti kavatsusega viia sisse paar muudatust. Selle peale tormab kohe politsei saatel kohale galerist ning tirib kunstnikku pildist eemale ning karjub: „Mida te õige mõtlete!

See on ju kuulsa maalikunstniku Cézanne'i maal!“ Ei tähenda, et see oli Cézanne, kes oma maali parandada soovis. Hilisemad muudatused on vaikimisi keelatud. Nii ka fotograafi puhul, kes on oma negatiivid üle andnud või maha müünud. Sellest hetkest puudub tal võimalus oma negatiive muuta või modifitseerida. Ühtlasi annab see võimaluse määrata fotode pildistamise või üleandmise aega.

3.1.2. Negatiivile kleebitud paberiribadele talletatud andmed

Negatiividele kleebitud paberiribadele võib olla talletatud infot. Selliste negatiividega säilikuid on TÜKAFis 181.

Paberiribadele võib olla kirjutatud:

1. fotograafi nimi (nt „Foto Selleke“, B-95-620),
2. daatum (nt „1941.a 10. mail“, B-95-159)
3. pildistatud objekt (nt „G. Adolfi t. 11“, B-95-465)
4. kohanimi (nt „Risti“, B-81-8),
5. muud andmed (nt „+ 60 kriipsu agfa norm 40V“, C-60-4).

Fotograafi nimi on võimalik kindlaks teha 162 negatiivi/säiliku puhul. Kõigil juhtudel on tegemist Eduard Sellekesega. Paberiribale kirjutatu esineb enamikul juhtudel kujul „Foto Selleke“, mõnel juhul lihtsalt „Selleke“ (B-360-19), vahel eesnimega „Foto Ed. Selleke“ (B-386-55) või „E. Selleke“ (C-58-12). Enamikel juhtudest (153 negatiivi) esineb fotograafi nimi koos muu infoga. 149-l juhul on selleks daatum, kuuel juhul pildistatud objekt ja/või kohanimi ning kuuel juhul mingi muu info.

Daatum on märgitud 154 negatiivi paberiribale. Daatum võib esineda aastase (15 juhul) või kuupäevalise täpsusega (ülejäanud juhtudel). Kõige varasem daatum on 1929.a ja kõige hilisem 1951.a. Kõige varasem päevase täpsusega negatiiv on kuupäevaga „1939.a 26. nov“ ja kõige hilisem kuupäevaga „1. sept 1951“. Kõige enam negatiive on paberiribadel dateeritud 1943. aastaga (109 neg), järgnevad 1941.a (11 n), 1946.a (6 n), 1940.a (5 n), 1942.a (4 n), 1939.a (3 n), 1950.a ja 1951.a (mõlemad 1 negatiiv). Seega on enamus dateeritud negatiive okupatsioonide ning eriti saksa okupatsiooni ajast (124 negatiivi).

1943.a fotod on valdavalt seotud ühe kindla ülesandega. Neist 101 negatiivi kujutavad Eesti Rahva Muuseumi kogudesse kuulunud kunstiteoseid. Pildistamine toimus (paberiribadele kirjutatud daatumite järgi) 14.-21. juunil ehk nädala jooksul. Kõige enam pilte on tehtud 16. juunil (31) ja 19. juunil (23); 17. ja 18. juunil on tehtud 16, 21. juunil 11 ja 14. juunil 4 fotot. Arhiividokumentidest selgub, et 1943.a novembris on Kunstiajaloo Instituudile tehtud ülesandeks kunstimälestiste kaitsmine õhurünnakute vastu¹⁹³, kuid pole välistatud, et sarnaseid töid tehti juba varem. Selleks tuli kunstiteosed transportida kindlasse kohta ning enne seda neid pildistada. Selgub, et Eesti kunstimälestiste pildistamistööde põhiraskus langes E. Sellekese õlule¹⁹⁴.

Pildistamistööd Eesti Rahva Muuseumi kunstikogudes võisid olla seotud ka V. Vaga Eesti 19. sajandi maalikunsti käsitleva uurimistööga¹⁹⁵. Viimasel juhul pole aga selge, kas kuupäeva märkimine oli möödapääsmatu. Daatumi fikseerimine võis olla oluline näiteks juhul, kui mõni aeg pärast pildistamist toimus maalide ümberpaigutamine, nende eemaldamine ekspositsioonist või pakendamine transportimise jaoks. Pildistamistööde süstemaatilisust näitab see, et negatiivide ümbristel on ära toodud eseme pea-number, kunstniku nimi, vahel isegi teose pealkiri ning valmimise aasta. Fototöödelt nõutud kõrget kvaliteeti näitab suures määras (13x18 cm ja 18x24 cm) klaasnegatiivide kasutamine.

Koos daatumiga võivad paberiribadel peale fotograafi nime esineda ka andmed pildistatud objekti kohta (8 negatiivil). Üleüldse on objekti- või kohanimi märgitud 18 negatiivi paberribal. Kuuel juhul on pildistatud objektideks Tartu vanalinna majad. Kohanimi on väärinud märkimist Harju-Risti (3 negatiivi) ja Palamuse Bartholomäuse kiriku (2 negatiivi) ning Roosna-Alliku mõisa härrastemaja saali (2 negatiivi) fotode tegemisel.

Kaheksa negatiivi puhul on E. Selleke pidanud vajalikuks märkida negatiivile kleebitud paberribale tehnilist informatsiooni. Kõigil juhtudel on tegemist siseruumis tehtud fotodega. Kuna paberiribad on iseenesest seotud paberil saadava kujutisega (kadreerimise, valgete ribade saamise ja ebavajaliku kustutamisega), on tõenäoline, et neile kirjutatud info võib olla vajalik fotode ilmutamiseks. Märkused esinevad kujul:

¹⁹³ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, lk 149.

¹⁹⁴ Samas, lk 151.

¹⁹⁵ Samas, lk 109.

„Agfa soft/norm/hart 00 V 00 sek“, nt „Agfa hart 40V 1 sek“ (B-95-290). Antud näites võis „Agfa hart“ tähistada paberi tüüpi, mis võis fotol kujutatu omaduste edasiandmiseks paremini sobida. 40V võib näidata välklambi voolutugevust ning välklambi tüüpi. Sekundites märgiti üles säriaeg. Pole täpselt selge, miks E. Selleke just neil kaheksal korral nende andmete säilitamist oluliseks pidas. Oletatavasti olid neil juhtudel pildistamise tingimused tavapärastest sedavõrd erinevad, et fotograaf vajab nende meelespidamiseks märkmeid.

Tallinna Linnamuuseumi Fotokogust (edaspidi: TLM F) võib võrdluseks tuua negatiivi (TLM F 8512:16), mille ümbrisele on kirja pandud veelgi enam andmeid pildistamise kohta. Foto „No 48“ on tehtud 1896.a mais, kell 7. Valgustingimused (Lichtverhältnisse) on olnud head (Klar – selge ilm). Pildistamiseks on kasutatud Voigtländeri objektiivi ava suurusega 1/32. Säriaeg on olnud 2 sekundit. Pildistamisel on kasutatud Hertzogi klaasplaati ning ilmutamiseks pürogallooli¹⁹⁶. Kahjuks pole teada Linnamuuseumis säilitatava negatiivi autorit. Fotokogu pikaaegse töötaja Mall Parmase sõnul on sellise ümbrisega negatiiv kogus ainulaadne. Küll aga arvas ta, et varasemal ajal oli üsna tavaline, et fotograafid sellise informatsiooni ülesmärkimist oma töö jaoks vajalikuks pidasid.

TÜKAFis on veel üks fotograaf, kes on pildistamist puudutavaid andmeid üles märkinud. Kõik fotokogus säilitatavad Viljandi fotograaf T. Parri negatiivid (kokku 13 tk) on pakendatud pärgamentümbrisesse. Ümbrisele on fotograaf kirjutanud pildistamise kuupäeva („12. VII. 39“, A-36-17), kellaaja („20.30“, A-36-18), andmed fotomaterjalide („Super Agfa“, A-90-16), objektiivi („28°“, A-67-22), fookuse („1:4,5 inf“, A-67-21), säriaaja (1/2 sek, A-69-24), välklambi võimsuse („150w“, A-111-128) ja objekti („Suure-Jaani. Kir. interiöör“, A-90-15) kohta. Pea kõigile ümbristele on märgitud sama kuupäev: 12. juuli 1939.a. Kuigi ühele ümbrisele on kirjutatud ka kellaaeg, mis justkui tähendaks, et kuupäev märgistab pildistamise aega, võib see teiste negatiivide puhul tähendada ka ilmutamise aega. Kui fotod on tõesti tehtud ühel ja samal päeval, pidanuks fotograaf reisima Risti kirikust Suure-Jaansse, Põltsamaa lossi, Viljandisse, Pilistverre ja Kolga-Jaani. Ja seda kõike ühel päeval. Sealjuures on Suure-Jaani kirikus tehtud fotode ümbrikele kirjutatud koguni kaks kuupäeva, mis muudab nende andmete tõlgendamise veelgi keerulisemaks.

¹⁹⁶ Ümbrisele kirjutatud: „Pürog“ (pyrogallolum). Vt Parikas 1923, lk 312.

Dateerimise seisukohalt on E. Sellekese paberiribade puhul olulised kaks küsimust: 1) millal paberiribad negatiivile kleebiti, 2) millal fotograaf alustas paberiribade kleepimist.

Vastuse esimesele küsimusele võib anda foto, millel on kujutatud kunstiajaloo õppejõude ja üliõpilasi Kunkas Lai tn 36 (B-397-1). TÜKAFis on olemas fotonegatiiv, foto on avaldatud Mart Elleri artikli juures 1994.a¹⁹⁷ ning pildi allkirja järgi on foto tehtud 1940.a kevadel. Klaasnegatiivi emulsioonile kleebitud paberiribale on kirjutatud kuupäev 27. märts 1941. Millal siis foto tegelikult tehti? Või oleks õigem küsida, millal kunstiajaloolasi pildistati? Millele viitab paberiribale kirjutatud kuupäev?

Oletagem, et M. Elleril on õigus ja foto tehti 1940.a kevadel. Pildil on õppejõud S. Karling ja tema abikaasa, Kunka abijõud V. Vaga ja üliõpilased, sh A. Tuulse. Kui oletada, et E. Selleke kleepis pabeririba fotodele valge ääre saamiseks, pidi ta seda tegema vahetult enne foto valmistamist. Sel juhul tähendaks kuupäev foto valmistamise aega. Teatavasti lahkus S. Karling Eestist 1941.a kevadel ja sel juhul oli olemas piisav põhjus, et professorile aasta aega puutumatult seisnud ja juba fotoateljee nurka unustatud negatiivist foto teha ja mälestuseks kaasa anda. Muidugi võidi paberiribad kleepida ka kohe pärast pildistamist (sel juhul võis paberiribade kleepimine olla tarvilik selleks, et takistada negatiivide teineteise külge kleepumist) ning kirjutada hiljem peale foto(de) valmistamise aeg. Sellisel juhul tekib küsimus, miks oli vaja fotode valmistamise aega kirjutada negatiivile, kui selle võis märkida fotole. Negatiivist võis ju ka hiljem fotosid teha. Kas sel juhul kustutati paberiribalt vana aastaarv ning kirjutati asemele uus? TÜKAFi negatiivide paberiribadelt kustutamise jälgi pole leitud.

Tõenäolisem on võimalus, et M. Eller või ajakirja „Kunstiteaduslikke Uurimusi“ toimetaja on aastaarvuga eksinud ning foto on tehtud 27. märtsil 1941.a. Selle tõestuseks on näiteks fakt, et TÜKAFis pole säilinud ühtegi teist kunstiajaloo õppejõudude ja üliõpilaste fotot. Kui kunstiajaloo üliõpilaste ja õppejõudude pildistamine oleks olnud samasugune igakevadine traditsioon nagu klassipiltide tegemine, peaks kogus selliseid fotosid veel olema. Kuna neid ei ole, on see foto erandlik. 1941.a kevad, mil Kunstiajaloo õppetoolist lahkus kauaaegne professor S.

¹⁹⁷ Eller 1994, pilt nr 13.

Karling, näis olevat jäädvustamist vääriv hetk. Veelgi enam kindlust saaks pildistamise aja suhtes juhul, kui oleks teada kõik pildil olevad isikud.

Eelnevale toetudes saab ka ülejäänud E. Sellekese negatiivide paberiribadele kirjutatud daatumeid rohkem usaldada. Samuti võib järeldada, et paberiribade kleepimine negatiividele oli tema jaoks tavaline praktika, mis järgnes pildistamisele ja ilmutamisele. Paberiribade kleepimine oli praktiline ka negatiivide hoiustamisel ja võimaldas kokku hoida ümbrike pealt, seda eriti ajal, mil näiteks Tartu Ülikooli asutustele tehti kohustuseks kirjaümbrike taaskasutamine¹⁹⁸. See võiks selgitada tõsiasja, et E. Selleke negatiividest on paberiribadega varustatud natuke alla poole negatiividest, mitte kõik – see tähendab, et enne raskeid sõjaaegu oli ka tema jaoks paberiribade kleepimine erandlik.

Paberiribade kleepimine ei pruugi tähendada, et neist pidi ilmtingimata tehtama ka foto. Tähelepanuväärne on fakt, et kuigi 1943.a Eesti Rahva Muuseumis tehtud fotonegatiividele on kleebitud paberiribad (millele on kirjutatud ka daatum), ei ole TÜKAFis säilinud ühtegi neist negatiividest tehtud fotot. Võimalik, et selleks puudus vajadus. Kas see tähendab, et paberiribasid ei kleebitudki valge ääre saamiseks fotodele, vaid pigem selleks, et need teineteise külge ei kleepuks? Mis oli E. Selleke jaoks olulisem – kas fotode mugavam valmistamine või negatiivide hoiustamine? Kuna Eestis Rahva Muuseumis tehtud negatiivid on kõik paberiribadega varustatud, võib sellest järeldada ka seda, et E. Sellekese jaoks oli see loomulik protseduur, mis järgnes negatiivi ilmutamisele pärast pildistamist. Ühtlasi oli hiljem väga lihtne teha valge äärega paberfotosid.

Teisele ülalpool toodud küsimusele annavad vastuse 1930.a Eesti Rahva Muuseumis tehtud E. Sellekese fotod (nt B-386-27). Mõned neist klaasnegatiividest on liimiga ümbriku külge kinni jäänud. See näitab, et nad on pakendatud üsna varsti pärast paberiribade külgekleepimist. Sealjuures on paberiribad erandlikult kleebitud mitte emulsiooni-, vaid põhimikupoolele. Pärast pakendamist pole neid enam ümbrikest välja võetud. Alles TÜKAFi ümberpakendamisel tuli need ümbrikest eemaldada.

¹⁹⁸ EAA f. 2100, n.5, s. 286c, l. 8.

Sellest võib järeldada kõigepealt seda, 1930ndatel aastatel katsetas E. Selleke paberfotode tegemisel valge ääre saamiseks paberiribade kleepimisega negatiivide klaasipoolle. Hiljem kleepis ta paberiribad emulsioonipoolle. Muutuse võis tingida see, et klaasipoollel ei olnud liim nii hea nakkuvusega ning kleepimisel tuli seda kasutada suuremas koguses. Üleliigne liim kleepis negatiivid ümbrike külge. Ühtlasi võime kindlamalt usaldada negatiivi ümbrikele kirjutatud infot, sest see tuli ümbrikule kanda enne pakendamist. Vastasel korral oleks sullepeaga kahjustatud negatiivide pinda. Nende negatiivide puhul on paberiribad kindlasti kleebitud 1930.a. TÜKAFis on aga veel vanemaid E. Sellekese negatiive, millel on paberiribad kleebitud emulsioonipoolle (nt B-60-10). Neid üksikuid näiteid aga tuleb pidada erandlikeks, sest on võimalik, et paberiribad lisati alles hiljem, pärast 1930.a-t.

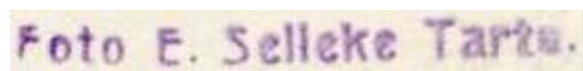
3.1.3. Negatiivi ümbriसेle talletatud andmed

Kõige enam infot fotode dateerimiseks ja atribueerimiseks annab negatiivi ümbriसेle (või negatiivi külge kleebitud paberilehele) kirjutatu. Talletatud info jaguneb kaheks: templid ja käsikirjalised märkmed.

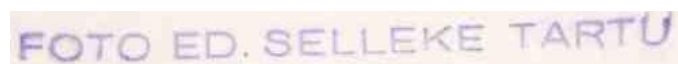
3.1.3.1. Negatiivide dateerimine ja atribueerimine templite järgi

Templeid võib leida 3 612 negatiiviga säiliku ümbrikelt (47% kõigist negatiiviga säilikutest). Templeid on kahte tüüpi: Kunka varade märgistamiseks mõeldud templid ja fotograafide signatuurtemplid. Esimest tüüpi templeid esineb kokku 3 462 negatiiviga säiliku ümbrikul, signatuurtempleid on 188 negatiiviga säiliku ümbrikul, sh 182 E. Sellekese ja 6 Viljandi fotograaf T. Parri templiga.

E. Selleke kasutab kahte templit:

Joonis 3.3. Fotograaf E. Sellekese signatuurtempel (edaspidi: Selleke1). *Signature stamp of photographer E. Selleke (Selleke1)*

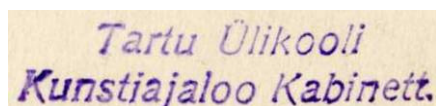

Joonis 3.4. Fotograaf E. Sellekese signatuurtempel (edaspidi: Selleke2). *Signature stamp of photographer E. Selleke (Selleke2)*

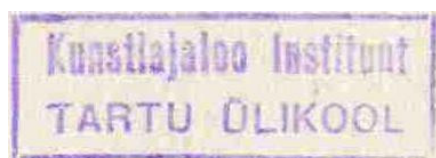
Templit Selleke1 on kasutatud 146 ümbrikul, templit Selleke2 35 ümbrikul. Kahe templi kirjapildi järgi võib öelda, et nad on kujundatud erineval ajal. Tõenäoliselt on Selleke1 võetud kasutusele varem kui Selleke2. On võimalik, et neid kasutati mingil ajal ka samaaegselt ja see muudab dateerimise keeruliseks. TÜKAFis on templiga Selleke1 varustatud ümbrikest olnud võimalik muude andmete põhjal dateerida 105 negatiivi, mis pärinevad ajavahemikust 1929-1942. Kõige enam on 1938. ja 1930. aastaga dateeritud negatiive (vastavalt 42 ja 37 tk), aga palju on ka aastaarvuga 1929 (12 tk), 1940-42.a-st on kokku vaid 12 negatiivi. Sellest võib järeldada, et E. Selleke võttis templi Selleke1 kasutusele 1929.a paiku. Kuna samasugust templit kasutati ka paberfotode märgistamisel, on võimalik seda hiljem veel täpsustada. Seevastu templiga Selleke2 märgistatud ümbrikest on dateeritud vaid 7 negatiivi, mis pärinevad aastatest 1938-1943. E. Selleke on ühel korral kasutanud veel kolmandat tüüpi templit („Päevapilditööstus Selleke“), mis on dateeritud 1929.a-ga ja on tõenäoliselt veel varasem kui kaks eelnevat.

Nende väheste andmete põhjal kaugeleulatuvaid järeldusi teha ei saa, sellepärast tuleb teema juurde tagasi pöörduda fotode tagaküljele löödud templit käsitlemisel. Hoopis põhjanevamaid järeldusi saab teha Kunka varade märgistamiseks kasutatud templit analüüsimisel.

TÜKAFi läbivaatamisel leidis autor kaks Kunka templit:

Joonis 3.5. Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabineti tempel (edaspidi: Kunka1). *Stamp of the Art History cabinet of the University of Tartu (Kunka1)*

Joonis 3.6. Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabineti tempel (edaspidi: Kunka2). *Stamp of the Art History cabinet of the University of Tartu (Kunka2)*

Kunstiajaloo Instituudi asutamisel võeti kasutusele tempel Kunka2. Pärast H. Kjellini lahkumist võeti kasutusele tempel Kunka1. Kuid sellega asi ei piirdunud. 1939.a II

poolaastast¹⁹⁹ alates nimetati Kunstiajaloo kabinett taas Kunstiajaloo Instituudiks ja võeti kasutusele ka vastav tempel. Dateerimise muudab keeruliseks asjaolu, et 1940.a võeti taaskasutusse vana, 1922-24.a kasutatud tempel – kahest perioodist pärinevate templite võrdlusel erinevusi ei ilmne. Templit Kunka2 kasutati järjekordse ümbernimetamiseni 1944. aasta lõpul. Kunstiajaloo kateedris võeti kasutusele ka vastava nimetusega tempel.

TÜKAFis esineb tempel Kunka1 725-l negatiiviümbrikul, millest 522 (72%) on dateeritud. Tempel Kunka2 esineb 1 458-l ümbrikul, millest on dateeritud 1 314 (90%).

TÜKAFi negatiivide ümbrikel on templit Kunka1 kasutatud alates 1923. aastast. 1923. ja 1924.a-ga dateeritud negatiivide ümbrikel on templit Kunka1 kasutatud vaid seitsmel korral. Need seitse negatiivi kujutavad endast erandit. Siinkohal tuleb meenutada, et Eestist lahkudes võttis H. Kjellin kaasa ka negatiive, millest ta osa tagastas 1927.a. Kõik need negatiivid ei pruukinud enne kaasavõtmist olla märgistatud ja tembeldatud. Need seitse negatiivi võisid kuuluda tagastatavate negatiivide hulka ning seega löödi neile tempel peale alles 1927.a. Siis aga kasutati juba templit a.

Valdavalt on uut templit kasutama hakatud ikkagi 1925. aastal, kuid ei saa välistada, et ümbernimetamise järel võidi teatud perioodil edasi kasutada vana nimetusega templit. Nii on näiteks 1940.a edasi kasutatud templit a. Viimane sellise templiga märgistatud negatiiviümbrik pärineb koguni 1943. aastast (A-71-11). Seevastu näib, et isegi pärast H. Kjellini lahkumist on templit Kunka2 jätkuvalt koos templiga Kunka1 edasi kasutatud. Seda aga valdavalt kuni 1928. aastani. 1929-1939. aastani on templiga b varustatud vaid neli negatiivi ümbrikku. Viimati on templit Kunka2 kasutatud 1944. aastal.

Eelpool mainitud fakte arvesse võttes võib visandada templi Kunka1 kasutuse ajavahemikuks 1925(1928)-1940(1941) ning templi Kunka2 jaoks 1922-1925(1928) ning 1940-44. Tuleb eeldada, et templeid võidi teatud ajal kasutada paralleelselt.

Kunkas on varade kirjeldamiseks kasutatud ka aastaarvude, fotograafide nimede, asukohtade ja objektinimedega templeid. Templite võrdlemisel selgus, et need on

¹⁹⁹ LPTK 1939/II, lk 35.

vormistatud ühe kirjastiiliga. On tõenäoline, et selliseid templeid kasutati negatiivide kirjeldamistööde kiirendamiseks. Templi kasutuselevõtt näitab nende tööde süstemaatiliseks muutumist. Tinglikult nimetatakse neid edaspidi Hamini-templiteks.

Fotokogus on säilinud negatiivide ümbrikud, millel on järgmised aastaarvudega Hamini-templid: 1923, 1928, 1929, 1930, 1931, 1933, 1935, 1936, 1937, 1938, 1940, 1943. Kui välja arvata aasta 1923, siis pole raske näha seost 1928.a Kunkale ülesandeks tehtud kunsti- ja kultuurajalooliste muinasvarade registreerimistöödega, mida rahastas Haridusministeerium²⁰⁰.

Registreerimistöid alustati 1928.aastal. Rahastamine vähenes iga aastaga: 1929.aastal eraldati registreerimistöödeks 750 kr²⁰¹, 1930.a 400 kr²⁰² ning 1931.aastal 250 kr²⁰³. Algselt kahele suvele planeeritud registreerimistööd võtsid oodatust poole kauem aega. Siiski võeti nende lõpetamisel 1931.a Haridusministeeriumis vastu uus kava, millega tehti Kunkale ülesandeks registreeritud muinasvarade inventeerimine²⁰⁴. Tänapäevases mõistes nn uuele rahastamismudelile üleminekuga võiks seletada seda, et TÜKAFis 1932. aastaga templit ei esine.

TÜKAFi negatiivide ümbrikel on ka registreerimistöödele otseselt viitav Hamini-tempel kirjaga „Hamini depos“. Selliselt märgistatud negatiive on 491-s TÜKAFi säilikus. Tavaliselt esineb tempel „Hamini depos“ koos teiste Hamini-templitega, näiteks koos aastaarvu või fotograafi nimega. Paljudel juhtudel pole deposiidid märgitud mitte Hamini-templiga, vaid käsikirjaliselt.

Mõnel juhul on Muinsusnõukogu rahastatud registreerimistööde negatiive kirjeldatud ümbrikel vaid Hamini-templitega (st ilma või väheste käsikirjaliste lisadega). Näiteks on fotograaf N. Nyländer 1928.a pildistanud kõiki Tallinna Toomkiriku vappepitaafe ning nende kirjeldamiseks on lisaks Hamini-templile „Hamini depos“ veel kasutusele võetud Hamini-templid: „Tallinn“, „Toomkirik“, „Vapp“, „Foto Nyländer“ ja aastaarv „1928“. Selliste templitega negatiivide ümbrikke on N. Nyländerilt üldse kokku 88 tk. Eelmainitud kuute templit on kasutatud neist umbes pooltel (40-l), ülejäänud 48-l

²⁰⁰ Mnk protokoll nr 12 : 17. III 1928.

²⁰¹ Mnk protokoll nr 15 : 9. III 1929.

²⁰² Mnk protokoll nr 20 : 14. IV 1930.

²⁰³ Mnk protokoll nr 24 : 14. II 1931.

²⁰⁴ Mnk protokoll nr 28 : 29. VIII 1931.

negatiivi ümbrikul puudub tempel „Hamini depos“. Siit tekibki küsimus, kas Hamini-templeid kasutati üksnes Haridusministeeriumi deposiitide jaoks või ka teiste Kunka varade märgistamiseks. Ühest küljest oleks loogiline, et N. Nyländerile ülesandeks tehtud Toomkiriku vappide pildistamist rahastati ühest allikast – Haridusministeeriumilt saadud rahade eest. Rahastamine aga toimus Kunka kaudu ja seega pole välistatud, et osa töödeks saadud rahast tuli ka Tartu Ülikooli finantsidest.

Tõenäoliselt tuli Haridusministeeriumi deposiitide üle täpset arvet pidada. Kõnekas on fakt, et neil negatiiviümbrikel, kus on tempel „Hamini depos“, esineb samal ajal Kunka tempel vaid viiel korral. Samal ajal on TÜKAFis selliseid negatiiviümbrikke, kus on olemas Kunka tempel, kuid „Hamini depos“ tempel on maha kraabitud. Samas on nn Hamini-templeid kasutatud nii Kunka kui ka Haridusministeeriumi deposiitide ümbrikel. See tähendab, et Hamini-templid (välja arvatud tempel „Hamini depos“) ei olnud rangelt seotud Haridusministeeriumi deposiitidega, kuigi nad võeti ilmselt kasutusele just nende kiiremaks kirjeldamiseks. Viimane järeldus aga tähendab, et Hamini-templid võeti kasutusele 1928. aastal.

Kuidas seletada Hamini-templit aastaarvuga 1923? Selliselt märgistatud negatiivid on eksklusiivselt seotud Fr. Wolff'i nimega. Kuna Fr. Wolff oli Õpetatud Eesti Seltsi referent²⁰⁵, pole üllatav, et tal võis kontakte olla ka prof. Kjelliniga. Seda tõestavad TÜKAFis leiduvad fotod, mille tagaküljelt võib leida H. Kjellini käekirjaga märkuse „durch Fr. Wolff“, (nt Grünthali Haapsalu linnusekiriku vaade, A-6-152)²⁰⁶. Miks ei võinud need negatiivid sattuda Kunkasse prof. Kjellini ametiajal? Selle vastu näib rääkivat Hamini-templi kasutamine, sest nagu eelnevas lõigus järeldatud, võeti need oletatavasti kasutusele alates 1928. a-st, mil H. Kjellin Tartus enam ei töötanud.

Fotode 1923. a-st hilisema omandamise poolt kõneleb ka fakt, et H. Pirang pole oma 1928.a ilmunud raamatus²⁰⁷ viidanud, et teoses kasutatud Fr. Wolff'i fotod asuvad Kunkas. On võimalik, et Kunka ostis Fr. Wolffilt Eesti mõisafotode negatiivid isegi alles 1938.a. Sellest aastast pärineb arve, kus Fr. Wolffile on makstud 5,10 kr²⁰⁸. See summa on muidugi väike, kui arvestada, et 1935.a maksti K. Akelile 70 negatiivi ja

²⁰⁵ Tuulse, Armin. Kunstiajalugu. – Õpetatud Eesti Selts 1838-1938. Lühike tegevus-ülevaade. Tartu 1938, lk 44.

²⁰⁶ Parun Wolffilt saadud fotosid leidub ka Rootsi Riigiarhiivi H. Kjellini Balti kogus (Vol 2 Tartu).

²⁰⁷ Pirang 1928.

²⁰⁸ EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 74.

150 koopia eest 252 krooni²⁰⁹. Seega on võimalik, et Fr. Wolff küsis negatiivide eest sümboolse summa ja käsitles seda pigem annetusena. Samuti pole võimatu, et Kunkal oli võimalik Fr. Wolffi negatiive uurimistöös kasutada juba enne 1938. aastat.

Hamini-templite kohta saab teha üldisema järelduse – nimelt peaksid Hamini-templite aastaarvud näitama pildistamise aega ja ei pruugi näidata Kunka kogudesse omandamise aega. Siin näib olevat üks erand. Kui eelnevalt sai välja toodud vastuolu J. Grünthali negatiividele ning negatiivi külge kleebitud paberilehele märgitud andmete vahel, siis järeldati, et Hamini-templiga märgitud aastaarv peaks tähendama Kunkasse omandamise aega. Selle erandi juurde pöörduakse tagasi allpool.

Hamini-templite irdumist nende oletatavast originaalsest kasutusest illustreerivad kujukalt ka järgnevad faktid. Teatavasti likvideeriti Haridusministeerium ja sellele allunud Muinsuskaitse nõukogu 1940.a. Saksa okupatsiooni ajal aga loodi Haridusdirektooriumi Teaduse ja Kunsti Osakonna juurde Muinsuskaitse komisjon, mis jätkas sisuliselt sõjaeelse Muinsuskaitse nõukogu tööd²¹⁰. Komisjoni heakskiidul jätkas Kunstiajaloo Instituut ehitismälestiste mõõtmis- ja kirjeldamistööd ning alates 1943. aastast plaaniti jätkata kirikute süstemaatilist uurimist ja kirjeldamist. Samal aastal tehti Instituudile ülesandeks Tartu kunstivarade kindlustamine õhurünnakute vastu²¹¹, sh nende pildistamine. Koos nende tegevuste ennistamisega võeti taaskasutusse ka Hamini-templid. Seepärast ongi aastaarvudega Hamini-templitel pärast 1940. aastat tühikuni 1943.aastani. 1944. aastal Haridusdirektoorium tõenäoliselt Kunstiajaloo Instituudi mõõtmis- ja kirjeldamistööd enam ei rahastanud. Täpsemad andmed selle kohta puuduvad. TÜKAFis on selle aastaga dateeritud vaid 22 E. Sellekese tehtud fotonegiivi Eesti kirikute mõõtmisjooniste reproduktsioonidega. Neid kopeerimistööd rahastas tõenäoliselt Kunstiajaloo Instituut omavahenditest.

Nagu öeldud, on TÜKAFis ka selliseid negatiivide ümbrikke, millel on fotograafi nimega Hamini-tempel, nt „Foto Selleke“, „Foto Akel“, „Foto Nyländer“ jne. Loogiline oleks, et tempel võeti kasutusele fotograafide puhul, kellelt rohkem töid telliti, kuid tegelikult varieerub selliselt märgistatud negatiivide arv ühest 804-ni.

²⁰⁹ EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l. 59.

²¹⁰ ERA.R f. 81, n. 1, s. 309.

²¹¹ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 149.

Hamini-templid „Foto Muischnek“, „Tartu“ ja „Jaani kirik“ esinevad vaid ühel ümbrikul, sealjuures kõik kolm korraga (A-95-168). Negatiiv on dateeritud 1933. a-ga. Tõenäoliselt oli Kunkal plaanis tellida Muischnekilt veel Jaani kiriku fotosid, vastaselt korral oleks arusaamatu, miks ühe negatiivi pärast hakati valmistama kolme templit. Tartu Jaani kirikust on TÜKAFis säilinud vähe fotosid. Templid „Foto Krannhals“, „Pärnu“ ja „1929“ esinevad vaid kaheksal korral. H. Krannhalsilt on TÜKAFis kokku 22 fotot. Kõik Krannhalsi fotod on dateeritud 1929. a-ga (sellesama aastaarvuga Hamini-templi järgi!). Alla 20-ne korra on kasutatud veel templeid „Narva“, „Oleviste“, „Rembrandt“, „Läti“ ja aastaarvu „1940“.

On täiesti võimalik, et sellist tüüpi kummitemplite soetamine oli Kunkale täiesti jõukohane ja seepärast pole üllatav mõne templi vähene kasutus. Kuid sellele võib tuua ka teise põhjenduse. Nimelt telliti Muinsuskaitse Nõukogu kaudu Kunka kogude jaoks kokku ca 2200 fotot ja negatiivi, sh oli negatiive umbes kolmandik, st 700-800. TÜKAFis on „Hamini depos“ templiga märgistatud ca 500²¹² negatiivi ümbrikud. Seega pole kõik selle templiga märgistatud negatiivide ümbrikud säilinud ning tõenäoliselt on hävinud või kadunud ka paljud teiste Hamini-templitega märgistatud ümbrikud. Selle põhjuseks võis olla asjaolu, et 1942.a märtsis²¹³ tegi Eesti Omavalitsuse Haridusdirektor H. Mäe kõigile allasutustele ülesandeks taaskasutada ümbrikke vähemalt neli korda. Kunstiajaloo Instituudi kirjavahetuseks oli kõige käepärasem kasutada fotokogu ümbrikke. TÜKAFi läbivaatamisel võis veenduda, et paljud negatiivid olid pärast sõja lõppu ümber pakitud uutesse ümbrikesse.

Hamini-templite kasutamisel on üks suur erand, mis on jällegi seotud Eduard Sellekese nimega. Hamini-templit „Foto Selleke“ on kasutatud 804-s säilikus asuvate ümbrike märgistamisel, kusjuures enamjaolt (560-s säilikus) esineb tempel ilma teiste Hamini-templiteta. Tempel „Foto Selleke“ esineb koos Hamini-templiga „Hamini depos“ vaid 114-s säilikus, mis tähendab, et tempel ongi suuresti oletatavast originaalkasutusest irdunud. Seda võib seletada asjaoluga, et E. Selleke oli Tartu Ülikooli ametlik fotograaf ning seetõttu eelistas Kunka teda teistele fotograafidele, tellides temalt rohkem fotosid. Põhjuseks võisid olla soodsamad hinnad. Templit on laialdaselt kasutatud ka diapositiivide valmistamiseks mõeldud koopianegatiivide

²¹² 491-s säilikus. Mõnes säilikus on mitu negatiivi.

²¹³ EAA f. 2100, n.5, s. 286c, l. 8.

märgistamisel. Kui Hamini-templid tööpoolest võeti kasutusele 1928.a, siis tasub seda meeles pidada ka dateerimisel templi „Foto Selleke” järgi.

3.1.3.2. Negatiivide dateerimine ja atribueerimine käsikirjaliste andmete järgi

Käsikirjalised märkmed esinevad 6 096-l negatiiviga säiliku ümbrisel (79% kõigist negatiiviga säilikutest, sh märkmed negatiivi külge kleebitud paberilehtedel). Enamikel ümbristest on äratuntav V. Vaga käekiri, ülejäänud käekirjade isikuid ei õnnestunud kindlaks teha²¹⁴.

Käsikirjaliselt võib ümbrisele olla kirjutatud:

1. fotograafi nimi (nt „Photo Kjellin“, B-65-70),
2. daatum (nt „1924“, B-105-19)
3. numeratsioon (nt „210-1“, B-114-13)
4. pildistatud objekt (nt „Haus Breitstrasse 36“, B-95-487)
5. kohanimi (nt „Peude“, B-73-38),
6. muud andmed (nt „Professori näite järgi“, B-80-21).

Käsikirjaline kirjeldamine negatiivi külge kleebitud paberilehtedel

Kõigepealt vaadeldakse kirjeldamist negatiivi külge kleebitud paberilehtedel (kokku 1034 säilikus, käsikirjalised märkmed kokku 899 säilikus). Paberilehed on negatiiviga kindlamalt seotud kui ümbrised/ümbrikud, millest negatiivi eemaldamisel ei jää nähtavat jälge. Samuti võib negatiiv olla sattunud valesse ümbrisesse, millel olev info ei pruugigi seetõttu negatiiviga seotud olla. Paberilehe eemaldamisele aga viitab negatiivil säilinud liimiriba.

TÜKAFi läbivaatamisel selgus, et negatiive on ümbristel käsikirjaliselt kirjeldatud mitmes järgus, st erineval ajal. Käekirja põhjal võib valdavas enamuses kirjeldava

²¹⁴ Ümbrikel on ka 1950. aastast hilisemaid märkusi, mida siin ei käsitleta (vt käesoleva töö 2. ptk).

isikuna tuvastada Kunkas töötanud V. Vaga. Kirjutamiseks kasutati musta tinti. Kuna H. Kjellin kasutas Eestis suhtluskeelena saksa keelt, on üsna loomulik, et fotode kirjeldamisel kasutas V. Vaga samuti esialgu saksa keelt (nt „Photo Kjellin”, B-24-25). Negatiive, kus fotograafide on viidatud saksakeelse sõnaga „Photo” on kokku 78 ja neist 72 on dateeritud aastatega 1922-24. Enamasti on paberilehtedel kasutatud sõna „Foto”.

Negatiivile kleebitud paberilehtedele on enamasti ära märgitud nii fotograaf (66%, 682 säilikus) kui ka daatum (54%, 554 säilikus) ja muid andmeid. Märgitud daatumid on ajavahemikus 1922-1925. Kõigile daatumiga negatiivi paberilehtedele on lisaks löödud Tempel Kunka², mille üheks kasutusperioodiks sai eespool fikseeritud ajavahemik 1922-1928. See langeb paberilehtedele märgitud daatumitega kenasti kokku. Seega võib järeldada, et paberilehtede kleepimise ja neil kirjeldamise praktika võttis Kunkas 1922.a kasutusele professor H. Kjellin. Pärast H. Kjellini lahkumist V. Vaga nähtavasti hülgas selle aeganõudva menetluse ja hakkas kasutama ümbrikke.

Paberilehtedega negatiivide seas on 67 fotograaf J. Grünthalile atribueeritud negatiivi, mida Hamini-templi põhjal tuleks dateerida 1933.a-ga. Eelnevas lõigus järeldatu põhjal peaksid nad olema paberilehega varustatud 1922-1925.a. H. Kjellin võis Haapsalu fotograaf J. Grünthaliga kohtuda juba 1922.a suvel, kui ta käis koos üliõpilastega uurimisreisil Läänemaal, kuid professori kirjavahetusest Haapsalu linnavalitsusega selgub, et fotograaf J. Grünthal olevat 15. ja 17. jaanuaril 1925.a saatnud Tartu Ülikooli 111 fotot ning lubanud veebruaris saata veel 100 eksemplari²¹⁵. 14. veebruaril 1925.a H. Kjellinini jõudnud kirjas teatab J. Grünthal ise, et „peagi saadan ära kogu tellimuse. Ühe osa olen juba Tartusse saatnud”²¹⁶. Tõestuseks sellele on näiteks Ridala kiriku sisevaade, mis on pildistatud kiriku remondi ajal 1924.a (B-80-46), kuigi sellel on Hamini-templid „Foto Grünthal” ja „1933”. On selge, et tempel ei saa tähistada pildistamise aega ja tõenäoliselt ei viita ka sellele, millal negatiiv Kunkasse saabus. Siinkohal võib oletada, et aastaarv võiks tähendada Kunka varadena registreerimise aega.

Atribueerimise osas pakuvad huvitava näite Petseri kloostri ülesvõetud fotod (kokku 95). Daatum on kirjutatud 60-le negatiivi paberilehele. Dateeritud negatiividest on 54

²¹⁵ KBS. Vol 1 Brev....

²¹⁶ Samas.

autoriks märgitud E. Waldmann ning ülejäänutel H. Kjellin. H. Kjellini negatiivid on kõik dateeritud 1922. a-ga. E. Waldmanni negatiividel (kõik 1923.a) on dateering 48-l juhul esitatud kuupäevaliselt - pildistamas on käidud 15.-16. mail ning 12., 16. ja 17. juulil 1923.a. E. Waldmanni negatiive eristab H. Kjellini omadest ka vormistus ja kvaliteet. Sileda pinnaga paber on negatiivi külge kleebitud suurema ülekattega klaasipoleel (ca 1 cm), samas kui teistel paberilehtedega varustatud negatiividel on see tavaliselt ca 0,5 cm ning kasutatud on kehva kvaliteediga paberit. E. Waldmanni negatiivplaadid on kvaliteetsemad: emulsioonikiht on klaasile kantud äärest ääreni, samas kui H. Kjellini negatiividel on üleval ja all emulsioonikihita ja negatiivi keskme poole hajuvad ääred (nt B-65-34).

Petseri negatiivide seas on suur hulk selliseid, mille paberilehele pole märgitud ei fotograafi nime ega daatumit, küll aga on neile kirjutatud märkus „Petseri Rahvaharidusseltsi omand“. Üsna ootuspärane on, et neile pole löödud Kunka templit. Kuna neile on kleebitud külge paberileht, peavad nad pärinema ajavahemikust 1922-1925.a. Negatiivide vormistus sarnaneb eelmises lõigus kirjeldatud H. Kjellini negatiividele ning samuti kvaliteet, kuigi erinevalt viimastest on klaasplaatidel olevad emulsioonita servad terava, mitte hajusa joonega.

Teatavasti oli H. Kjellinil oma ettevõtmiste finantseerimiseks Tartu Ülikoolilt vahendite saamine üsna keeruline, seepärast pidi ta otsima muid allikaid ja annetajaid. Petseri Rahvaharidusselts võiski olla nõus pildistamise jaoks raha andma. Vastutasuks piltide eest lubas H. Kjellin jätta negatiivi seltsi omandusse. Sarnaselt Haridus-ministeeriumiga võis deposiit füüsiliselt asuda Kunkas. Professor H. Kjellini suhtumist ja talle eraldatud finantside kasutamist iseloomustavad Petseris tehtud fotod väga kujukalt. Esiteks on Petseri kloostri pildistatud kõike võimalikku, st et kunstiväärtusega hoonete ja esemete kõrval on jäädvustatud maa-aluseid muldseintega katakombe (B-65-91), nn Peetri tamme (B-65-85) ning munk Bulinit (B-65-101). Petseri Rahvaharidusseltsi rahade eest on professor ka iseennast lasknud fotoplaadile üles võtta (B-65-81).

Petseri Rahvaharidusseltsi omandina märgitud fotode autoriks võis olla H. Kjellin ise. Selle tõestuseks on üks nendest negatiividest valmistatud foto, mille tagaküljele on kirjutatud: „Petseri. K[unsthistorische]. I[nstitut]. Foto H. Kjellin, 1922“. H. Kjellini aruannetes on mainitud, et 1922.a suvel käis ta üliõpilastega ekskursioonil

Petseris²¹⁷ ja seega võiksid ka ülejäänud Petseri Rahvaharidusseltsi negatiivid olla pildistatud just sel ajal. Sellega pole veel lõplikult välistatud, et nende fotode autoriks ei võinud olla mõni professionaalne fotograaf peale E. Waldmanni. H. Kjellini portree Mihhailovski kiriku juurde viival trepil (B-65-81) ei pruugi ju olla tema enda tehtud.

TÜKAFis on negatiive, millest tehtud fotode taha on kirjutatud autoriks H. Kjellin, negatiivile aga on märgitud mõne teise fotograafi nimi (nt B-80-20)²¹⁸. Siiski ei saa väita, et H. Kjellini nimega märgitud negatiividest ükski pole tema tehtud. Professor H. Kjellin oskas fotografeerida ja talle võib erinevate andmete põhjal omistada ca 200 fotot, aga loomulikult ei jõudnud ta kõigest vajalikust ise pilte teha. Ta võis mõne ehitusdetaili pildistamise delegeerida fotograafidele. Sellele viitab mõnele negatiivi paberilehele kirjutatud märkus „Professori näite järele“ (nt B-6-120). J. Grünthal on Haapsalu linnuses pildistanud ühes kohas ringmüüri profiili (B-6-133), teisel tulirelvade-aegseid kaaraknaid (B-6-135). Nende näidete puhul on jällegi negatiivi ümbrisele löödud Hamini-tempel aastaarvuga „1933“, kuigi on selge, et H. Kjellin sai professori ametis juhiseid anda kuni 1924.a-ni.

TÜKAFi korrastamisel tuli tihti ette olukordi, kus korrastamisel hiljem leitud foto või negatiiv avas võimaluse varem registreeritud fotode dateerimiseks ja atribueerimiseks. Kuid sealjuures tuleb olla ettevaatlik, eriti siis, kui dateerimisel või atribueerimisel on aluseks ainult üks foto või negatiiv. Heaks näiteks on Võru linna majade ja kirikute fotod (kokku 25 säilikut). Kõikidest fotodest on säilinud negatiiv ning fotograaf on neist valmistanud ka paberfoto (*vintage*). Fotod ja negatiivid on sama formaadiga ning pildistamise käekiri on sarnane. Seega võib julgelt eristada seda kui alamkollektsiooni. Kahjuks on fotograaf ja daatum märgitud vaid ühele negatiivile ja sellest tehtud fotole (B-116-35). Selle ühe näite põhjal aga on järeldatud, et ka ülejäänud fotod on J. Pajo tehtud. Seda järeldust näib toetavat fakt, et samal, 1922.a, on H. Kjellin ostnud Võru raamatukaupmehelt J. Pajolt kaks postkaarti (A-109-13, Vastseliina linnuse vaade; A-116-1, Võru Katariina kiriku välisvaade). On teada, et J. Pajo (Paju) tegutses ka fotograafina ja tegi palju

²¹⁷ EAA f. 2100, n. 2, s. 353, l. 52 jj.

²¹⁸ Teiste tööde esitamine oma nime all ei olnud professorile kahtlemata võõras. E. Parek väidab oma mälestustes, et Kjellini raamat *Die Hallenkirchen Estlands und Gotland* (Kjellin, Helge. *Die Hallenkirchen Estlands und Gotland*. Lund 1928) põhinenud suures osas tema magistritööl. Magistritööd ei õnnestunudki Parekil kunagi kaitsta ja ta lõpetas ülikooli diplomiga.

olustikupilte²¹⁹. Pole välistatud ka võimalus, et J. Pajo võis H. Kjellini abistada ka Petseri kloostri.

Kõigele lisaks võis segadust tekkida klaasnegatiivide kirjeldamisel. Näiteks sobivad hästi kaks 13x18 cm mõõdus klaasnegatiivi Põide kiriku karikatest (B-73-43 ja B-73-44). Pilte võrreldes on selge, et fotod on tehtud samal ajal ja samas kohas. Karikate paigutus pildil on väga sarnane ja pildistamisel on fooniks kasutatud samasugust kangast; erinev on ainult pildistamise nurk. Ühe negatiivi autoriks on V. Vaga märkinud H. Kjellini (B-73-43), teisele aga Kuressaare fotograaf Eduard Buhgani²²⁰ (B-73-44). Viimasele negatiivile on V. Vaga esmalt sullepeaga kirjutanud: „Kuressaar. Foto Buhgan“, hiljem on ta sõna „Kuressaar“ maha tõmmanud ja pliiatsiga asemele kirjutanud „Põide Karikad“.

TÜKAFis on suur hulk E. Buhgani Kuressaare linnuse fotosid. Põide karikast tehtud negatiivi võis E. Buhgan saata Kunkasse koos Kuressaare negatiividega. Seega võis V. Vaga esialgu ekslikult arvata, et kõik fotod on tehtud Kuressaares, hiljem asjasse süvenedes aga parandas oma vea. Veel rohkem segadust on tekkinud järgmise negatiiviga (B-73-45), millel on kujutatud Põide Maarja kiriku karikat ja altariirüüd. Kõigepealt on V. Vaga sullepeaga negatiivi paberilehele kirjutanud „Arensburg“, seejärel pannud sõna sulgudesse ja lisanud küsimärgi „(Arensburg)?“ ja kirjutanud juurde „Peude Foto Buhgan“. Seejärel on pliiatsiga maha tõmmanud „(Arensburg)?“ ning lisanud „Karikas ja altariirüü“. Samast negatiivist tehtud fotole (arvatavasti *vintage*) on H. Kjellin kirjutanud: „Foto Buhgan, Arensburg 1922 nach älteren Aufnahme.“ Siin märgitud sõna „Arensburg“ ei viita mitte pildistatud objekti asukohale, vaid E. Buhgani tegutsemiskohale Kuressaares. On ilmne, et V. Vaga on negatiivi kirjeldamiseks kasutanud fotot ja asjasse süvenemata on ta objekti asukohaks märkinud Kuressaare. Sellele näitele toetudes ei saa välistada, et V. Vaga pole samasugust viga teinud ka mõne foto *autori* märkimisel negatiivi paberilehele. Järelikult pole ka välistatud, et H. Kjellin on Põide karikate pildistamise usaldanud professionaalsele fotograafile E. Buhganile.

²¹⁹ Teateid J. Paju kohta sai autor Võrumaa Muuseumi fotokogu hoidjalt Arthur Ruusmaalt.

²²⁰ Eduard Buhgan (1859-1942) töötas Kuressaares fotograafina 1902. kuni ca 1930. a-ni. Tema ateljee asus Lossi tn 8. Enne I maailmasõda on ta oma fotosid signeerinud trükitud paspartuusid ja pressitavat nimetempli (pressmärke) kasutades, sõjajärgsel perioodil aga lihtsa kummitempliga, pealdisega „E. Buhgan, Lossi tän. Nr 8“ (selline tempel ka fotol TÜKAF: A-95-214) (Püüa, lk 47jj).

Eelmist näidet (foto B-73-45) veel edasi kasutades tekitab küsimusi fotole tehtud märkus „nach älteren Aufnahme“. Esiteks võib see tähendada, et E. Buhgan tegi foto *enne* 1922. Teiseks võib see viidata, et E. Buhgan kasutas foto jaoks *vanemat negatiivi*, mille ta oli saanud või ostnud mõnelt *teiselt fotograafilt*. Eesti fotograafia ajalugu põhjalikumalt uurinud Ü. Lillak²²¹, P. Tooming²²² ja V. Vende²²³ on viidanud asjaolule, et 20. sajandi alguses ja ka varem oli üsna tavaline, et fotoateljee omaniku vahetumisel läks negatiivide autoriõigus üle uuele fotograafile. Nii võib ka TÜKAFis leida negatiivi Muhu kirikust (A-53-10), millele on autoriks märgitud Thomson ja aastaarv 1924. Sellest negatiivist tehtud foto tagaküljele on aga kirjutatud „Muhu kirik (nach einem Bilde im Estn. Mus. Tallinn. /---/ Riedel 1924“ ja löödud tempel Kunka1. Selgub, et Riedeli foto on ümberpilditus ühest Tallinna Eesti Muuseumis asuvast fotost. Juhuse tahtel on TÜKAFis säilinud ka see originaalfoto (B-53-9), mille tagaküljele on autoriks märgitud E. Buhgan.

Sellest näitest võib teha hulga järeldusi:

1. teisi TÜKAFis asuvaid Thomsoni negatiive vaadates selgub, et kõigile neist tehtud fotodele on autoriks märgitud Riedel. See viitab, et mingil ajal võis Riedel müüa oma fotoäri ja negatiivid Thomsonile,
2. kuna negatiiv A-53-10 külge kleebitud paberilehele on märgitud Thomsoni nimi, siis sattus see Kunkasse pärast seda, kui ateljee oli Thomsonile juba üle antud,
3. TÜKAFis säiliv foto A-53-10 sattus Kunkasse pärast negatiivi kirjeldamist. Sellele viitab ka fotole löödud tempel Kunka1 (järelikult oli H. Kjellin selle enda kätte jätnud)
4. kuigi negatiivile on märgitud Thomsoni nimi, ei ole tema foto tegelik autor.

Käesolevast näitest tulenevad üldised järeldused:

1. negatiivile kirjutatud autorit ei saa lõplikult pidada foto tegelikuks autoriks,
2. negatiivile kirjutatud aastaarv ei pruugi tähistada pildistamise aega.

²²¹ Lillak 1989.

²²² Tooming 1983, lk 48.

²²³ Vende 1983.

Käsit kirjeldamine negatiiv ümbrikel

Ümbrikkesse pakitud negatiive on kokku 6660-s säilikus, neist 5 197-s on (78%) käsikirjalised märkmed. Neist märkmetest on huvipakkuvad numeratsioonid, sest need võivad olla seotud institutsiooniga. TÜKAFi inventeerimisel hakkas silma üks spetsiifiline numeratsioon, mis oli kirjutatud templi Kunka1 kohale V. Vaga käekirjaga. Numeratsiooni esinemine koos templiga näitab, et tegemist on inventarinumbriga. Kuna Kunka fotokogu inventariraamatut säilinud pole, saab siinkohal teha vaid oletusi.

Numeratsioon esineb kujul 2##-## (nt 216-30, A-109-11), kusjuures esimeses osas võivad esineda numbrid 208...214, 216, 218, 230, 231 ja 247 (seeriad); sidekriipsu järel on ilmselt järjekorranumbrid. Selliselt numereeritud ümbrikke on kokku 108. Samasugune numeratsioon esineb lisaks veel 63-l paberilehega negatiivil.

Numeratsiooni seeria võib olla seotud ühe konkreetse objektiga. Näiteks seeria nr 211 alla on koondatud kõik fotod Noarootsi Katariina kirikust, 212 tähistab Vormsi Olevi kirikut ning 213 Ridala Maarja Magdaleena kirikut. Samas on seeria nr 210 kokku kuuest fotost neli Ridala ning kaks Vormsi kirikust. Haapsalu linnuse fotodest on moodustatud mitu seeriat: 208, 209 ja 214.

Kõigist sellise numeratsiooniga fotodest 110-ne autoriks on märgitud J. Grünthal, kusjuures kõigile ümbriksile on löödud Hamini-tempel aastaarvuga 1933. Eespool sai oletatud, et Hamini-templiga märgitud aastaarv J. Grünthali negatiividel võiks viidata sellele, et need registreeriti Kunka varadena 1933.a.

Sellise numeratsiooniga fotode hulgas on ka teiste fotograafide negatiive. Kui seeriad 208 kuni 214 koosnevad eksklusiivselt J. Grünthali negatiividest, siis seerias 216 on 22 A. Tuulsele atribueeritud negatiivi. Erinevalt J. Grünthali seeriast, mis enam-jaolt on täielikud (puuduvad vaid üksikud järjenumbrid), puudub Tuulse-seeriast vähemalt 17 negatiivi. Seerias 218 on vaid üks Muischnekile atribueeritud Jaani kiriku negatiiv. Kuna nii Tuulse kui ka Muischneki fotod on dateeritud 1933. aastaga, annab see kinnitust, et ka J. Grünthali negatiivid kanti inventarimisest samal ajal. Mis põhjusel kanti juba 1925.a Kunkasse saabunud negatiivid inventariraamatusse alles 1933.a, pole teada. Konkreetse numeratsiooni sisseseadmine võis olla seotud 1932-1933. a alanud muinasvarade inventeerimis-töödega, mis tehti ülesandeks

Kunkale²²⁴. A. Tuulse negatiivide seeria puhul, mis jäädvustavad Lõuna-Eesti väikelinnuste hetkeseisu, on selge, et need võisid muinsuskaitse seisukohalt huvi pakkuda. Samuti võisid olla huvipakkuvad J. Grünthali Haapsalu linnuse fotod, mis jäädvustasid olukorda enne H. Kjellini juhatatavaid korrastustöid 1924.a. Samas pole päris selge, miks oli vajalik varustada uue numeratsiooniga J. Grünthali Ridala ja Vormsi kiriku fotod. Oletuse vastu räägib ka asjaolu, et ümbrikel puudub tempel „Hamini depos“, mis tavaliselt märgistas registreerimis- ja inventeerimistööde rahadest soetatud fotosid.

Pärast seeriat nr 218 on numeratsioonis suur lünk, millele järgnevad seeriad 230, 231. Lünk võib olla seotud asjaoluga, et nende seeriade temaatika on erinev – Eesti linnuste ajalooliste jooniste reproduktsioonid. Seeriates 230 ja 231 on vastavalt 9 ja 13 negatiivi. Seeriad pole täielikud – seeriast 230 puudub vähemalt 9 (ümbrikel on järjekorranumbrid 1 kuni 18) ja seeriast 231 vähemalt kaks (1 kuni 15) negatiivi. Seeriates 230 ja 231 asuvad klaasnegatiivid on vastavalt formaadis 13x18 cm ja 10x15 cm. Mõlema seeria originaaljoonised asuvad Õpetatud Eesti Seltsis (ÕES). See tähendab, et temaatika piires on erinevate formaatide jaoks eraldi seeriad. Tõepoolest, ka kõik J. Grünthali, A. Tuulse ja Muischneki seeriad koosnevad samas formaadis negatiividest. Kahjuks ei saa seeriaid 230 ja 231 erinevalt J. Grünthali, A. Tuulse ja Muischneki seeriatest ümbrikel olevate andmete põhjal dateerida. Eelkirjeldatud tunnuste põhjal oleks võimalik seeriat nr 230 täiendada veel viie TÜKAFi klaasnegatiiviga (B-150-1, B-153-1, B-154-1, B-157-1, B-91-2). Nendel, 13x18 cm negatiividel on samuti reprodutseeritud ÕESis asuvaid Eesti linnuste jooniseid, kuid ümbrikel puudub nii numeratsioon kui ka Tempel Kunka¹. Ka nendel ümbrikel puuduvad aastaarvud.

TÜKAFis on veel üks käsitletava numeratsiooni alla liigitatav seeria nr 247, mis sisaldab samuti linnuste ajalooliste jooniste reproduktsioone. 13-st 13x18 cm formaadis klaasnegatiivist koosnev seeria pole kahjuks täielik – puudu on vähemalt neli negatiivi (ümbrikel on järjekorranumbrid 2 kuni 17). Seeria 247 joonised on kopeeritud Stockholmi Sõjaarhiivist ja nende puhul on erakordne see, et kõik negatiivid on algselt pakendatud pärgamentümbristesse, mis omakorda on pandud paberümbriksesse. Kümnele pärgamentümbrisele on kirjutatud Rootsi Kuningliku

²²⁴ Mnk protokoll nr 28 : 29. VIII 1931.

Sõjaarhiivi rootsikeelne nimetus ja arhiiviviit (kujul: Kgl. Krigsarkivet Stockholm Reval n:r 9²²⁵). Ümbristel olevat käekirja ei suutnud autor kahjuks identifitseerida, kuid on kindel, et see ei kuulu ühelegi isikutest, kes võisid Kunka varasid registreerida²²⁶.

Autor on TÜKAFi kataloogimisel selle seeria kaks negatiivi (B-69-114, B-69-116) atribueerinud Rootsi fotograaf O. Mattsonile, kes tegutses Lundis²²⁷. Atribueerimisel olid aluseks klaasnegatiivide füüsilised parameetrid, mis sarnanesid teistele O. Mattsoni klaasnegatiividele: negatiivi paksus (tavalisest õhem), teravate servadega paari mm laiune emulsioonita äär ning emulsioonkatte ühtlane jaotus plaadil. Kuna teised O. Mattsonile atribueeritud negatiivid on dateeritud 1923. a-ga, võiks see kehtida ka nende negatiivide puhul. Tõepoolest, O. Mattson on H. Kjellini jaoks teinud fotoreproduksioone ainult joonistest ja plaanidest. Oletatavasti on O. Mattson teinud ka need kaks reproduksiooni Rootsi sõjaarhiivis asuvatest joonistest. Paraku peale sarnase klaasnegatiivi formaadi mingeid kindlamaid tõendeid O. Mattsonile atribueerimiseks ei ole. Teised selle seeria negatiivid ei sarnane O. Mattsoni negatiividele, kuigi pärgamentümbristel on samasuguse käekirjaga märkmed. Hoopis tõenäolisem on see, et autor on eksinud kahe negatiivi atribueerimisel O. Mattsonile, mis tähendab, et kogu seeria 247 negatiivid võivad sarnaselt teiste seeriatega pärineda 1933. aastast.

Kui oletame, et numeratsioon võeti kasutusele 1933. aastal, pole ikkagi selge, miks seda edaspidi enam ei kasutatud. Muidugi on võimalik, et selliseid ümbrikke pole enam säilinud, sest need võisid Saksa okupatsiooni ajal minna taaskasutusse.

TÜKAFis on veel üks templiga Kunka1 seotud numeratsioon, mis on nähtavasti kasutusele võetud samuti 1933. a. Kolmekohalises numeratsioonis puuduvad erinevalt eelmisest seeriad. Numbrid algavad 235-st ja lõppevad 440-ga, kuid vahepeal on palju lünki. Numeratsioon esineb kokku 81-l ümbrikul, millel esinevad ka aastaarvud. Daatumid on ajavahemikus 1933-36, kusjuures numeratsioon pole

²²⁵ Rootsi avatud arhiivides asuvatest käsitsi joonistatud Eesti kaartidest ja plaanidest annab hea ülevaate Ulla Ehrensvärd (Ehrensvärd, Ulla. *Topographica Estoniae. Handritade kartor och ritningar över Estland i svenska offentliga samlingar / Handgezeichnete Karten und Zeichnungen von Estland in schwedischen öffentlichen Sammlungen.* – Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis aastaraamat XII / *Annales Societatis Litterarum Estonicae in Svecia* 1991-1999, Stockholm 2001, lk 5-289. Täna viite eest K. Altoad.

²²⁶ St professorid H. Kjellin (1922-1924), S. Karling (1933-1941), ja A. Tuulse (1942-44) ning Kunka abijõud V. Vaga (1923-1940), H. Saarmann (1925), O. Paris (1940-44) ja H. Paas (1944-1950).

²²⁷ O. Mattsons Fotografiska Affär, tel. 1204, Lund (andmed ühel TÜKAFi originaalfotokarbil).

aastate lõikes tõusev – negatiiv nr 256 on aastast 1935, nr 289 aastast 1933. Kõige rohkem on numeratsiooni kasutatud 1936. a. Nende andmete põhjal võib küll oletada, et see numeratsioon jätkab eelmist, kuid midagi kindlat väita ei saa. Kahjuks ei võimalda siin selgust tuua ka neist negatiividest tehtud fotod, sest samasugune numeratsioon neil puudub.

3.2. Positiivide dateerimine ja atribueerimine

TÜKAFis on kokku 8 492 positiivi(de)ga fotosäilikut. Nii positiiv(id) kui ka negatiiv(id) on olemas 2 154-s säilikus. Ainult positiiviga säilikuid on kokku 6 338. Dateerimiseks ja atribueerimiseks pakuvad infot nii fotode tagaküljed kui ka pildipooled. Fotode tagakülgedelt võib leida nii templeid kui ka käsikirjalisi märkmeid. Pildipoolel võib olla käsikirjalisi märkmeid ja pressmärke.

3.2.1. Fotode dateerimine ja atribueerimine foto tagaküljele talletatud info põhjal

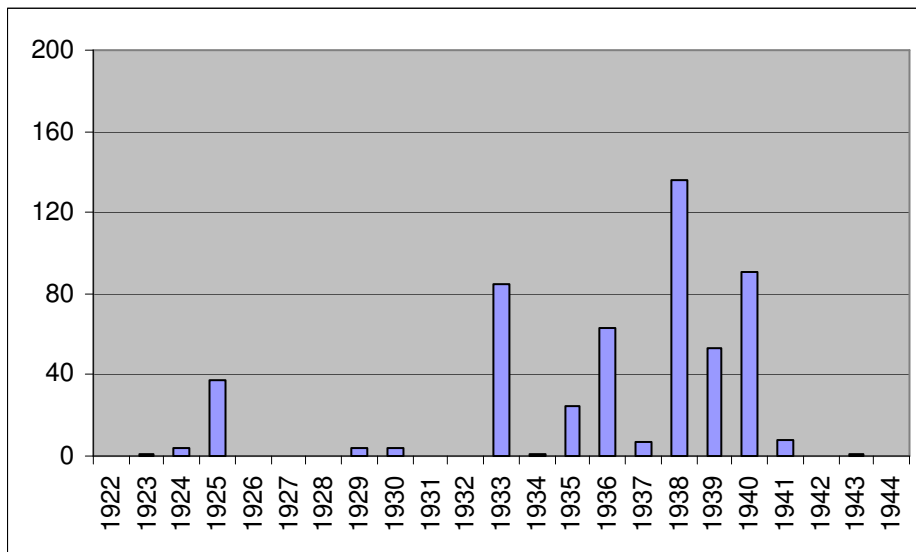
Fotode tagaküljele on info talletatud 7 864-s säilikus (92,6% kõigist TÜKAFi säilikutest). Templeid võib leida fotodel 6 714-s säilikus. Käsikirjalised märkmed on fotodel 6 951-s säilikus. Nii templeid kui käsikirjalisi märkmeid võib leida fotodelt 5 801-s säilikus. 913-s säilikus on fotodel ainult templid ja 1 150-s säilikus ainult käsikirjalised märkmed.

3.2.1.1. Fotode dateerimine ja atribueerimine templite järgi

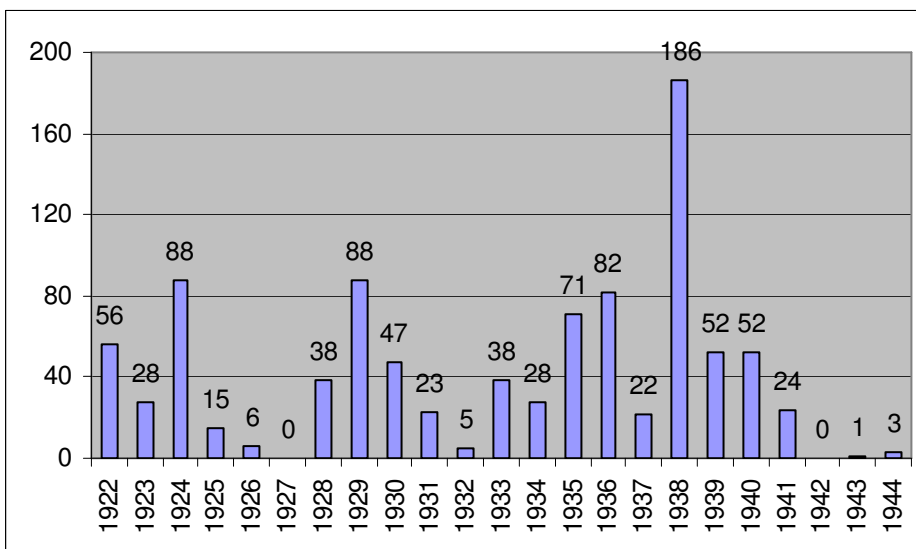
Templeid on kahte tüüpi: Kunka või mõne muu institutsiooni varade märgistamiseks mõeldud templid ning fotograafide (ateljeede) signatuurtemplid. Esimest tüüpi templeid esineb kokku 5 710-s fotodega säilikus. Signatuurtemplid võib leida 2 177-s fotodega säilikus. Fotodel võivad koos esineda mitme institutsiooni templid ja signatuurtemplid. Kunka templitega fotosid esineb kokku 3 496-s säilikus.

Kõigepealt vaadeldakse templeid Kunka1 ja Kunka2 (vt Joonis 3.5 ja Joonis 3.6). Tempel Kunka1 esineb fotode tagaküljel 2 171-s säilikus, millest 953 (44%) on dateeritud ajavahemikku 1922-44. Tempel Kunka2 esineb 1 456-s säilikus, millest 674 (46%) on dateeritud ajavahemikku 1922-44. Võttes aluseks ptk-s 3.1.3.1 esitatud templite oletatavad kasutusvahemikud, võrreldakse templite kasutamist negatiividel ja positiividel aastate lõikes.

Tabel 3.1. Templi Kunka1 kasutamine negatiivi ümbrikel aastate lõikes.
Chart 3.1. The use of stamp Kunka1 on negative enclosures through the years 1922-1944

Tabel 3.2: Templi Kunka1 kasutamine fotodel aastate lõikes.
Chart 3.2. The use of stamp Kunka1 on photos through the years 1922-1944

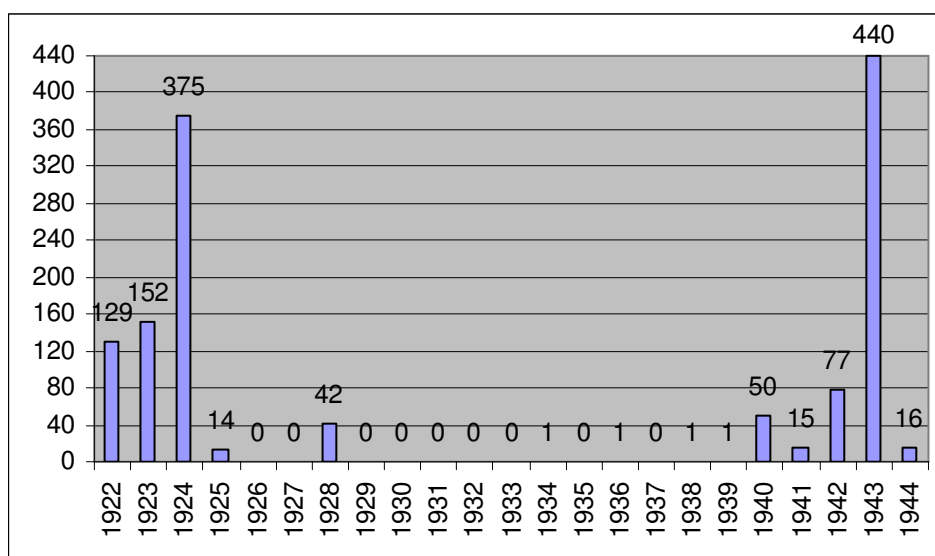

Tabelist Tabel 3.1 on näha, et ajavahemikul 1925-40 on templit Kunka1 kasutatud 506-l ümbrikel (97% kõigist dateeritud negatiividest) ning ajavahemikul 1928-41 477-l ümbrikel (92%). Tabelist Tabel 3.2 on näha, et ajavahemikul 1925-40 on templit Kunka1 kasutatud 753-l fotol (79%) ning ajavahemikul 1928-41 756-l fotol (79%). Negatiivide ja positiivide andmete vahel on tugev korrelatsiooniseos mida näitab korrelatsioonikordaja arvuline väärtus 0,66.

Tabelist 3.3 on näha, et ajavahemikul 1922-25 ja 1940-44 on templit Kunka2 kasutatud 1268-l ümbrikul (96% kõigist dateeritud negatiividest) ning ajavahemikul 1922-28 ja 1940-44 1310-l ümbrikul (99,7%). Tabelist 3.4 on näha, et ajavahemikul 1922-25 ja 1940-44 on templit Kunka2 kasutatud 532-l fotol (79%) ning ajavahemikul 1922-28 ja 1940-44 640-l fotol (95%). Negatiivide ja positiivide andmete vahel on väga tugev korrelatsiooniseos, mida näitab korrelatsioonikordaja arvuline väärtus 0,88.

Tabel 3.3: Templi Kunka2 kasutamine negatiivi ümbrikel aastate lõikes.

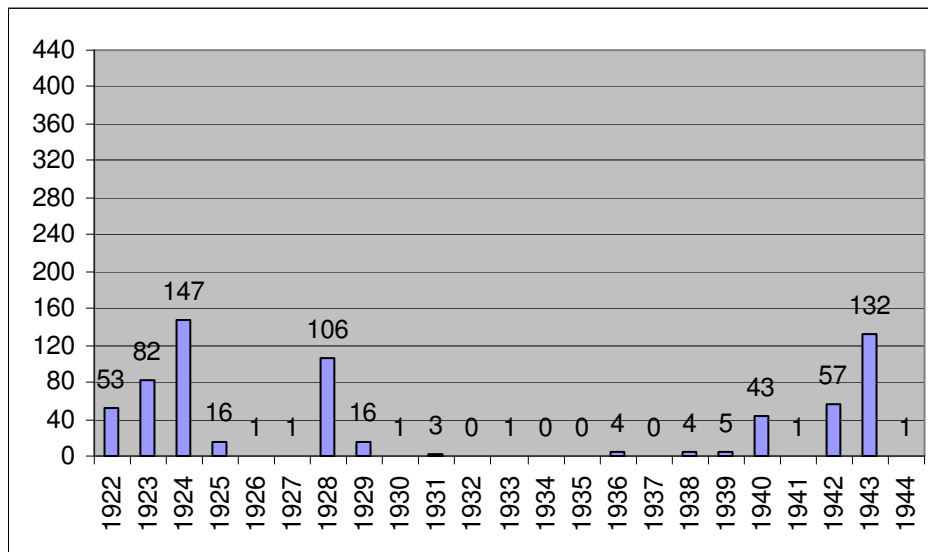
Chart 3.3. The use of stamp Kunka2 on negative enclosures through the years 1922-1944

Kokkuvõtvalt võime järeldada, et ptk-s 3.1.3.1 esitatud Kunka templete kasutusvahemikke võib usaldada.

Nn Hamini-templeid on fotode tagakülgedel kasutatud hoopis vähem kui negatiivide puhul. Templit „Hamini depos“ fotodel ei esine. Kuigi on teada, et fotograafid andsid Kunkale koos negatiividega ka fotod, näib et nende märgistamist Haridusministeeriumi deposiitidena ei peetud oluliseks. Autoriõiguse puhul oli ju kõige tähtsam negatiivi kuuluvus, mis andis võimaluse sellest piiramatul hulgal fotosid teha. On võimalik, et kokkuleppeliselt oligi Kunkal negatiivide piiramatu kopeerimise õigus. Iseasi kuivõrd oluline oli üldse see, et negatiivid kuulusid formaalselt Haridusministeeriumile – ilmselt oli märgistamine vajalik vaid seepärast, et nende eest oli makstud ministeeriumi eelarvest.

Tabel 3.4: Templi Kunka2 kasutamine fotodel aastate lõikes.
Chart 3.4. The use of stamp Kunka2 on photos through the years 1922-1944

Algsest kasutusest irdunud Hamini-templeid on väga vähestel fotodel. Sellest võib järeldada, et need templid olid eelkõige mõeldud negatiivide kirjeldamise lihtsustamiseks.

Fotode tagakülgedelt võib leida ka teiste institutsioonide templeid, mille põhjal võib teha järeldusi Kunka suhtluse kohta teiste fotosid omavate asutustega. Nii selgub, et Kunka negatiividest tehtud fotosid võis kunagi leida Tartu Ülikooli Ristiusu Arheoloogia Muuseumist (RAM)²²⁸.

Teatavasti likvideeriti 31. augustil 1940.a Tartu Riiklikus Ülikoolis Usuteaduskond, sh ka RAM²²⁹. Arhiividokumentidest selgub, et 6. mail 1941.a²³⁰ tegi TRÜ Majandusosakonna juhataja abi Kunkale ülesandeks kiiresti läbi vaadata järelejäänud esemed endise RAMi ruumides ja soovi korral osa neist kindla nimekirja alusel ära viia. Saksa okupatsiooni ajal usuteaduskonda uuesti ei avatud, selle asemel loodi 15. veebruaril 1943 Tartu Usuteaduse Instituut²³¹. 15. septembril 1943²³² teatas Filosoofiateaduskonna dekaani ajutine asetäitja K. Ramul, et kõik

²²⁸ Tartu Ülikooli Ristiusu Arheoloogia Muuseumi eelkäijaks oli 1921.a II poolaastast kirikuajaloo õppetooli juurde loodud Usuteadusline arheoloogiline muuseum (TÜEK 1921/II, Tartu 1921, lk 22), mis alates 1928. aasta I poolaastast kuulus Usuteadusliku arheoloogilise kabineti alla (LPTK 1928/I, Tartu 1928, lk 25). Alles 1939.a II poolaastast esineb Tartu Ülikooli loengute ja praktiliste tööde kavas asutus Ristiusu Arheoloogia Muuseum (LPTK 1939/II, lk 30).

²²⁹ UT, lk 426.

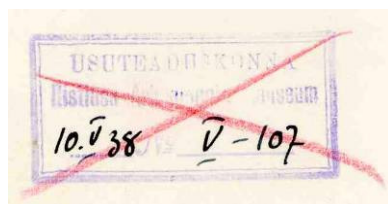
²³⁰ EAA f. 2100, n. 5, 286b, l. 116.

²³¹ UT, lk 441.

²³² EAA f. 2100, n. 5, 286c, l. 115.

endise RAMi raamatukogu jagamisel Kunstiajaloo Instituuti antud varad tuleb tagastada Tartu Usuteaduse Instituuti. Ka seekord tuli koostada üleandmise aktid²³³. RAMi templiga fotod TÜKAFis tõendavad, et 1941.a toodi RAMist Kunkasse teatud hulk fotosid. On võimalik, et RAMist toodi ka raamatuid. 1943.a võidi tagastada just raamatud, kuid fotod jäeti arvatavasti Kunstiajaloo Instituuti. TÜKAFis on säilinud umbkaudu poolsada RAMi templiga (vt Joonis 3.7) fotot. Templile on vastavatesse lahtritesse kirjutatud tulme kuupäev ja -number.

TÜKAFis on RAMi fotod, mis on registreeritud kahel kuupäeval: 10. mail ja 14. detsembril 1938.a. Üks foto on kuupäevaga 19. VIII 1930 (B-393-5). Templid on fotodel punase pliiatsiga läbi kriipsutatud ja kõigile fotodele on löödud tempel Kunka1. Templi Kunka1 kasutuspiiriks oli 1941.a, mis klapi ka RAMi varade äratoomise ajaga ja ühtlasi on RAMi fotode Kunkasse toomine kinnituseks templi Kunka1 kasutuspiirile 1941.a.

Joonis 3.7. Ristiusu Arheoloogia Instituudi tempel.
The stamp of the Christian Archaeology Museum of the University of Tartu.

Arhiividokumentidest selgub, et ajavahemikul 1922-40.a oli Kunka vahetanud väljaandeid 21 välismaise organisatsiooniga, peamiselt muuseumide ja ülikoolidega²³⁴. Kunka arhiivimaterjalides leidub hulgaliselt tänukirju raamatute eest. TÜKAFi säilivad aga tõendavad, et teiste asutustega vahetati ka fotosid.

Sarnaselt Eestile loodi Lätis 1923.a-l Kultuurimonumentide kaitse seadusega muinsuskaitse nõukogu (lā k *Pieminekļu valde*), mis tegutses 1940.a-ni.²³⁵ Selle ülesanded ja eesmärgid olid üldjoontes samad, mis Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi juurde loodud Muinsusnõukogul. Läti Muinsuskaitse nõukogu (edaspidi: LMN) koostas kõigepealt Riia vanalinnas kaitstavate hoonete nimekirja, mis avaldati 1924.a. Sellega pandi ühtlasi alus Riia Monumentide Arhiivile. Tõenäoliselt loodigi selle juurde fotokogu.

TÜKAFis säilitatavatel fotodel (kokku 30-s säilikus) on LMNi templi juurde käsikirjaliselt märgitud numbrid, mis viitavad fotodele ja negatiividele. Registreerimise numbrid on vahemikus 4005 kuni 25029, mis lubab arvata, et tegemist oli üsna suure

²³³ Kahjuks pole autor suutnud neid varade üleandmise akte leida.

²³⁴ EAA f. 2100, n. 5, s. 286c, l. 89.

²³⁵ http://lv.wikipedia.org/wiki/Pieminek%C4%BCu_valde, vaadatud 31.08.2008.

koguga. Dateerimise ja atribueerimise seisukohalt on olulised LMNi tegutsemise piiridaatumid (1923-1940), mis võimaldavad määrata foto omandamist Kunkale. Seitsmel fotol on ka Tempel Kunka¹, mis lubab veelgi piirata ajavahemikku (1925-1940). Kindlasti oleks huvitav teada saada nende fotode autori nime, kuid see eeldaks põhjalikumat tutvumist LMNi ajalooga. Sellise tänuväärse töö on Marburgi Fotoarhiivi ja Kondakovi instituudi kohta ära teinud Anton Weiss-Wendt.

Eelpool mainitud dokumendis on väljaannete vahetuse kohta ära märgitud ka Marburgi Kunstiajalooline Seminar²³⁶. Silmas on peetud 1913.a Marburgi Ülikooli kunstiajaloo professori Richard Hamanni asutatud fotoarhiivi (Bild-Archiv Foto-Marburg = BAFM)²³⁷. BAFMi prioriteediks oli pildistada muinsuskaitse all olevaid objekte; mh pildistati ka Baltikumi kunstipärandit. BAFMi Baltikumi-kogus²³⁸ on ca 10 000 originaalnegaatiivi, väiksem osa neist on tehtud enne 1920.a, enamus pärit aastast 1939.

Kunka arhiividokumentides leidub kaks arvet Marburgist fotode tellimise kohta. 1930.a²³⁹ on tellitud 12 Tallinna fotot formaadis 13x18 cm ja 2 formaadis 6x18 cm. 1937.a²⁴⁰ on Marburgist Tartusse saadetud 15 fotot Lääne-Euroopa arhitektuurist. Antud juhul pakuvad huvi esimesed fotod. TÜKAFis pole säilinud ühtegi Marburgi fotot formaadis 6x18, küll aga leidub kogus üks foto Tallinna Niguliste kiriku „Surmatantsust“ (B-94-727). Foto tagaküljel on Marburgi fotoarhiivi templi juurde kirjutatud registreerimisnumber 4 731. Kuna E. Selleke on 1931.a teinud sellest fotokoopia, siis võidigi see foto tellida 1930.a. Seda kinnitab ka foto tagaküljel olev Tempel Kunka¹ (1925-40). TÜKAFis on veel üks Marburgi foto (B-94-2296), millel on registreerimisnumber J. 1107, kuid selle tagaküljel olnud tempel Kunka¹ on millegipärast maha kraabitud. Fotod peavad olema tehtud enne 1920.a.

²³⁶ Kunsthistorisches Seminar Marburg a. d. Lahn.

²³⁷ 1958.a liideti BAFM Philipps-Universitāt Marburgi juures asuva Kunstiajaloo Instituudi külge. 1961.a võttis ülikooli Teadusnõukogu endale ülesandeks kujundada BAFMist Saksamaa Kunstiajaloolise Dokumentatsiooni Keskus (Kõik andmed BAFMi kohta pärinevad Anton Weiss-Wendtilt: Weiss-Wendt, lk 16-17).

²³⁸ BAFMi Baltikumi-kogu koosneb kahest osast. Esimeses osas on 48 köidet, sh 23 Eesti ja Tallinna, 15 Läti ja Riia kohta; ülejäänud 10 kd on jagatud temaatiliselt: „Maalikunst“ 4 kd, „Perekondade ajalugu“ 4 kd, „Kunstiesemed Balti erakogudes ja grupipildid“ 1 kd ning „Kuramaa hertsogid ja hertsoginnad. Muud suveräänid“ 1 kd. Teises osa moodustab nn. G. Von Krusenstjorni Balti Kodumaapiltide arhiiv (Baltisches Heimatbilder-Archiv G. v. Krusenstjern), mis anti BAFMile 1981.a.

²³⁹ EAA f. 2100, n.5, s. 286b, l.14.

²⁴⁰ Samas, l.75.

Kõik ülejäänud Marburgi templitega fotod (2222-s säilikus) on kogusse sattunud 1997.a²⁴¹, mil L. Tuulse andis Kunstiajaloo õppetoolile üle A. Tuulsele kuulunud fotod. Kunstiajaloo õppetoolile antud Marburgi fotodel olevad järjenumbrid on suurusjärgus 150 000. Enamus fotodest on ilmselt tehtud 1939. a paiku.

Tänu A. Weiss-Wendti uurimusele saame rohkem teada ka Kondakovi Instituudi kohta²⁴², mille kogudest on pärit fotod 32-s TÜKAFi säilikus.

Kondakovi Instituut, mis asutati 1922.a, tegeles vene ikoonide uurimisega. Instituudi juhataja Nikolai Andrejev korraldas 1937/38.a Eestisse kaks ekspeditsiooni, mille sihiks oli Petseri klooster, kuid käidi ka Irboskas ja Peipsi-taguses ning Narvas²⁴³. Ekspeditsioonil oli kaasas kutseline fotograaf Franz Dedic. Ivangorodi kindluses asunud Maarja Uinumise kirikus lubati uurijatel pildistada ja pinnatolmust puhastada Tihvini Jumalaema Imettegev ikoon, mis pärines 1558. aastast ning läks 1944.a kaduma. Kuna Kondakovi Instituut likvideeriti 1945.a ja selle Tšehhi Vabariigi Kunstiajaloo Instituudile üle antud fotokogu pole eriti hästi säilinud, on tõenäoline, et TÜKAFis säilitatakse ainsaid fotosid sellest väärtuslikust ikoonist.

Veelgi põnevamat uurimisainet pakuvad fotode tagaküljel olevad fotograafide signatuurtemplid, milles võib avalduda fotoateljeede ajalugu. Kõige rohkem esineb TÜKAFis E. Sellekese, Richard C. E. Kirchhoffi, J. & P. Parikaste, Nikolai Nyländeri ja Carl Schneideri templitega fotosid. Järgnevalt vaadeldakse E. Sellekese signatuurtempleid ning seejärel selgitatakse Lisades nr 5 ja 6 toodud J. & P. Parikase ning N. Nyländeri templite kronoloogilist järjestust.

TÜKAFis esinesid E. Selleke templid ka negatiivide ümbrikel. Eespool esitati nende oletatavad kasutusajad: templi Selleke1 puhul 1929-1942 ja templi Selleke2 puhul alates 1938.a. Järgnevalt on võimalik neid ajavahemikke fotode põhjal täpsustada.

Kui negatiivide ümbrikel esines tempel Selleke1 kokku 146-l korral, millest oli dateeritud 105 (ajavahemikku 1929-1942), siis fotodel esineb sama tempel 298-l

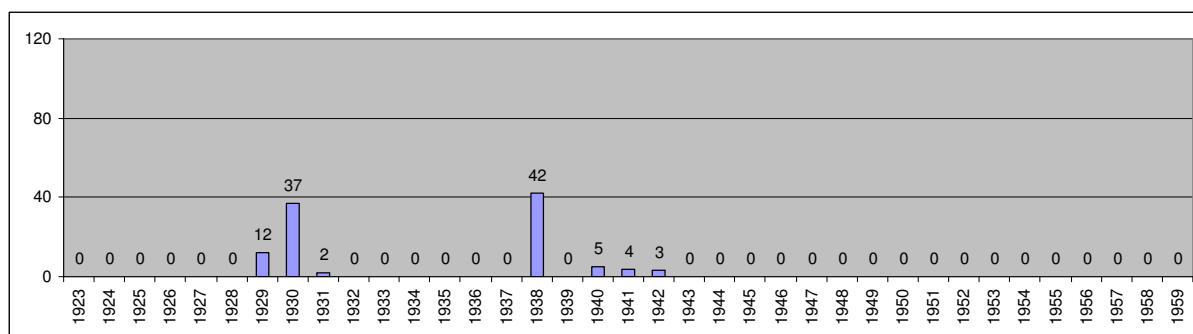
²⁴¹ 1997.a tagastas L. Tuulse ka Eestist lahkumisel kaasa võetud Kunka fotod. Rootsi jõudes laskis A. Tuulse need arvele võtta KVHAA-s, millele viitab asutuse tempel kuupäevaga 23. jaanuar 1945.a. Kõigil KVHAA templitega fotodel on ka tempel Kunka1 või Kunka2, mis näitabki, et need on kuulunud Kunkale.

²⁴² Weiss-Wendt, lk 15-16.

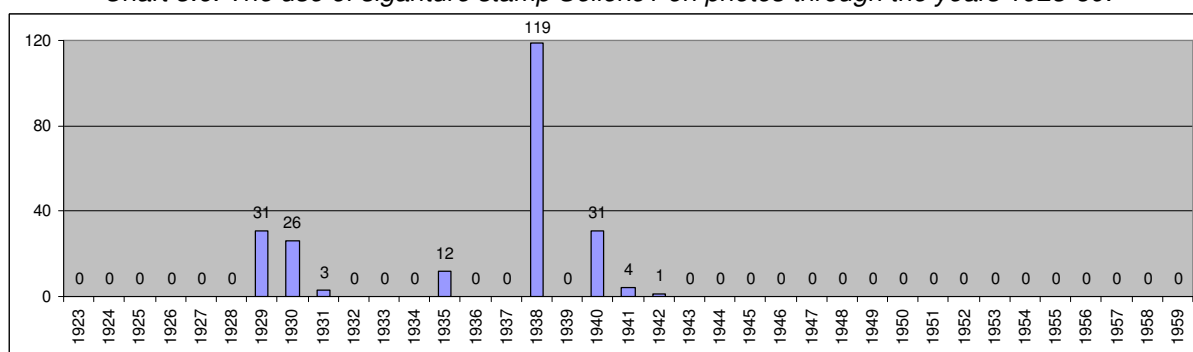
²⁴³ Fotod võidi Kunkasse saata üsna varsti pärast ekspeditsiooni toimumist. Fotodel olev tempel Kunka1 viitab, et see toimus ajavahemikul 1937/38-1940.

korral, millest on dateeritud 227 (samuti 1929-1942). Templit Selleke2 oli kasutatud 35-l negatiivi ümbrikul, millest oli dateeritud vaid 7 (1938-1943). Fotodel (kokku 235) jäi kasutusvahemik aastatesse 1923-1959. Järgnevalt võrreldakse kahe templi kasutust neis ajavahemikus 1923-1959.

Tabel 3.5: Signatuurtempli Selleke1 esinemine negatiividel aastate lõikes (1923-59).
Chart 3.5. The use of signature stamp Selleke1 on negative enclosures through the years 1923-59.

Tabel 3.6: Signatuurtempli Selleke1 esinemine fotodel aastate lõikes (1923-59).
Chart 3.6. The use of signature stamp Selleke1 on photos through the years 1923-59.

Tabelitest Tabel 3.5 ja Tabel 3.6 on näha, et TÜKAFi säilikes esineb tempel Selleke1 põhiliselt aastatel 1929, 1930, 1938 ja 1940 (korrelatsioonikordaja 0,85, tugev seos). 34-l negatiivi ümbrikul esineb tempel koos nn Hamini-templitega (sh „Hamini depos“), mida hakati kasutama 1928.a. Neist negatiividest tehtud fotodel on aga Tempel Kunka1 (1925-1940). Arhiiviandmete järgi maksti E. Sellekesele fotode eest 1930.a Muinsusnõukogu rahadest 167 kr. Arvestades, et eelmisel aastal oli üks foto maksnud 2 kr, saadi 1930.a ca 80 fotot. Nähtavasti on TÜKAFis neist säilinud ainult 34.²⁴⁴ 1937.a novembris maksti E. Sellekesele fotode eest 363 kr ja võidi saada kuni 180 fotot. Kunkas jõuti need tõenäoliselt registreerida alles järgmisel aastal. Tabeli järgi võib oletada, et neist on alles ca 120. Seega näivad arhiiviandmed

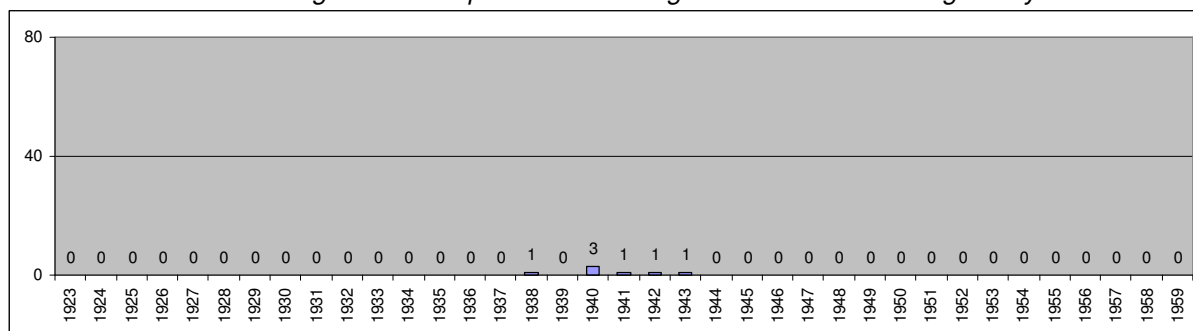
²⁴⁴ Muidugi ei pruugi kõik vastava märgitusega negatiivide ümbrikud olla säilinud ja seega võib selliseid negatiive TÜKAFis veel olla. Nende kindlakstegemine aga on keeruline kui mitte võimatu.

kinnitavat vähemasti 1930.a ja 1938.a tehtud fotode dateeringut ja lubavad järeldada, et tempel Selleke1 oli sel ajal kindlasti kasutusel.

Tabelitest 3.7 ja 3.8 on näha, et templit Selleke2 on eriti palju kasutatud alates 1941. a-st kuni 1950ndate aastate lõpuni. Üksikutelt varasematelt fotodelt võib seda templit samuti leida, kuid nende näol on ilmselt tegu Kunka varasemastest negatiividest tehtud fotokoopiatega.

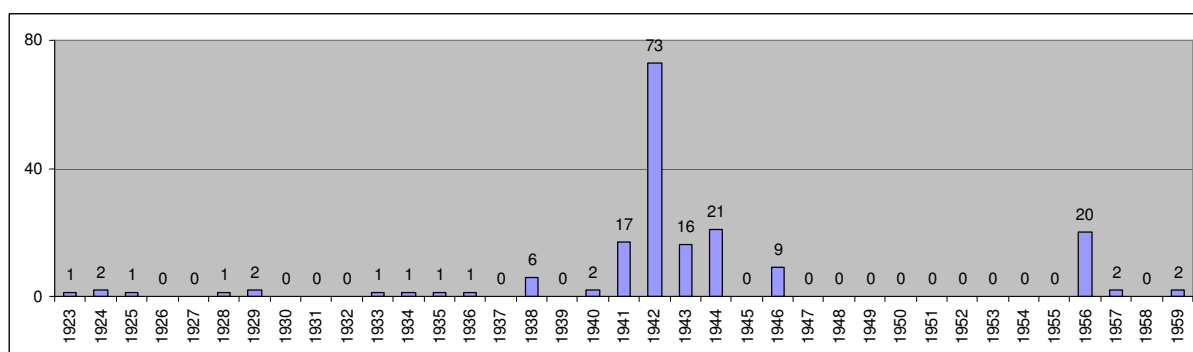
Tabel 3.7: Signatuurtempli Selleke2 esinemine negatiivi ümbrikel aastate lõikes (1923-59).

Chart 3.2.7. The use of signature stamp Selleke2 on negative enclosures through the years 1923-59.

Tabel 3.8: Signatuurtempli Selleke2 esinemine fotodel aastate lõikes (1923-59).

Chart 3.2.8. The use of signature stamp Selleke2 on photos through the years 1923-59.

Seega võib järeldada, et templit Selleke1 kasutati 1940. a-ni, mille järel võeti kasutusele tempel Selleke2. Saadud tulemust peaks võrdlema mõne teise fotokogu säilikes leiduvatega²⁴⁵, kuid selle töö jätab autor tulevastele uurijatele.

Enamasti pole Kunka arhiividokumentides andmeid fotode tellimise kohta ja kui on, pole märgitud fotode ja negatiivide arvu. Eriti keeruline on dateerida fotosid, millest negatiive polegi. Sellisel juhul on abi signatuurtemplite kronoloogiate väljaselgitamisest, mis annavad fotode dateerimiseks umbkaudsed piirid.

²⁴⁵ E. Sellekese fotosid leidub näiteks Eesti Rahva Muuseumi, Eesti Kirjandusmuuseumi (fond nr. 186) ja Eesti Filmiarhiivi fotokogudes.

Järgneva kahe fotoateljee (Parikaste ja N. Nyländeri) signatuurtemplite analüüsimisel on autor võrdluseks saanud kasutada Tallinna Linnamuuseumi fotokogu (TLMF) säilikuid, mis tugevdab tehtavate järelduste baasi ja on seda vajalikum, et erinevalt E. Sellekese templitest leiduvad Parikase ja Nyländeri templid TÜKAFis ainult fotode tagakülgedel.

Johannes ja Peeter Parikase loomingust annab põhjaliku ülevaate Ülle Lillaku diplomitöö²⁴⁶. Ü. Lillak muuhulgas väitnud, et 1910.a asutatud firma kandis ka kõige raskematel aegadel vendade elus²⁴⁷ ühisnime – Foto Parikas – ja mitte ühelgi negatiivil ega fotol pole allkirjaks märgitud vaid ühe venna nime²⁴⁸. Väidet on võimalik kontrollida signatuurtemplite põhjal.

TÜKAFis ja TLMF-s²⁴⁹ säilitatavatel fotodel esines vastavalt 10 ja 17 (kokku 22) erineva kujundusega templit, mida on võimalik fotodel kujutatu, arhiivandmete jms põhjal dateerida erinevatesse ajavahemikesse. Selgus, et kuigi templi pealdisel on alati ära märgitud ateljee nimi, võivad erinevatel perioodidel (ja põhjustel?) puududa vendade initsiaalid.

TÜKAFi fotode dateerimisel olid autorile suureks rõõmuks Parikase ateljee templid, millel oli ära toodud aastaarv (Parikas9-19, vt Lisa nr 5). Alles hiljem, kui autor täheldas, millise kergusega on TLMFis sama tüüpi templite põhjal fotosid dateeritud, tärkas temas selle suhtes kriitikameel. Kuigi dateerimise juurde tullakse hiljem tagasi, huvitab autorit praegu fakt, et aastani 1931 olid seda tüüpi templitel ära toodud vendade initsiaalid (J. & P. P A R I K A S TALLINN ...), alates 1932. aastast neid aga enam ei esine (FOTOGR. P A R I K A S TALLINN ...).

Muutused ateljeetemplil võivad kajastada muutusi vendade-vahelistes suhetes. Kui Peeter Parikase asutatud Eesti kinotööstuse esimene osaühing „Estonia-Film“ 1932.a pankrotti läks, vormistas Johannes Peetri taas oma ateljeesse tööle. Nende suhted aga olid pingelised juba varem, seda eriti pärast „Estonia-Filmi“ loomist 1920. Pingeid tekitas asjaolu, et kuigi Peeter sai Estonia-Filmi direktorina suurt sissetulekut, tahtis ta osa saada ka ateljee kasumist. Selleks oli ta ka õigus, sest fotoäri säilitas

²⁴⁶ Lillak 1989.

²⁴⁷ Mõeldud on perioode, mil vendade omavaheline läbisaamine polnud kõige parem.

²⁴⁸ Lillak 1989, lk 18.

²⁴⁹ TLMFi fotodel toodud templite analüüsi abil on võimalik paigutada kronoloogiasse TÜKAFi templid.

endiselt oma nimes mõlemad vennad.²⁵⁰ Nagu selgub alljärgnevast, kadusid tegelikult initsiaalid templilt juba 1920.a paiku ja ilmusid siis tagasi alles 1925. aastal.

Kõige varasemaks dateeritud saksakeelsel templil (Parikas2) olid esindatud mõlema venna nimed. Dateering on usaldusväärne, sest fotole²⁵¹ on löödud veel üks saksakeelne tempel, mille juurde on märgitud kuupäevaks 6. mai 1918. See tähendab, et tempel Parikas2 oli enne seda kuupäeva juba kasutusel. Templi pealdisel on kirjas ka ateljee asukoht Kuninga tänaval.

Enne templit Parikas2 (või samaaegselt?) võidi kasutada templit Parikas1²⁵², millel on vendade nimed välja kirjutatud (saksapäraselt on kirjutatud „Peter“). Kahe templi võrdlemisel saab järeldada, et templil olev info on muutunud lakoonilisemaks.

Autor oletab, et ajaliselt järgneb templile Parikas2 peaaegu samasuguse kujundusega (tähed veidi rohkem sõrendatud), kuid eestikeelse pealdisega tempel

Joonis 3.8. J. & P. Parikaste autoriõiguse tempel.

Stamp declaring the copyright of the photograph studio of J. & P. Parikas

Parikas3. Templil on kasutatud linnanime „Tallinn“, mitte „Reval“ nagu varasematel. TÜKAFis võib seda templit leida koguni 435-l fotol, TLMFis leidis autor vaid ühe sellise templiga foto²⁵³. Enamusele TÜKAFi fotodest on lisatud ka kolmekeelne paljundamist keelav ja Parikaste autoriõigust tõendav tempel

(Joonis 3.8). Tõenäoliselt on nende fotode näol tegemist 1924.a Kunkale tehtud Parikaste annetusega. Ü. Lillaku andmete järgi toimus annetus 1923.a²⁵⁴, kuid arhiiviandmed tõendavad, et fotod jõudsid Kunkasse 1924.a²⁵⁵. Seega oli tempel Parikas3 1923-1924.a juba kasutusel.

TLMFist leidis autor ühe initsiaalideta templi (Parikas5), millel on aastaarv 1921 (TLM F312). Sama kujundusega, aga ilma aastaarvuta tempel (Parikas6) on ühel TÜKAFi fotol, mille 1924.a kinkis Kunkale Haapsalu linnavalitsus (A-6-147). Viimane võis selle omandada juba varem. Oletatavasti võeti ilma aastaarvuta tempel kasutusele hiljem kui aastaarvuga (Parikas5). Templil esineb sõna „fotograafia“ ühe a-ga.

²⁵⁰ Lillak 1989, lk 67.

²⁵¹ TLM F 322.

²⁵² TLM F 863.

²⁵³ Autor vaatas TLMFis läbi vaid väikse osa kogust (ca 2000 fotot), peamiselt formaadis 9x14. Mainitud tempel võib TLMFis esineda suurema formaadiga fotodel, mida autor läbi ei vaadanud.

²⁵⁴ Lillak 1989, lk 40.

²⁵⁵ V. Vaga tänukiri Parikastele, KM EKLA f. 256, M 16:3, l. 90.

Sellisel kujul esineb sõna 1911.a ilmunud Parikaste fotograafia õpperaamatu pealkirjas²⁵⁶; 1923.a ilmunud teisel trükil²⁵⁷ esineb sõna juba tänapäeval kujul. Seega pidid need templid olema kasutusel enne 1923.a-t.

Sõna „fotografia“ esineb veel ühel templil (Parikas4). Templi Parikas4 dateeringut võib täpsustada TLMFi fotoga F656, mille on kujutatud Vabadussõjas 23. jaanuaril 1919.a langenud kapten Jüri Ratasessa pargadega hauda. Tõenäoliselt tehti langenud kapteni hauast fotod müügiks ja levitamiseks üsna varsti pärast toimunud matuseid, seega võis tempel juba 1919.a kasutusel olla.

Templeid Parikas1 kuni Parikas4 ühendavaks tunnuseks on see, et neil esinevad mõlema venna initsiaalid. Templil Parikas5 initsiaale enam pole, kuigi võib arvata, et see oli kasutusel ajavahemikul 1921-1923. Initsiaalide kadumine võib olla seotud Peetri eemalejäämisega ateljeetööst pärast „Estonia-Filmi“ asutamist 1920. a.

Kui pärast 1920. aastat kadusidki Parikase ateljee templilt vendade initsiaalid, tekib küsimus, miks 1923.-1924.a Kunkale annetatud fotodel on kasutatud initsiaalidega templit Parikas3. Sellele võib olla kaks seletust. Esiteks võib oletada, et ateljees oli korraga kasutusel mitu templit. Tuleb tähele panna, et templitel Parikas2 ja Parikas3 ja Parikas18 on olemas ka aadress, mis templitel Parikas1 ja Parikas4 kuni Parikas19 puudub. Nii võiski erinevatel templitel olla erinev kasutuskoh. Postkaartidele ja fotodele, mida müüdi ateljees, ei pruugitud aadressi märkida, sest inimene pidi seda juba enne kohale tulemist teadma. Kui aga fotosid telliti mõnest asutusest või teisest linnast ja saadeti tellijale postiga, oli neil kohasem kasutada aadressiga templit, et klient oskaks soovi korral ateljee üles leida. Erinevaid templeid võidi kasutada ka erinevat formaati fotodel. Kuna aadressiga templid olid suuremad, sobisid need paremini suurematele fotodele. Tõepoolest – templid Parikas1 ja Parikas4 kuni Parikas19 esinevad enamasti postkaardi formaadis (9x14cm) fotodel, samas kui templid Parikas3 ja 20 esinevad ka suurematel, nt 12x16,5 cm ja isegi 24x30 cm formaadis fotodel. Samas võis aadressiga templi valmistamine olla kulukam, mis tingis tema pikaajalisema kasutuse ateljees, st et kui 1920. telliti uue kujundusega tempel väiksema formaadiga fotode jaoks, siis suurema formaadi jaoks mõeldud initsiaalidega tempel jäi kasutusse kuni 1923. aastani. Teisalt võis tempel

²⁵⁶ Parikas, J. ja P. Fotografia õpperaamat. Tallinn, 1911.

²⁵⁷ Parikas 1923.

Parikas3 ikkagi olla kasutusel kuni 1920. aastani. Selle esinemine Kunka fotodel 1923.a oli tingitud sellest, et kuna fotod otsustati Kunkale annetada, võidi selleks puhuks ateljeest üles otsida eksemplariid, mida polnud suudetud maha müüa (neile olid lõõdud ka varasemad templid).

Ilma initsiaalideta ateljeetempli kronoloogias järgneb tempel Parikas6, mis esineb TŪKAFis koos aastaarvuga 1922 (nt B-94-2593). Seda et templiga Parikas6 märgistatud fotod tõepoolest samal aastal Kunkasse jõudsid, tõendab professor T. H. Kjellini kiri Parikastele, kus ta kaebab 1922.a tellitud Katoliku kiriku maalidest tehtud 12x16,5 cm formaadis fotode halva kvaliteedi üle.²⁵⁸ Fotode taga on ka kirjas Kunstiajaloo Instituudi saksakeelne lühend (Kunst. Inst), mida T. H. Kjellin tõenäoliselt kasutas fotode kirjeldamisel enne seda, kui ta oli kätte saanud Kunstiajaloo Instituudi nimetusega templi²⁵⁹, so 1922. aastal. TLMFis esineb samasuguse kujundusega tempel ilma aastaarvuta (Parikas8). Nagu ka varem mainitud templitel puhul, oletab autor ka siinkohal, et ilma aastaarvuta tempel võeti kasutusele hiljem.

Templil Parikas9 esinevad jälle mõlema venna initsiaalid. Muutus ateljeetemplil võis olla seotud Peetri raskustega „Estonia-Filmis“. Parikase kinotööstuseettevõtte tipuks olevat jäänud 1924.a valminud film „Filmikaameraga läbi Eesti“²⁶⁰. Pärast 1924.a hakkas firma järkjärguline hääbumine. Järgmisel aastal võiski Peeter nõuda oma osaluse taastamist.

1932.a paiku kadusid vendade initsiaalid lõplikult ateljeetempli(te)lt. Kui templitel Parikas17 ja Parikas18 on veel olemas aastaarv, siis järgmisel templil Parikas19 see puudub. Templitel Parikas9 kuni Parikas19 puhul väärib märkimist veel fakt, et alates 1931. aastast on templitel jaoks tavalise sinist värvi tindi kõrval hakatud kasutama musta.

Oletatavasti järgnes templile Parikas19 tempel Parikas20, millel on kasutatud läbivat tähtede sõrendust (templitel Parikas9 kuni Parikas19 puhul oli sõrendatud vaid nimi „Parikas“). Tempel Parikas21 võis kasutusel olla juba paralleelselt templiga

²⁵⁸ KM EKLA f. 256, M 16:3, l. 89.

²⁵⁹ Kasutusele võtmise ajale näib viitavat professori kiri ülikooli valitsusele 1922.a detsembris, kus ta palub muuta Kunkat ümber Kunstiajaloo Instituudiks (EAA f. 2100, n. 6, s. 368, l. 1).

²⁶⁰ Lillak 1989, lk 65.

Parikas17. Tuleb tähele panna, et ka siin puuduvad initsiaalid, seega võidi see kasutusele võtta suuremas formaadis fotode tembeldamisel alates 1932. a-st. Templil Parikas22 on sõnad „Foto“ ja nimi „Parikas“ sõrendatud, seega võis see kasutusele tulla koos templiga Parikas20.

Parikaste signatuurtemplite analüüsi tulemusena võib esitada järgmised hüpoteesid: 1) templitel olev info muutub aja jooksul lakoonilisemaks (nimede lühenemine, aastaarvu kadumine), 2) templitel olevad kirjastiilid on seotud kaasaegse moega (tähtede sõrendamine), 3) templi kasutus võib sõltuda foto formaadist ja kasutuskohast, 4) negatiividest valmistatakse fotod kohe pärast pildistamist. Järgnevalt tuleb neile kinnitust leida N. Nyländeri templite põhjal.

N. Nyländeri²⁶¹ signatuurtemplite analüüsimisel on oluline teada, millal ja kus ta fotograafina tegutses. Ü. Lillak on välja selgitanud, et esimesed kogemused fotograafias omandas N. Nyländer 1917.a, mil ta Vääna kindluste juures vene sõdureile fotosid müüs²⁶². Pärast kooli lõpetamist töötas ta 1920-24.a-ni speditsooni alal ja naasis fotograafia juurde 1925.a²⁶³. 1925-26.a töötas ta õpipoisina kunstfotograaf Valter Lembergi ateljees ja 1927-38.a piltnikuna Parikaste ateljees. 1. juulil 1931.a kehtestati „Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus“, mis lubas oma kutsealal tegutseda vaid Tööoskuse Ameti poolt väljaantud kutsetunnistuse alusel²⁶⁴. Fotograafi kutseoskuste nõudeid hakati välja töötama Eesti Meisterfotograafide Ühingu²⁶⁵. Taolise meistritunnistuse sai 19. veebruaril 1937.a ka N. Nyländer²⁶⁶. Meistrieksami sooritamise järel avas N. Nyländeril 1938.a Tallinnas Pikk t. 5 koos fotograaf Herbert Eggertiga oma ateljee, kuid juba järgmisel aastal lahkus N. Nyländer perega Poznanisse.

Niisiis on N. Nyländeri loomingu piirdaatumiteks Eestis aastad 1917-1939, kuhu tuleb kronoloogiliselt paigutada ka tema signatuurtemplid. TÜKAFi ja TLMFi fotodel esines kokku vastavalt 8 ja 5 (kokku 9) erineva kujundusega N. Nyländeri

²⁶¹ Nikolai Nyländer (1902 Tallinn - 1981 Modesto, California, USA).

²⁶² Lillak, Ülle. Valgusepüüdja Nikolai Nyländeri elu ja looming. Sirp, 8.03.2002.

²⁶³ Parmas 2002, lk 156.

²⁶⁴ Teder, lk 108.

²⁶⁵ Endine Päevapildikunsti Ettevõtjate Ühing, mida alates 1929.a juhatas Peeter Parikas.

²⁶⁶ Meistrieksamil tuli vormistada 12 erinevat võtet erinevates variantides ja lisada neile elaboraaf – esitatud töö täpne seletus nii kunstilisest kui ka tehnilisest küljest. Tallinna Linnamuuseumi fotokogus säilitatav N. Nyländeri meistrieksami ülesannete kogu on ainus omataoliste seas (Parmas 2002, lk 160).

signatuurtemplit²⁶⁷. Kõige varasem on ilmselt TLMFi fotodelt leitud tempel Nyländer1, millel on pealdis „Nikolai Nyländer Reval-Estland Lembitu 8b-1“. Fotod on dateeritud ajavahemikku ca 1917 – ca 1930. Täpselt saab dateerida vaid ühte fotot (TLMF:695), millel on kujutatud lammutatud Tallinna linnamüüri 1923-1924.a ehitatud E. Pohli maja kohal²⁶⁸. Foto peab olema tehtud 1923.a, endiste hoonete lammutamise ajal. Tõenäoliselt hakkas Nyländer fotot reprodutseerima ja levitama pärast hoone valmimist 1924.a, sest siis oli fotol juba ajalooline väärtus. 1924. aastal oli ta lahkunud firmast Gerhard & Hey²⁶⁹ ja pidi seega fotograafiaga elatise teenimiseks postkaarte müüma hakkama. Selleks võiski ta endale templi teha lasta. Templi Nyländer1 kasutusaega aitab määrata TÜKAFi fotodel leiduv, täpselt samasuguse kujundusega tempel Nyländer2, millele „Reval-Estland“ asemel on kirjutatud „Tallinn“. TÜKAFis esineb tempel Nyländer2 koos templiga Kunka2, mis tähendab, et foto pidi kogusse sattuma ajavahemikul 1922-1925(28). Fotodest on olemas ka negatiivid, mille ümbristel esineb aastaarv 1925. Lähtudes ülal esitatud hüpoteesist nr 3, tuleb siinkohal järeldada, et Nyländeril võis 1925.a paiku korraka olla kasutusel mitu templit – üks sakslastest, teine eestlastest klientide jaoks. Muidugi võib tegemist olla ka ajaliselt järjestatud templitega: saksa soost N. Nyländer võis esialgu peamiste klientidena näha sakslasi, kuid laiendas oma huvi ka potentsiaalsetele klientidele eestlaste hulga (jättes templi kujunduse põhijoontes samaks). Siin tuleb välja erinevus Parikase ateljeega, kus pärast Eesti Vabariigi loomist võeti nähtavasti kohe kasutusele eestikeelne tempel (Parikas2).

Templi Nyländer2 kasutusaega ei saa kahjuks täpsustada TLMFi säilikutega, sest neil sellist templit ei esine, küll aga võib see olla võimalik järgmise, modernse kujundusega tempel Nyländer3 järgi. Tempel esineb 129-I TÜKAFi ja 9-I TLMFi fotol. Fotodel kujutatu ja tagaküljele märgitu põhjal on võimalik dateerida tempel aastatesse 1922-1930. 104-I TÜKAFi fotol esineb Nyländer3-le lisaks Tempel Kunka2 (1922-1925(28)), ainult üheksal fotol on tempel Kunka1 (1925-1940). TLMFi fotodest on kõige varasemad dateeritavad 1926. a-ga, mis tähendab, et sel aastal pidi tempel juba kasutusel olema. Nyländer3 ja Kunka tempeliga b märgistatud

²⁶⁷ Vt Lisa nr 5.

²⁶⁸ Praegune Valli tn 4. Vt Hallas, Karin. Arhitektuurimälestiste kaitse ajaloost: 1920.-1930. aastad. – Vana Tallinn VII(XI). Tallinn, 1997, lk 97.

²⁶⁹ Lillak 2002.

TÜKAFi fotod on saadud negatiividest, mis on dateeritud aastaga 1928²⁷⁰, millest saab järeldada, et tempel Nyländer3 pidi siis juba kasutusel olema. Kahe templi järjestatud võrdlemisel saab esitada oletuse, et tempel Nyländer2 oli kasutusel 1926. a-ni ja asendati seejärel moodsama templiga Nyländer3. Samas tõstatub siin uus probleem – kuigi Nyländer töötas 1925.a juba Lembergi ateljees (ja hiljem Parikaste juures), ajas ta endiselt edasi oma isiklikku postkaardiäri²⁷¹. Ühest küljest ei saa me enam täpselt eristada neid töid, mida Nyländer tegi Lembergi või Parikase nime all, teisalt pole välistatud, et töid, mida ta tegi Lembergi või Parikase ateljees, võis ta levitada oma nime all. Muidugi tasub siinkohal meeles pidada, et Lembergi ja Parikase ateljeedes tegi ta peamiselt portreesid, mille puhul on siiski võimalik tema isikupärast käekirja eristada. Samas tuleb küsida, kas töötamine ateljees ei andnud Nyländerile piisavalt sissetulekut või tegeles ta oma kodulinna ja muude vaatamisväärtuste pildistamisega pelgalt entusiasmist. Tööd Kunka jaoks olid kahtlemata tasulised ja neid tegi Nyländer ikka enda nime all. Kontaktid Kunkaga võis ta aga luua Parikaste ateljee kaudu. Tõenäoliselt olid Nyländeri hinnad Kunkale ka soodsamad kui Parikaste omad. Igatahes on selge, et Tallinna kunstiväärtuste reprodutseerimisel oli Nyländer Kunka tähtsamaid kaastöölisi.

Tempel Nyländer4 on eelmisega identse kujunduse, kuid erineva aadressiga (Kaupmehe 20-17). Kuna templi Nyländer3 kõige hilisem dateering oli 1928.a, siis võib väita, et Nyländer4 tuli kasutusele pärast 1928. a-t. Nähtavasti ei saanud tempel Nyländer4 eelneda templile Nyländer3, sest sellest veelgi varasematel templitel on

²⁷⁰ Mainitud Nyländeri negatiivide ümbrikel esineb Hamini-tempel „1928”, mis võib tähendada, et need saadi Kunka kogudesse 1928.a, kuid nagu näitasin eespool Fr Wolffi negatiivide kohta, ei pruugi see tõele vastata. Selle kinnituseks või ümberlükkamiseks tuleks leida lisatõendeid. Mainitud Nyländeri negatiivide puhul on huvitav see, et klaasplaadid on mõõdus 9x12 cm, kuid neist saadud fotod formaadis 13x18 cm. Teised Kunka negatiivide autorid valmistasid tavaliselt kontaktkoopiaid (st et foto oli negatiiviga samas formaadis). Samuti on fotodel lisaks Nyländer3 templile tempel Kunka2, mille kasutuse piirastaks oli 1925.a. See tähendab, et need pidanuks Kunkati saabuma sel aastal. Kuna negatiividel esineb kolm aastat hilisem daatum, on võimalik, et kõigepealt saadeti Kunkati fotod ja kolm aastat hiljem alles negatiivid. Järeldusele, et mõned negatiivid võisid fotodest hiljem Kunkati saabuda, jõudis autor eespool, J. Grünthali probleemi käsitledes. Nii fotode formaadi erinevus kui ka templi Kunka2 kasutamine võiks viidata fotode varasemale kohalejõudmisele. Samas on P. Tooming maininud, et Nyländerile oligi omane valmistada väiksemas formaadis negatiivist suurendatud fotosid, seega ei peaks antud juhul siin midagi erilist nägema. Samuti on TÜKAFis veel ca 40 Nyländeri negatiivi, millel esineb tempel Kunka2, kuid lisaks veel Hamini-templid „Hamini depos” ja „1928”. Tõepoolest võeti tempel „Hamini depos” kasutusele alles 1928.a-l, kuid samas pole autor leidnud arhiivist andmeid 1928.a-l Nyländerile ülesvõtete eest maksmise kohta. On võimalik, et 1928.a ei olnud kunsti- ja kultuurajalooliste vallasmuinasvarade registreerimise aruandluse kord veel välja kujunenud. Esimene põhjalikum aruandlus pärineb alles järgmisest aastast (EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, l 2).

²⁷¹ Rangelt defineerides ei olnud tegemist mitte postkaartidega (mida Eesti fotograafid lasid tavaliselt trükkida välismaal), vaid fotodega postkaartpaberil.

kõigil sama aadress (Lembitu 8b-1). Fotosid templiga Nyländer4 esineb nii TŪKAFis kui ka TLMFis. TŪKAFis esinevad need 26-l Saha kabelist tehtud fotol koos Kunka templiga Kunka1 (1925-1940) ja Hamini templiga „Hamini depos“ (1928-1940); fotode negatiive kogus ei ole. TLMFis on fotod dateeritud vahemikus 1912-1936. Õnneks on jälle võimalik ühte fotot täpsemalt dateerida. Nimelt on TLMFis terve seeria Tallinna Oleviste kiriku tornist ja selle taastamisest pärast selle põlemist 27. juulil 1931.a. Nende põhjal pidi tempel Nyländer4 1931.a juulis ja hiljem juba kasutusel olema.

Lähtudes ülal esitatud 1. hüpoteesist, peaks kronoloogiliselt järgnema tempel Nyländer5, millel aadressi juurest on kadunud korteri number. Sellise templiga fotosid on TŪKAFis 28 ja TLMFis vaid 1. TŪKAFi fotodel esineb Nyländer5 koos templiga Kunka1 (1925-1940). Täpsemalt saab dateerida kahte fotot, millel on kujutatud Toompea lossi lõunahoovi läänemüüri ääres paiknevat teenijatemaja enne lammutamist 1935.a²⁷². Fotode taha ongi kirjutatud aastaarv 1935, niisiis pidi tempel Nyländer5 sel ajal juba kasutusel olema.

Järgmised templid Nyländer6-8 on kõik samasuguse kujundusega, kuid erinevate lisandustega. Kui templete Nyländer6 ja 7 erinevus tuleneb nende erinevast kasutusfunktsioonist (tempel Nyländer7 on spetsiaalselt mõeldud kujutava kunsti reproduktsioonide jaoks), siis templile Nyländer8 on lisatud „Dipl. meister“. See viitab otseselt 1937.a veebruaris toimunud eksamile, mille järel Kaljula Tederi sõnutsi võis Nyländer „lisada oma allkirjale ametinimena „diplomeeritud meisterfotograaf““²⁷³. Seega lisas ta selle tiitli ka *olemasolevale* templile. See tähendab, et templid Nyländer6 ja 7 olid kasutusel juba enne 1937. aastat, kuid mitte varem kui 1935.a.

Nyländeri templete kronoloogilise rea lõpetab tempel Nyländer9, mis on võetud kasutusele pärast ateljee asutamist Pikal tänaval 1938.a koos H. Eggertiga. Templi kasutuspiiri määrab N. Nyländeri lahkumine Eestist 1939.a. Pärast seda polnud H. Eggertil ju enam põhjust endist kompanjoni ateljee nimes ära märkida.

Templete kronoloogilise järjestuse ja kasutuse ajavahemike väljaselgitamisel oleks suur abi kaasaegsete kirjamoodide põhjalikumast tundmisest. Siinkohal esitas autor vaid hüpoteetilised järjestused, mille paikapidavust tuleks kontrollida veel mõne

²⁷² Kalm 2008, lk 132.

²⁷³ Teder, lk 114.

fotokogu säilikute põhjal. Esitatud kronoloogia võib olla heaks lähtekohaks tulevastele uurimustele.

Fotode puhul tuleb alati meeles pidada, et templi dateering fikseerib fotol kujutatud seisundi kõige olevikupoolsema piirdatumi. Pildistamise aega selle põhjal täpselt öelda ei saa, kuid eeldatavasti on see alati varasem. Nii võib näiteks 1932.a-ga dateeritud templiga fotol olla kujutatud 1923.a lammutatud hoonet, aga vähetõenäoline on see, et kujutatud sündmus toimus 1933. aastal, kui on teada, et sel aastal oli kasutusel juba uue kujundusega tempel. Tegelikult ongi templite põhjal võimalik fotosid dateerida alles pärast seda, kui nendest on moodustatud mingisugune kronoloogiline rida.

Kujutis ja foto dateering on teineteisega lahutamatu seotud. Kui pole teada, mis on pildil, on tegelikult päris raskes öelda, millal see foto tehtud on. Fotodele tuleb läheneda individuaalselt. Kuigi teatavad üldised dateerimise raamistikud võivad abiks olla, saavad need olla vaid lähtekohaks tegeliku dateeringu täpsustamisel mitmesuguste ajalooallikate abil. Dateerimine ja dateerimise raamistikud aitavad pigem välistada ajaperioode, millal foto ei saanud olla tehtud. Dateerimisraamistikud on pigem falsifikatiivsed kui verifikatiivsed.

Kõigi negatiivide puhul ei saa eeldada, et neist on kohe tehtud ka fotod (paberil). Mõnel juhul võisid ju negatiivid reprodutseerimata ateljees seista mitu aastat. Tõenäoliselt negatiive niisama seisma ei jäetud. Pildistamise eesmärk on ju eelkõige sündmuse reprodutseerimine. Negatiiv on sealjuures üksnes vaheetapp lõpptulemuse – foto – saavutamisel. Kui esimesed fotod võidigi negatiividest teha varsti pärast pildistamist, oli hiljem võimalik fotosid juurde teha täiesti suvalisel ajal – aasta või aastakümne pärast pildistamist. Alati pole ju võimalik kindlaks teha, kas meie käes olev foto on tehtud kohe pärast pildistamist või hoopis hiljem.

3.2.1.2. Fotode dateerimine ja atribueerimine käsikirjaliste andmete järgi

Fotode (positiivide) dateerimise teeb keeruliseks teatav ajaline sõltumatus pildistamisest, st et negatiivi olemasolul on neid võimalik valmistada ükskõik mis ajal *pärast* pildistamist/negatiivi ilmutamist. Nii pole näiteks võimalik fotot otseselt dateerida, kui oskame kindlaks määrata pildil olevate hoonete ehitamise või lammutamise aja. Täpsemat dateerimist ilma kujutatu identifitseerimiseta võimaldavad käsikirjalised märkmed ja postitemplid.

Heaks näiteks on TÜKAFis säilitatavad Carl Schneideri fotod. Pea kõigil 184-l fotol on C. Schneideri signatuurtempel (Joonis 3.9)²⁷⁴ ning tempel Kunka1 (1925-1940). Kuna autor ei leidnud Carl Schneideri templi(te)ga fotosid teistest kogudest, puudub

Joonis 3.9. C. Schneideri signatuurtempel. *The signature stamp of photographer Carl Schneider*

1925-1940. Nüüd saab oletada, et fotod hankis H. Kjellin, kes jõudis need käsikirjaliselt kirjeldada 1922-1924.a²⁷⁵, kuid Kunka varadena registreeriti need alles 1925.a²⁷⁶. Fotodele on märgitud ka aastaarvud, mis jäävad ajavahemikku 1902-1922 ja tähistavad pigem pildistamise aega, seda enam, et need on arvatavasti kirjutatud fotograaf ise.

võimalus konstrueerida võrdlev kronoloogia. Kui fotode tagakülgedel poleks ära tuntav professor Kjellini käekiri, peaksime fotod Kunka templi järgi dateerima ajavahemikku

Oletusi aitab selgitada H. Kjellini Balti kogus säilitatav sedel²⁷⁷, millele H. Kjellin on üles märkinud, et AS Schneideril (Eestis) on 300-350 fotost koosnev kollektsioon Läti ja Tallinna fotodest (firma direktor hr Jakobson). Info on saadud V. Lembergi juures töötanud fotograafi N. Nyländeri käest 1925.a. Kas H. Kjellin võttis AS Schneideriga ühendust alles 1925.a ja soovitas ka Kunkal firmalt fotosid osta? H. Kjellini Balti kogus olevatel Schneideri fotodel puudub märged „K. I.“, selle asemel on neile kirjutatud „Kj-ns“ (Kjellini oma). Kjellin on fotosid vahendanud ka Kunkale.

Käsikirjaliselt võib fotode tagakülgedelt leida järgmisi dateerimist võimaldavaid andmeid:

²⁷⁴ Täpsemaid andmeid autoril selle fotograafi kohta pole.

²⁷⁵ Sarnaseid C. Schneideri fotosid leidub ka H. Kjellini Balti kogus (KBS).

²⁷⁶ 1925/26 õa V. Vaga aruannet tõlgendades võib arvata, et nende fotode kirjeldamine algas alles sel õppeaastal (EAA f. 2100, n. 5, s. 287, l. 21).

²⁷⁷ KBS. Vol 11 Reval.

1. pildistamise aasta (C. Schneideri fotode puhul, nt A-94-1205),
2. viited fotot omavale institutsioonile (nt „K[unsthistorische]. I[nstitut].“, A-39-54; „Kunst. Inst.“, B-106-28)
3. numeratsioon (nt Parikase numeratsioon „4160“, A-6-82)
4. info foto kuulumise või saamise kohta (nt „Gehört d. Seminaufsätze d. Fräul. Antje“, B-6-10)
5. kiri mõnele isikule ja juuresolev postitempel (nt Helmi Saarmanni postkaart V. Vagale 20. X 25, A-94-326)

Kolmandat punkti illustreerib Parikaste ateljee. TLM fotokogu hoidja Mall Parmas rääkis autorile, et Johannes Parikas pidas tööpoolest oma negatiivide ja fotode üle arvet. TLMFis on koguni säilinud J. Parikase märkmik, kuhu ta on kirja pannud erinevates Eestimaa kohtades pildistatud vaadete seerianumbrid. Selgub, et näiteks Haapsalust tehtud fotod formaadis 13x18 cm algavad numbriga 4101 ja lõpevad 4200-ga. TÜKAFis on sellest fotoseeriast kokku 16 eksemplari. Samas on TÜKAFis üks Haapsalu linnuse foto numbriga 4204, mis märkmiku järgi oleks pidanud kuuluma juba järgmisse, Tallinna seeriasse. Seega tuleb oletada, et märkmikusse on kirja pandud Eesti vaadete seeria kavand. J. Parikase märkmikusse märgitud seeriad võivad sellest hoolimata olla abiks mõningatel fotodel kujutatud objektide identifitseerimisel. Numeratsiooni kasutasid üldiselt paljud fotograafid, kes müüsid oma linna- ja loodusvaadetega pilte²⁷⁸.

Väga väärtuslikke andmeid sisaldavad professor H. Kjellini käsikirjalised märkused pildi saamise või varasema kuulumise kohta. Saame teada, et fotokogusse sattusid kunstiajaloo üliõpilaste kirjalike tööde juurde kuulunud fotod („Gehört d. Seminaufsätze d. Fräul. Antje. 1923.“, B-1-6). Elfriede Simenson on 13. veebruaril 1924.a saatnud H. Kjellinile 6 fotot Narva õigeusu Issandamuutmise kirikust ja selle interjööri (sh B-56-2...4)²⁷⁹. E. Simensoni fotod olid ilmselt lisatud tema seminaritööle Narva Issandamuutmise kirikust, mida säilitatakse H. Kjellini Balti kogus²⁸⁰. Kuus fotot on 1922/23.a Kunkale kinkinud preili Berta Treufeldt, kelle

²⁷⁸ Seeriade puhul oli võimalik pikendada oma autoriõigust 25 aastani (Parikas 1923, lk 301).

²⁷⁹ Kuna kolmest fotost on olemas ka negatiivid, võivad ka need olla saadud E. Simensoni kaudu.

²⁸⁰ KBS Vol 16 Narva.

fotosid leidub ka H. Kjellini Balti kogus²⁸¹. Need olid samuti seotud kunstiajaloo iseseisva tööga. 1924.a on Haapsalu linnavalitsus kinkinud Kunkale 12 fotot Haapsalu linnusest (nt A-6-94,96, 97 jt).

Fotokogusse on lisatud ka Kunkale saadetud postkaardid, millelt võib leida olulist infot fotode saatmise või pildistamise aja kohta. 12. veebruaril 1934.a on Carl Sarap saatnud Kunkale teate Narva fotode valmimise kohta (foto A-56-342 tagaküljel), kahe nädala pärast tuleb aga järgmine postkaart (A-223-1), millest selgub, et C. Sarap pildistas „uue Narvas“. Mida ta siin silmas peab, pole selge. Tõenäoliselt ei mõelnud ta selle all Ivangorodi, sest TÜKAFis pole säilinud ühtegi C. Sarapi Jaanilinna fotot ega negatiivi. Fotode järgi saab öelda, et pildistamine pidi toimuma 1933.a suvel (arhitektuuri pildistamiseks on suvi kõige parem aeg). TÜKAFis on 1933.a dateeritud kokku 14 C. Sarapilt saadud fotonegatiivi ja kokku 19 fotot. Ootuspäraselt võimegi fotode tagaküljelt leida templi, mille juurde on kirjutatud aastaarv 1933 (vt Joonis 5). Kuid huvitava järelduse saame teha ka negatiivide kohta, mille ümbrikele on aastaarv märgitud Hamini-templiga (nt A-56-63). See tõendab, et Hamini-templitega märgitud aastaarv viitab ikkagi pildistamise ajale.

3.3. Dateerimise ja atribueerimise tulemused. Fotode kirjeldamise juhised

Negatiivi põhimikul olev info võimaldas dateerida ja atribueerida 227 säilikut. Paljudel juhtudel oli daatumi ja autori määramine teineteisega lahutamatu seotud. Negatiivi põhimikul olevaid andmeid tuli interpreteerida vastavalt muudest allikatest hangitud infole. Näiteks ei pruukinud negatiivile kirjutatud isikunimi automaatselt viidata foto autorile, ka märgitud daatumi interpreteerimisel tuleb olla kursis taustainfoga.

Negatiividele kleebitud paberiribade esinemise statistilisel analüüsimisel selgus, et need on seotud fotograaf E. Sellekesega, kes võis selle kasutusele võtta kas hoiustamise, kirjeldamise või teatud menetlustingimuste fikseerimiseks. Paberiribade kleepimise järgi sai määrata autori 308-le TÜKAFi säilikule.

Negatiividele paberilehtede kleepimise praktika seostati otseselt professor H. Kjellini ametiaja (1922-24) ja fotograaf E. Waldmanni eeskujuga. See praktika hüljati pärast H. Kjellini lahkumist, sest siis hakati negatiivide pakendamiseks kasutama ümbrikke.

²⁸¹ KBS Vol 16 Narva.

Millal täpselt ümbrikud kasutusele võeti, pole teada, kuid oletatavasti kleebiti negatiividele paberilehti 1925. aastani. Paberilehtede kleepimise järgi oli võimalik dateering määrata 311-le TÜKAFi säilikule.

Negatiivide ümbrikel olevate templite analüüsimisel arhiiviallikatele toetudes pakuti välja Kunka templite kasutusvahemikud. Nende vahemike usaldusväärsust kontrolliti fotodel olevate Kunka templite järgi ja saadi neile kinnitust. Seejärel oli võimalik nende templite järgi määrata dateering 1963-le TÜKAFi säilikule. Samuti selgitati välja, et algselt Haridusministeeriumi deposiitide kirjeldamiseks kasutusele võetud templeid kasutati ka teiste negatiivide kirjeldamisel. See võimaldas piirata säilikute dateeringut aastaga 1928.

Negatiivide põhjal esitati hüpoteetilised kasutusvahemikud E. Sellekese templitele, mida oli võimalik kontrollida fotodel olevate templite järgi. Seejärel oli võimalik nende templite järgi määrata dateering 549-le TÜKAFi säilikule. Teiste fotograafide signatuurtemplite kasutusvahemike selgitamisel võis daatumi määrata ca 1000-le fotole.

Fotode dateerimise ja atribueerimise võimalused sõltuvad sellest, kui täpselt on fotokogu piiritletud ja kui palju informatsiooni suudetakse kogu loomise ja kujundamise kohta hankida muudest allikatest. Fotode uurimine sarnaneb detektiivitööga, kus pisikestest infokildudest kujuneb tervik alles pikema aja jooksul. Mõne fakti või asjaolu avastamine võib tehtud oletused hetkega põrmustada ning seejärel tuleb taas otsast alata. Dateerimise ja atribueerimise hõlbustamiseks on vajalik koguda ja talletada säiliku kohta nii palju informatsiooni kui võimalik. Fotodel ja negatiividel oleva info objektiivsemaks analüüsimiseks on vaja nende üksikuid detaile pildistada ja suurendada. Näiteks võivad näiliselt sarnased signatuurtemplid olla hoopis erinevate mõõtmetega, seepärast on vajalik lisada pildile võrdlemist võimaldav mõõdik. Fotode kirjeldamisel tekkivad hüpoteesid, oletused ja tähelepanekud tuleks koondada päevikusse, mis võimaldab nende hilisemat analüüsi.

Fotode dateerimisel ja atribueerimisel tuleks ära märkida, milliste andmete põhjal on daatum või autor kindlaks määratud. Signatuurtemplite kohta (press- ja kummitemplid) tuleks koostada tabel, kuhu on salvestatud templite pilt, fotograafi või

ateljee nimi, oletatav kasutusvahemik, esinemiste arv. Loodavat tabelit tuleks pidevalt täiendada ning iga uut templit juba leituga võrrelda, et kindlaks teha, kas ta neist erineb.

Fotokogu kirjeldamisel tuleks negatiivide puhul kirja panna järgmised andmed:

- identifitseeritud fotograafiline menetlus,
- formaat (tööstuslikult toodetud negatiivide puhul) või täpsed mõõtmed (nt kolloidnegatiivi puhul),
- orientatsioon (horisontaalne või vertikaalne),
- fotokogu kirjeldaja antud pealkiri,
- negatiivi põhimikul olevad andmed ja nende tüüp (võimalusel kindlaks teha kirjutusvahend, lisada ühte lahtrisse kõik andmed ning luua eraldi lahtrid autori, daatumi ja numeratsiooni jaoks),
- negatiivile kleebitud materjalid, nende tüüp ning arvatav otstarve,
- negatiivile kleebitud materjalil olevad andmed ja nende tüüp (võimalusel kindlaks teha kirjutusvahend, lisada ühte lahtrisse kõik andmed ning luua eraldi lahtrid autori, daatumi ja numeratsiooni jaoks),
- negatiivi ümbrise materjal ja tüüp,
- negatiivi ümbrisel olevad andmed ja nende tüüp (võimalusel kindlaks teha kirjutusvahend, lisada ühte lahtrisse kõik andmed ning luua eraldi lahtrid autori, daatumi ja numeratsiooni jaoks),
 - ümbrisel olevad templid (asutuste ja fotograafide omad),
- negatiivi seisund.

Fotode kohta tuleks kirja panna järgmised andmed:

- identifitseeritud fotograafiline menetlus,
- formaat ja/või täpsed mõõtmed (et oleks võimalik kindlaks teha, kas foto on teatud formaadist väiksemaks lõigatud),
- orientatsioon (horisontaalne või vertikaalne)
- fotokogu kirjeldaja antud pealkiri
- foto tagaküljel olevad andmed ja nende tüüp (võimalusel kindlaks teha kirjutusvahend, lisada ühte lahtrisse kõik andmed ning luua eraldi lahtrid autori, daatumi ja numeratsiooni jaoks)

- templid (asutuste ja fotograafide omad)
 - trükitud info
- fotopaberi tüüp
- fotole kleebitud materjalid, nende tüüp ning arvatav otstarve
- fotole kleebitud materjalil olevad andmed ja nende tüüp (võimalusel kindlaks teha kirjutusvahend, lisada ühte lahtrisse kõik andmed ning luua eraldi lahtrid autori, daatumi ja numeratsiooni jaoks)
- foto pildipoollel olevad andmed ja nende tüüp (võimalusel kindlaks teha kirjutusvahend, lisada ühte lahtrisse kõik andmed ning luua eraldi lahtrid autori, daatumi ja numeratsiooni jaoks)
 - pressitud signatuurtemplid, kummitempliga löödud templid, sullepeaga kirjutatud märkmed, trükitud andmed
- foto seisund

4. Kokkuvõte

Teaduslike kogude korrastamine ja uurimine Eestis muutus aktuaalseks humanitaar- ja loodusteaduslike kogude riikliku programmi raames ja selle tulemusena on valminud ka käesolev töö. Kogude korrastamise kõrval oli oluline ka nende säilitamise, hoiutingimuste ja kasutusvõimaluste ajakohastamine. TÜKAFi näitel tähendas see ajalooliselt kasutusel olnud negatiiviümbriste ja fotokarpide asendamist uutega, mis vastavad tänapäeva standarditele fotograafiliste materjalide pikaaegse säilitamise osas. Vanad ümbrised toimisid fotokogu inventariraamatu puudumisel kirjeldava ja süstematiseeriva kontekstina, mis ümberpakendamise käigus tuli paratamatult eemaldada ja „asendada“ kaasaegse elektroonilise andmebaasiga. Kaasajastamise ülimaks eesmärgiks on aga terve kogu digitaliseerimine, mis kardetavasti nõrgendab fotode materiaalse aspekti tajumist ja selle arvestamist fotode tähenduse loomisel. Käesolev töö püüab olla abiks nende mõjude vähendamisel, juhtides tähelepanu materiaalsete aspektide olulisusele fotode paigutamisel ajalisse ja ruumilisse konteksti.

TÜKAFi kasutusvõimaluste laiendamiseks oli oluline tegelda dateerimise ja atribueerimise probleemidega, sest dateering ja autor oli määratud vaid umbes kolmandikule säilikutest. Kui esmaseks ülesandeks oli leida võimalusi fotokogu ülejäänud osa dateerimiseks ja atribueerimiseks, siis tegelikult kujunes see ka olemasolevate daatumite ja autorimäärangute kriitiliseks analüüsiks, mis võimaldab hinnata üksikutel eksemplaridel esitatud daatumite ja autorite usaldusväärsust ehk laiemalt foto autentsust. Selle põhjal saab aga anda hinnangu fotokogu väärtusele üldiselt. Dateerimise ja atribueerimise probleemide koos vaatlemine tundus autorile mõistlik, kuid hiljem selgus, et see on ka tegelikult õigustatud. Dateerimine ja atribueerimine on omavahel tihedalt seotud, sest ühe kindlaks määramine aitab kaasa ka teise täpsustamisele. Omaette probleemiks on see, et foto puhul saab rääkida pildistamise ehk säritamise, (negatiivi) ilmutamise või positiivi (foto)

valmistamise ajast ning foto omandamisest ja registreerimisest fotokogus. Nende eristamine on teatud juhtudel võimalik.

Gerald J. Munoffi järgi saab daatumit määrata fotograafilise menetluse, fotodele lisatud kirjelduste jms ning pildisisese informatsiooni järgi. Õigupoolest on need meetodid kaudselt rakendatavad ka atribueerimisel. Kuna TÜKAFis ei anna fotograafilise menetluse määramine oodatavaid tulemusi, siis kasutati käesolevas töös teist ja kolmandat meetodit. Töö käigus selgus ootuspäraselt, et neid meetodeid tuleb rakendada paralleelselt, st et ühe meetodiga saadud tulemusi tuleb teise abil kontrollida. Ootuspärane oli ka see, et mida rohkem infot on võimalik hankida fotokogu ajaloo üksikasjade ehk provenientsi kohta, seda paremaid tulemusi annab ka ülalnimetatud meetodite rakendamine. Sellepärast on käesolevas töös õigustatud Kunstiajaloo kabineti ajaloo kompaktne käsitlemine, mis toetub otseselt arhiivallikatele. Muuhulgas õnnestus paljudes lõikudes täiendada ja täpsustada M. Elleri uurimusi kunstiajaloo õpetamisest ja uurimisest Tartu Ülikoolis. Kui seni on eesti kunstiteaduses käsitletava fotokogu kohta olnud käibel nimetus „Kunstiajaloo kabineti fotokogu“, siis käesolevas töös selgitati välja, et see on ebatäpne. Kunstiajaloo kabineti fotokogusse kuulusid nii õppeotstarbelised reproduktsioonid kui ka nn Eestimaa ehitus- ja kunstimälestiste kogu, kuhu kunstiajaloo professor H. Kjellin hakkas koguma Eesti kunsti ja arhitektuuri fotosid ja negatiive ning mõõdistusjoonised. Just viimasena nimetatud kogu juurde kuulunud fotod ja negatiivid moodustavad 2006. „asutatud“ Kunstiajaloolise Fotokogu tuumiku, kusjuures mõõdistusjoonised asuvad praegu Eesti Ajalooarhiivi Tartu Ülikooli fondis.

Negatiivi dateerimisel ja atribueerimisel eristati kolme kirjelduse tasandit: negatiivil (st põhimikul), negatiivi külge lisatud materjalidel ja negatiivi ümbristel ning jõuti järeldusele, et mida kergem on infot negatiivilt eemaldada, seda vähem tõenäoline on selle seotus konkreetse eksemplariga. See aga ei vähenda selle info väärtust kogu kollektsiooni jaoks. Autor jõudis seisukohale, et negatiividele täienduste tegemine on fotograafi pärusmaa, st et kui negatiivile on midagi kirjutatud, siis on selle tõenäoliselt kirjutanud foto autor. Ilmselt on võimalik leida ka näiteid, kus see väide ei kehti, kuid hüpoteesina järgmiste uurimuste jaoks on sel kindlasti väärtus. TÜKAFis esinev paberiribade kleepimine klaasnegatiivide äärtesse seostati fotograaf Eduard Sellekese praktikaga. See võimaldab väita, et TÜKAFis esinevate paberiribadega varustatud negatiivid on E. Sellekese tehtud. Mõnel juhul ei pruugi

E. Selleke olla foto autor, vaid negatiivist paberfoto valmistaja. TÜKAFis kasutati fotode kirjeldamiseks ka (klaas)negatiivi külge kleebitud paberilehte. Autor selgitas välja, et selline kirjeldamise viis võidi kasutusele võtta fotograaf E. Waldmanni eeskujul ning seda praktiseeriti professor H. Kjellini ametiajal ja mõni aeg pärast seda (ca 1922-24). Negatiivide külge kleebitud paberilehtedele kirjutatud andmed on usaldusväärsemad kui negatiivi ümbrisel olev info, sest paberileht on konkreetse negatiiviga vahetult seotud, samas kui ümbrise kuulumist negatiivi juurde peab kinnitama või ümber lükkama pildisese info analüüs. Ilma pildisese info analüüsita saab viimasel juhul negatiivi dateerida ümbrisel olevate templite ja käsikirjalise info järgi.

Konkreetse säiliku dateerimisel ja atribueerimisel võib kergesti tekkida oht unustada üldisem plaan. Siinkohal tekib paralleel füüsikas kehtiva Heisenbergi printsiibiga, mille kohaselt ühe omaduse mõõtmisel saadav täpsem tulemus vähendab samal ajal teise omaduse mõõtmise täpsust. Teatud piirist kaugemale minna ei ole võimalik ja nii jääb ka dateerimisse ja atribueerimisse alati teatav määramatus. Sellepärast ongi otstarbekam vähemasti dateerimist käsitleda vahemikuna. Atribueerimises aga tuleb leppida veelgi suurema määramatusega.

Dateerimisvahemike määramisel konkreetse fotokogu piires on olulised juba dateeritud säilikud (fotod ja negatiivid). Jättes välja konkreetsete daatumite esinemise, annavad dateerimisel kõige paremaid tulemusi fotodelt leitud viited mõnele asutusele. Kõige usaldusväärsemad on sealjuures asutuste templid, mille analüüsimisele ongi käesolevas töös pööratud kõige enam tähelepanu. Tähendust omavad ka fotode juures esinevad numeratsioonid, eriti siis kui need esinevad koos mõne asutuse templiga.

Fotode dateerimist ja atribueerimist lihtsustab see, kui fotokogus on ühte säilikusse koondatud nii originaalnegatiiv kui sellest tehtud fotod. Kuna negatiivide juures ja fotodel olev info võib erineda, siis selle sünteesimisel on võimalik jõuda tõe lähemale. Vahel annavad täpsemat informatsiooni fotod, vahel negatiivid. Hoopis raskem on fotosid dateerida juhul, kui neist vastav negatiiv fotokogus puudub. Kui Kunka templitele on võimalik määrata enam-vähem absoluutsed dateerimisvahemikud (aastad), siis fotograafide signatuurtemplite osas tuleb rahulduda suhteliste dateerimisvahemikega. Signatuurtemplite dateerimisvahemike määramisel on käesolevas töös referentskoguna kasutatud TLMFi ning töötatud välja

signatuurtemplite hüpoteetiliste kasutusvahemike meetod. See seisneb esiteks ühe fotograafi signatuurtemplite kasutusvahemike väljaselgitamises ühe kogu piires ja teiseks nende kasutusvahemike võrdlemisel ja täpsustamisel mõne teise kogu säilikutel leiduvatega. Mida kitsamaks ja lühemaks muutub ajavahemik, seda tulemuslikumaks võib meetod muutuda. Hüpoteetilisus väheneb sealjuures sedavõrd, kuivõrd laieneb üldistuste baas ehk kasutatavate fotode arv. Hüpoteetilist kronoloogiat võiks võrrelda dendrokronoloogilise meetodiga arheoloogias, mis samuti annab relatiivse daatumi. Hüpoteetiliste kronoloogiate täpsustamine mitme fotokogu säilikutel toodud andmete ja pildisisese info põhjal võimaldab seda järgemööda lähendada absoluutsele dateeringule. Käesolevas töös esitatud J. & P. Parikase ja N. Nyländeri signatuurtemplite hüpoteetilised kasutusvahemikud baseeruvad ca 1000 (TÜKAF 700, TLMF 250) säilikule.

Häid tulemusi dateerimisel ja atribueerimisel võib anda fotokogus töötanud isikute käekirja tuvastamine, mis võimaldab kindlaks teha fotode registreerimise ajavahemiku. Kui on teada kõigi fotokogus olevate töötajate käekirjad, on omakorda võimalik neid eristada teiste kirjeldajate, näiteks fotograafi omast. Toetudes muudele allikatele saab sellisel juhul kindlaks määrata fotode üleandmise või isegi pildistamise aja.

Nagu öeldud on dateerimisel ja atribueerimisel väga oluline võtta arvesse pildisest infot. TÜKAFi fotode dateerimisel ja atribueerimisel pole seda käesolevas töös eriti palju tehtud, kuigi sellega võis näiteks kindlaks teha negatiividele kleebitud paberiribadele kirjutatud daatumite usaldusväärsuse ning uurida paberiribade kleepimise põhjusi laiemalt. Siinkohal saab ära märkida selle meetodi perspektiivsust (TÜKAFi) fotode dateerimisel ja atribueerimisel.

Käesoleva töö tulemusena on võimalik täpsustada paljude TÜKAFi säilikute dateeringut ning autorlust. Dateerimisvahemike määramine on võimalik vähemalt 2/3-le säilikutest. Autorluse täpsustamise võimalused on rohkem piiratud. Tulevaste uurijate jaoks visandati käesoleva töö peatükis 3.3 negatiivide ja fotode kirjeldamise juhised. Autor leidis, et fotokogu kirjeldamisel tuleks fotode ja negatiivide kohta panna kirja nii palju infot, kui uurijal parasjagu õnnestub säilikute vaatlemisel leida. Fotokogu kirjeldamine peaks ühtlasi olema ka uurimistöö, mille eesmärgiks on dateeringute ja autorite täpsustamine. Uurimistöö tarbeks on soovitatav pidada kirjeldamisel päevikut, millesse lisada tekkinud probleemide dokumentatsioon (sh

näiteks fotod kahjustuste või kirjeldamise eripärade kohta). Fotode dateerimisel ja atribueerimisel tuleks säilikute kirjeldamise andmebaasis ära märkida, millel dateeringud ja atribueeringud põhinevad.

Fotode dateerimisse ja atribueerimisse tuleks suhtuda samamoodi nagu iga teise ajalooallika kriitilisse kasutamisse. Näiteks kui ajalooallika puhul on uurijale alati oluline, millal antud dokument koostati, tuleks samasugust huvi tunda ka foto puhul. Kuid sarnaselt ajalooallikatele kohandatava allikakriitika põhimõtetele, tuleks ka fotol esitatud dateering kõigepealt kahtluse alla seada enne kui seda tõe pähe võetakse.

TÜKAFi säilikute dateeringute ja autorluse täpsustamine võimaldab hakata põhjalikumalt uurima Eesti kunstiteaduse kujunemist Tartu Ülikoolis 1922-44.a. Dateeringute põhjal on võimalik jaotada fotod erinevatesse perioodidesse ja seostada need kunstiajaloo professorite uurimistööga, samuti selgitada välja EEKK kujundamise põhimõtted. Kuna perioodil 1924-33 oli kunstiajaloo professor vakantne, oleks eriti huvitav uurida Kunka ajutise abijõu Voldemar Vaga rolli EEKK kujundamises ning eriti tema oletatavat *lobby*-tööd MNKs. Teatavasti hakati MNK kaudu rahastama arhitektuuri- ja kunstimälestiste fotografeerimist, mis sisuliselt tähendas EEKK kogude täiendamist. Autor oletab, et vastasel korral oleks kahtluse alla sattunud Kunstiajaloo kabineti edasine eksisteerimine. Kui kunstiajaloo professor H. Kjellini puhul saaks rääkida tema uurimishuvide mõjust EEKK kujunemisele, siis V. Vaga positsioon Kunkas selliseid järeldusi näiliselt teha ei luba. Samuti oleks huvitav teada, mida sisaldas EEKK fotokogu 1933.a, mil Eestisse saabus S. Karling. Teatavasti avaldas ta kõigest aasta pärast professori kohal töötamist väga mahuka uurimuse Narva arhitektuuri ajaloost, mis eeldas kindlasti ülevaatlikku kollektsiooni Narva arhitektuurist. Kuigi S. Karling oligi üldiselt viljakas teadlane, tuleb siiski kahelda, kas nii mahuka uurimuse kirjutamine oleks olnud võimalik ilma EEKK kogudeta. See aga tähendab, et meil tuleks ümber hinnata ka H. Kjellini ja V. Vaga roll Eesti kunstiteaduses 1920-30. aastatel, mida seni on peetud tagasihoidlikuks. Nendele oletustele tõendusmaterjali leidmine on tulevastele uurijatele kindlasti väga huvitav tööpõld. Üldisemalt oleks huvitav selgitada fotokogude tähtsust kunstiteaduses, mille areng on fotograafiaga selle leiutamisest alates olnud väga tihedalt seotud. Siin oleks võimalik eristada fotode rolli kunsti uurimisel ja õpetamisel. Teatavasti on TÜKAFis ka väga palju diapositiivide valmistamiseks mõeldud

negatiive, mille sisuline analüüs, aitaks selgitada kunstiajaloo õpetamise viise ja võimalusi Tartu Ülikoolis alates 1920. aastatest.

TÜKAFi säilikute dateeringute täpsustamine oli vajalik nii kunstiteaduslikust kui ka muinsuskaitsealisesest aspektist, sest kogus säilitatava ja selle kasutamise vastu tuntakse järjest kasvavat huvi. Foto järgi konkreetse kunsti- või arhitektuurimälestise seisukorra kindlakstegemisel teatud ajahetkel on foto enda dateering väga oluline. Eriti vajalik on see mälestiste restaureerimisel või rekonstrueerimisel. Kindlasti oleks huvitav kriitiliselt uurida fotode kasutamist ka selles valdkonnas.

Käesolevas töös kasutatud dateerimise ja autorluse meetodeid võiks saab kasutada teiste fotokogude uurimisel, et neid kontrollida ja täiendada. Konkreetse foto või negatiivi dateerimisel ja atribueerimisel võib kergesti tekkida oht unustada üldisem plaan. Siinkohal tekib paralleel kvantfüüsikas kehtiva Heisenbergi printsiibiga, mille kohaselt ühe omaduse mõõtmisel saadav täpsem tulemus vähendab samal ajal teise omaduse mõõtmise täpsust. Teatud piirist kaugemale minna ei ole võimalik ja nii jääb dateerimisse ja atribueerimisse alati teatav määramatus.

5. Summary

The master thesis titled: "Problems of Dating and Attribution of Photographs in the Art Historical Photograph Collection of the University of Tartu.", is interdisciplinary, covering art history, heritage protection and archive studies. The study of the problems of dating and attribution is based on the database created, and materials collected during the cataloguing of the Art Historical Photograph Collection of the University of Tartu (AHPC) in 2005-08. In the analysis statistical methods were used and sources critically examined.

The materiality of photographs and the problems arising from it are connected mainly with the preservation and appreciation of photographs in collections all over the world. Most recently it has come to prominence in the context of digitalisation. It is important to concentrate on the analysis of the materiality of photographs in order to enable future researchers to assess this aspect in forming an understanding of photographs. The material aspects of photographs enable one to put them in a chronological and spatial context: namely to date and attribute the photographs.

Photographs became an important historical source for art historians at the end of the 19th century and radically changed the discipline. In its early years photography was best suited for static objects and so it was widely used to capture architecture and sculpture. That is also the reason why photographs became important for national heritage protection. After the invention of panchromatic and colour film the last obstacles for the reproduction of paintings were removed. Partly because art history became highly dependent on photographs it is not surprising that their objectivity was soon questioned. The insights into this problem are described by William Ivins junior and Estelle Jussim.

Photographs are important historical sources which have to be tested for their authenticity and trustworthiness. Dating and attributing a photograph are a part of its identification. Gerald J. Munoff has itemised three dating methods, namely dating

with: 1) identification of the photographic process, 2) according to labels, 3) with the help of analysing internal evidence. In the thesis the second method was applied most fruitfully. For this a lot of information had to be gathered about the institution – the Cabinet of Art History (CAH).

The history of Estonian professional art history study and teaching began at the University of Tartu (established as the Estonian national university in 1919), where a professor of art history was elected in 1921. The professor, Swede Tor Helge Kjellin arrived in Estonia the next year and established a cabinet for the study of art history, which he himself called “The Institute of Art History” (IAH). The collections of CAH were to consist of books, graphic and photographic reproductions etc for the teaching as well as the study of art history. As to the history of Estonian art and architecture, a collection had yet to be established. The research expeditions all around Estonia took place during the next three years. By the end of 1924 the Collection of Estonian Building and Art Heritage (CEBAH) consisted of approximately 3040 photographs, 60 post cards and 125 measurement drawings mostly of Estonian Mediaeval Architecture. In 1924 H. Kjellin left the chair of art history as he found the working conditions in Estonia too limiting. The actual caretaker of the collections starting from 1923 was Voldemar Vaga (1899-1999), at the time an art history student who became an established scholar in mediaeval and Baltic German art. Formally Pärtel Baumann (from 1929 Haliste) was the director of CAH during 1924-33. For CEBAH an act passed by the Heritage Protection Council (HPC, established in 1925) in 1928 was important. It stated that the heritage of art and cultural history are to be registered and later CAH was commanded to carry it out. The registration of the heritage also meant taking photographs and storing them in CEBAH. The plan for compiling an inventory of registered heritage confirmed in HPC in 1931 also affected CEBAH. The materials of the inventory of Estonian art and architecture were to be stored at CAH (actually CEBAH).

In 1933 a new professor, another Swede Sten Karling was appointed to the chair of art history. By that time CEBAH already consisted of 4 686 photographs and 1 990 negatives: a considerable collection for the comprehensive study of Estonian art and architecture. As a member of HPC he also influenced the growth of CEBAH, which in 1941 consisted of about 7 700 photographs and 4 000 negatives. In 1941 S. Karling

had to leave the post because of political repressions. CAH was not abolished although it was renamed. HPC was abolished in 1940, but during World War II heritage protection revived on a smaller scale and on different principles. During the German occupation (1941-44) CEBAH grew because of the need for preservation photography of the national heritage. In 1944 the collections of CEBAH consisted of approximately 8 800 photographs and 4 300 negatives. After the Second World War CAH existed until 1950 and then was abolished.

During the years 1950-94 the collections of CAH (including CEBAH) “travelled” all over the university. The catalogue of the collection was unfortunately lost. In 1985-1986 a part of the collection was re-catalogued by Mart-Ivo Eller. In 1994 the photographs and negatives from CEBAH arrived at the Chair of Art History in the Faculty of Philosophy. The measurement drawings, once a part of CEBAH, were given to the Estonian Historical Archives. In its new location Anton Weiss-Wendt re-catalogued the photographs of Narva according to his research interests in 1996. The next year Liidia Tuulse returned a collection of CEBAH photographs that her husband Armin Tuulse, the professor of art history during 1942-44, had taken with him when he immigrated to Sweden. L. Tuulse also gave the Chair of Art History a couple of thousand photographs from the Art Historical Institute of Marburg. The re-cataloguing of CEBAH took place during 2005-08 thanks to a national programme for scientific research collections. During the re-cataloguing an electronic database was formed that consists of 14 033 entries including 10 477 photographs and 7 967 negatives. The collection was renamed the Art Historical Photograph Collection of the University of Tartu (AHPC).

During the rearrangement of CEBAH and formation of AHPC the storage conditions of photographs also had to be addressed. It meant removing the photographs and negatives from old storage facilities and repacking them. In the absence of a catalogue for CEBAH the old storage facilities acted as a descriptive and systematizing background that was removed and replaced by an electronic database. As the ultimate goal is the digitalisation of the whole collection, which might weaken the possibilities to perceive the material aspects of it, the current thesis tries to rebuild that context to minimize these influences.

It was important to consider the problems of dating and attribution as only a third of the photographs in AHCP were dated and attributed. The thesis also became a critical analysis of the existing dates and attribution. The analysis revealed that the problems of dating and attribution are interconnected. Finding out a date can lead towards identifying an author. Another aspect is that with photographs one can distinguish the time of snapshot, the processing of the negative and the printing of a photograph from that negative and also the acquisition and registration of a photograph or negative in a collection. The discrimination of these dates can be possible.

The analysis mostly centred upon labels on the photographs or materials connected with them. With negatives three levels of describing the photographs were distinguished: 1) on the negative base, 2) on materials added to the negative, 3) on the storage facilities. It was obvious that the easier it was to remove the data from the negative, the less its connection to the particular exemplar was proven. However this does not decrease the value of the data to the collection as a whole. It was suggested that if some data was inserted on the base of negatives it was probably inserted by the photographer i. e. the author of the snapshot. In AHCP exists a very particular way of processing the negatives: gluing paper strips to them. Sometimes data can be found on the strips. The analysis revealed that this procedure was connected with the official photographer of the University of Tartu, Eduard Selleke. There is another interesting procedure: attaching paper sheets with glue on the negatives and writing descriptions on the sheets. It was found that this kind of procedure was applied in the samples of photographer E. Waldmann approximately in the year 1922. Most of the negatives were processed in this way during the professorship of T. H. Kjellin (1922-24). It was surmised that the procedure might have been in use during 1922-28.

The negatives were also described on storage facilities. The type of data on storage facilities also included rubber stamping. In the thesis different stamps of institutions and photographers were analysed. During its existence CAH mainly used two types of stamps (Picture 3.5 and 3.6). According to the archival data and statistical analysis of the use of these stamps it was implied that the first stamp (3.5) was used during 1925-40 and the second during 1922-28 and 1940-44. The use of signature stamps

can be analysed in the samples of E. Selleke as a lot of information can be found about him in AHCP and most of the negatives of certain positive photographs exist in AHCP, but there are also a lot of positive photographs without a negative in AHCP as in many other photograph collections) so other methods must be used.

In the current thesis a relative dating method of photographs was applied. In this case also it must be emphasized that in most cases it is appropriate to use the notion of usage periods. For the signature stamps a hypothetical usage period method can be applied. In the thesis the signature stamps of photographer atelier J. & P. Parikas and Nikolai Nyländer have been presented. For reference the photograph collection of Tallinn City Museum (PCTCM) was used. First different signature stamps of the atelier J. & P. Parikas in AHCP were distinguished and put into a chronological order according to the history of the atelier and the design of the stamps. A hypothetical usage period table was created. Then the same stamps were viewed in PCTCM and the chronology adjusted. If more data is added to the table and the chronology further adjusted it might start to approach the absolute usage periods for certain stamps. The same method was also applied to the second photographer N. Nyländer and the hypothesis was tested. On the whole 700 photographs from AHCP and 250 photographs from PCTCM were used in this analysis method.

It is important for dating and attribution to analyse the internal evidence, i. e. the information contained in the picture. For example, the construction or demolition of buildings represented in the picture can be used. However if we can say that a snapshot was taken at the moment of demolition, the negatives obtained could have been left for later processing. In fact it could be possible for example that negatives were processed years after the snapshot. The ascertaining of the time of printing positive photographs from negatives is even more sophisticated. It is possible to make several copies of negatives at different times, for example just after processing the negative and again three years later. That is why this method should always be used in parallel with other methods. In this thesis it was used to ascertain the use of paper strips on negatives and the trustworthiness of the information written on the strips.

As a result of this research about 2/3 of AHPC can now be dated and the authorship of photographs identified. As the main tool in this analysis was the database created

and the data fields of it are presented in this thesis for future researchers. The description of photographs should accumulate as much data as possible with the observation of photographs. Therefore, the description must at the same time be a research process that aims to ascertain and test the dates and attributions. A research diary should be used to document problems arising from the description of photographs.

The ascertaining of dates and authors in AHCP makes it possible to analyse the development of Estonian professional art history study during 1922-44 in depth. The role of the professors and also custodian of CAH Voldemar Vaga can be elucidated. Moreover, the relationship between the research of professors and students of art history and CEBAH can be made far clearer. The role of HPC and CAH can also be clarified.

The methods used in the current thesis could be applied in other photograph collections to test their accuracy and to improve their catalogues. It is very easy to forget a wider significance when either dating or attributing a photograph or negative. A parallel could be drawn from physics where the principle of Heisenberg suggests that if we desire to increase the accuracy of the measurement of one quality the accuracy of the measurement of the other qualities decreases. You can not go further from a certain point and so a particular uncertainty remains in the effort of dating and attribution.

6. Kasutatud kirjandus

I. Arhiiviallikad:

Eesti Ajalooarhiiv (EAA)

Fond 2100 Tartu Ülikool

Nimistu 18 : Kunstiajaloo kabineti plaanide ja jooniste kogu

Nimistu 5

Säilik 286a : Kunstiajaloo Instituut

Säilik 286b : Kunstiajaloo Instituudi tegevus

Säilik 286c : Kunstiajaloo Instituudi tegevus

Säilik 287 : Kunstiajaloo kabineti toimik

Nimistu 6

Säilik 361 : Kunstiajaloo kabinett

Säilik 368 : Kunstiajaloo kabinet

Nimistu 2

Säilik 289 : Sten Karling

Säilik 353 : Helge Kjellin

Säilik 1266 : Armin Tuulse

Nimistu 2b

Säilik 31 : Sten Karling

Säilik 35 : Helge Kjellin

Säilik 96 : Armin Tuulse

Fond 5298 : Armin Tuulse

Fond 5358 : Voldemar Vaga

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv (KM EKLA)

Fond 256 : Parikas

Eesti Riigiarhiiv (ERA)

Fond 1108 : Haridusministeerium

Nimistu 5

Säilik 346 : Muinsusnõukogu koosolekute protokollid

Säilik 371 : Muinsusnõukogu kirjavahetus

Säilik 374 : Kirjavahetus muinsuste registreerimise,
restaureerimise ja kaitse küsimustes

Säilik 987 : Muinasvarade nimestik

Fond R. 81

Nimistu 1

Säilik 309 Muinsuskaitse komisjoni protokollid

Rootsi Riigiarhiiv Stockholmis (Riksarkivet, RA) :

Helge Kjellins baltiska samling (Referenskod: SE/RA/720987).

Tartu Ülikooli Kunstiajalooline Fotokogu (TÜKAF)

Tallinna Linnamuuseumi Fotokogu (TLMF)

II. Publitseerimata allikad

Lillak, Ülle. Fotograafid Parikased – nende elu ja looming. Diplomitöö. Tartu Riiklik
Ülikool, 1989.

Nurk, Ragnar. Tallinna keskaegsete linnakindlustuste kaitse ja konserveerimine Eesti
Vabariigis 1920.–1930. aastatel. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikooli Ajaloo
Instituut, 2006.

Sähka, Merilis. Fotokogu säilitamine muuseumis. Magistritöö. Eesti
Kunstiakadeemia, 2008

III. Publitseeritud allikad

Asmer, Vilve. Aeg piltides, pildid ajas: valik fotosid Eesti Kirjandusmuuseumi
Kultuuriloolise Arhiivi fotokogust. Tartu, 1999.

Berenson, Bernard. Isochromatic Photography and Venetian Pictures. – Art History
through the Camera's Lens, p. 127-131.

- Böckler, Teddy. Tallinna raekoda : uurimine ja restaureerimine 1952-2004. Tallinn, 2004.
- Clark, Susie. Frey, Franziska. Care of Photographs. European Commission on Preservation and Access, 2003.
- Edwards, Elisabeth. Hart, Janice. Photographs, Objects, Histories: On the materiality of Images. Routledge 2004.
- Eesti Arhitektuur 1. Tallinn. Üldtoimetaja V. Raam. Tallinn, 1993.
- Eesti arhitektuur. 2, Läänemaa. Saaremaa. Hiiumaa. Pärnumaa. Viljandimaa. Üldtoimetaja Villem Raam. Tallinn, 1996.
- Eesti arhitektuur. 3, Harjumaa. Järvamaa. Raplamaa. Lääne-Virumaa. Ida-Virumaa. Üldtoimetaja Villem Raam. Tallinn, 1997.
- Eesti arhitektuur. 4, Tartumaa. Jõgevamaa. Valgamaa. Võrumaa. Põlvamaa. Üldtoimetaja Villem Raam, Tallinn 1999.
- Eesti Arhitektuuri Ajalugu. Peatoimetaja Harald Arman. Tallinn, 1965.
- Eesti kunsti ajalugu. 1. kd. 1. [osa], Eesti kunst kõige varasemast ajast kuni 19. saj. Keskaigani. Peatoimetaja I. Solomõkova. Tallinn, 1975.
- Eesti kunsti ajalugu. 2, 1520-1770. Peatoimetaja Krista Kodres, Tallinn, 2005.
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919-1929. Tartu 1929.
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli ettelugemiste kava 1921. aasta II poolaastal. Tartu, 1921.
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli ettelugemiste kava 1922. aasta II poolaastal. Tartu, 1922.
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli loengute ja praktiliste tööde kava 1928. aasta I poolaastal. Tartu, 1928.
- Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli loengute ja praktiliste tööde kava 1939. aasta II poolaastal. Tartu, 1939.
- Ehasalu, Pia. Sub specie aeternitatis. Varauusaegne epitaafmaal Eesti luterlikus kirikus 16.-17.sajandil. – Kunstiteaduslikke Uurimusi nr 2004/3-4[13], lk 9-49.
- Ehrensward, Ulla. Topographica Estoniae. Handritade kartor och ritningar över Estland i svenska offentliga samlingar / Handgezeichnete Karten und Zeichnungen von Estland in schwedischen öffentlichen Sammlungen. – Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis aastaraamat XII / Annales Societatis Litterarum Estonicae in Svecia 1991-1999, Stockholm 2001, lk 5-289.

- Eller, Mart. Tartu Ülikooli osast eesti kunstiteaduses 1920-1930-ndail aastail I. – Kunstiteadus. Kunstikriitika nr 5, Tartu, 1983, lk 60-75.
- Eller, Mart-Ivo. Kunstiajaloolased Tartu Ülikoolis aastail 1940-1989. – Kunstiteaduslikke uurimusi nr 7. Tallinn, 1994, lk 63-110.
- Guleke, Reinhard. Alt-Livland. Mittelalterliche Baudenkmäler Liv-, Est, Kurlands und Oesels. (1-7. Lieferung). Leipzig, 1896.
- Hallas, Karin. Arhitektuurimälestiste kaitse ajaloost: 1920.-1930. aastad. – Vana Tallinn VII(XI). Tallinn, 1997, lk 95-121.
- Hamber, Anthony. Use of Photography by 19th-Century Art Historians. – Art History through the Camera's Lens, p. 89-121.
- Herschberger, A. E. Malraux's Photography. – History of Photography, Vol 26/Nr 4, Winter 2002, p. 269-275.
- Hiiop, Hilka. Maiste, Juhan. Polli, Kadi. Raisma, Mariann. Johann Wilhelm Krause 1757-1828. 1, Kunstnikust arhitektiks : kataloog, Eesti Keele Sihtasutus, 1999.
- Horste, Kathrine. The Neurdein Frère and the Photography of Mediaeval Architecture. – History of Photography. Vol 26/Nr 4, Winter 2002, p. 276-295.
- Ivins Jr, William M. Prints and Visual Communication. Harvard University Press, 1953.
- Jussim, Estelle. Visual Communication and the Graphic Arts. New York, 1974.
- Kaljundi, Jevgeni. Kas kataloog? – Tuna 1999, nr 4, lk 144-148.
- Kalm, Mart. Eesti 20. sajandi arhitektuur, Tallinn, 2002.
- Kalm, Mart. Väikeriigi süda – Toompea loss eesti ajal. – Toompea loss. Tallinn, 2008.
- Kangropool, Rasmus. Tallinna raekoda. Tallinn, 1982.
- Karling, Sten. Holzschnitzerei und Tischlerkunst der Renaissance und des Barocks in Estland. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXXIV. Dorpat, 1943.
- Karling, Sten. Jacob und Magnus Gabriel de la Gardies Tätigkeit als Bauherren in Estland. – Tartu Ülikooli Kunstiajaloo kabineti väljaanded.
- Karling, Sten. Kunsthistorische Forschung in Estland. Eine Übersicht. – Beiträge zur Geschichte der Baltischen Kunst. Giessen 1988, s. 13-28.
- Karling, Sten. Narva, eine Baugeschichtliche Untersuchung. Tartu, 1936.
- Kjellin, Helge. Die Hallenkirchen Estlands und Gotland. Lund, 1928.
- Kjellin, Helge. Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre beziehungen zu Gotland. Lund, 1928.
- Kuuskemaa, Jüri. Matkamaja. Ehituskunstiajalooline ülevaade. Tallinn, 1986.

- Kärdla, Eevi. Tartu kesklinna välisilme muutmine aegade jooksul (Tartu Linnamuuseumi fotokogu põhjal). – Tartu Linnamuuseumi aastaraamat, nr.12, Tartu 2006, lk 24-36.
- Lavédrine, Bertrand. A Guide to the Preventive Conservation of Photograph Collections. The Getty Conservation Institute, Los Angeles, 2003.
- Lembinen, Sulo. Tartu Ülikooli Raamatukogu Fotokogu. – Tartu Ülikooli raamatukogu aastaraamat 1997, Tartu 1998.
- Liebermann, Ralph. Thoughts of an Art Historian/Photographer on the Relationship of His Two Disciplines. – Art History through the Camera's Lens, Gordon and Breach Publishers, 1995, p. 217-246.
- Lumiste, Mai. Kangroopool, Rasmus. Niguliste kirik. Tallinn, 1990.
- Maiste, Juhan. Mustpeade maja. Tallinn, 1995.
- Markus, Kersti. Kreem, Tiina-Mall. Mänd, Anu. Kaarma kirik. Tallinn, 2003.
- Montagu, Jennifer. The „Ruland/Raphael Collection“. - Art History through the Camera's Lens, Gordon and Breach Publishers, 1995, p. 37-57.
- Mänd, Anu. Eesti ja Läti keskaegsed armulauakarikad. – Kunstiteaduslikke Uurimusi nr 10, Tallinn, 2000, lk 7-64.
- Mänd, Anu. Kahest kadunud karikast. – Kunstiteaduslikke Uurimusi nr 9, Tallinn, 1998, lk 30-44.
- Nurk, Ragnar. Muinsuskaitsest Eesti Vabariigis 1920.-1930. aastatel Tallinna keskaegsete linnakindlustuste näitel. – Vana Tallinn. – Tallinn, 2008, nr. XIX (XXIII), lk. 78-116.
- Nõmmela, Mari. A. Tuulse ja V. Vaga kirjavahetus. – Eesti Ajalooarhiivi Toimetised. Acta et Commentationes Archivi Historici Estoniae 9 (16). Tartu 2002, lk 187-221.
- Parek, Elsbet Tartu – minu ülikoolilinn 1922-1926. – Litteraria. Eesti kirjandusloo allikmaterjale. Vihik 14. Tartu, 1998.
- Parikas, J. ja P. Fotograafia õpperaamat. Tallinn, 1923.
- Parikas, J. ja P. Fotografia õperaamat. Tallinn, 1911.
- Parmas, Mall. Eesti fotograafi Nikolai Nyländeri loominguline tegevus kodus ja võõrsil. – Tallinna Linnamuuseumi aastaraamat 2000/2002. Tallinn, 2002, lk 155-171.

- Parmas, Mall. The Role of the Tallinn Town Council's Prison Photo Museum in the Estonian Historical Photo Heritage. – The Memory of the Photograph. Nordic Council of Ministers, Copenhagen, 2001, p. 17-26.
- Parre, Tiina. Viljandi linn Jaan Rieti klaasnegatiividel muuseumi fotokogu põhjal. – Viljandi Muuseumi aastaraamat 1998. Viljandi, 1999, lk 4-10.
- Peil, Mirjam. Kunstiteadlased Tartu Ülikoolis 1919-1940. – Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi VII, Tartu, 1979, lk 118-126.
- Pirang, Heinz. Das Baltische Herrenhaus. I. Riga, 1926.
- Pirang, Heinz. Das Baltische Herrenhaus. II. Riga, 1928.
- Püüa, Endel. Saaremaa fotograafid 1864-1940. – Saaremaa Muuseumi Toimetised. Kuressaare, 2002.
- Ritzenthaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald; Long, Margaret S. Archives and Manuscripts: Administration of Photographic Collections. The Society of American Archivists. Chicago, 1984.
- Roberts, Helene E. Documents in the History of Visual Documentation. Bernard Berenson on Isochromatic Film. – Art History through the Camera's Lens, p. 123-131.
- Roberts, Helene E. Preface. – Art History through the Camera's Lens. Gordon and Breach Publishers, 1995, p. ix-xiv.
- Sassoon, Joanna. Photographic Meaning in the Age of Digital Reproduction. – LASIE, December 1998, p. 5-15.
- Siilivask, Mart. Tartu arhitektuur 1830-1918. Tartu, 2006.
- Skopik, Steven. Digital Photography : Truth, Meaning, Aethetics. – History of Photography. Vol 27/Nr 4. Autumn 2003, p. 264-271.
- Stewart, Susan. On longing : narratives of Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection“. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1984.
- Zobel, Rein. Tallinn (Reval) keskajal. Linnaehitus 13.-14. sajandil. Tallinn, 2001.
- Tartu ajalugu. Koostaja Raimo Pullat. Tallinn, 1980.
- Tartu Ülikool sõnas ja pildis 1919-1932. Tartu, 1932.
- Teder, Kaljula. Eesti Fotograafia teerajajaid. Sada aastat (1840-1940) arenguteed. Tallinn, 1972.
- Tool-Marran, Evi. Tallinna Dominiiklaste klooster. 1971.
- Tooming, Peeter. 55 aastat hiljem. Tartumaa. 1937-1995. Carl Sarap ja Peeter Tooming. Tallinn, 1997.

- Tooming, Peeter. Foto! Foto? Foto.... Tallinn, 1983.
- Tooming, Peeter. Hõbedane teekond. Tallinn, 1990.
- Tooming, Peeter. Ikka fotost. Tallinn, 1995.
- Tuulse, Armin Zur Baugeschichte der Tallinner Burg. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1935, Tartu, 1937.
- Tuulse, Armin, Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1934 und 1935. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1934. Tartu, 1936, lk. 134–154.
- Tuulse, Armin, Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1936. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1936. Tartu, 1938, lk 48-58.
- Tuulse, Armin. Die Burgen in Estland und Lettland. Õpetatud Eesti Seltsi toimetused XXXIII. Tartu, 1942.
- Tuulse, Armin. Die Kirche zu Karja und die Wehrkirchen Saaremaas. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1938, Tartu, 1940 lk 137-192.
- Tuulse, Armin. Kunstiajalugu. – Õpetatud Eesti Selts 1838-1938. Lühike tegevusülevaade. Tartu 1938, lk 41-44.
- Tuulse, Armin. Sven Karling och Estland konsthistoria. Annales Societatis Litterarum Estonicae in Svecia, IV(1960-1964) Stockholm 1966, lk 5-15.
- Universitas Tartuensis 1632-2007. Toimetajad Toomas Hiio ja professor Helmut Piirimäe, Tartu 2007.
- Vaga, Voldemar. Das Schloss Põltsamaa, ein Denkmal der Kunst 18. Jahrhunderts in Estland. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1929, Tartu, 1931, lk 19-24.
- Vaga, Voldemar. Denkmäler der Plastik des Klassizismus in Estland. – Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat 1929. Tartu, 1931, lk 45-49.
- Vaga, Voldemar. Tartu, augusti lõpp – septembri algus 1944. – Mälestusi Tartu Ülikoolist 1900-1944. Koostanud S. Issakov ja H. Palamets. Tallinn 1992, lk 458-461.
- Weinstein, Richard L. Booth, Larry. Collection, Use, and Care of Historical Photographs. Nashville, Tennessee, 1977.
- Weiss-Wendt, Anton. Must-Valge linn. Schwarz-weiße Stadt. Vana Narva fotoajalugu. Fotogeschiede Alt-Narvas. Kataloog. Tallinn, 1997.
- Üprus, Helmi. 1987. Raidkivikunst Eestis XIII-XVII sajandini.

Вага, Вольдемар. Проблема пространственной формы в средневековой архитектуре Латвии и Эстонии. Тарту, 1960.

IV. Perioodika

Lillak, Ülle. Valgusepüüdja Nikolai Nyländeri elu ja looming. – Sirp, 8.03.2002.

Peil, Mirjam. Professor Voldemar Vaga 85. Intervjuu. – Sirp ja Vasar. 29.06.1984.

Salokannel, Juhani. Sajandipikkune elu Soome sillal – Eesti Päevaleht / Arkaadia, 10. 11.2000

Vende, Valdeko. Eesti fotograafia ajaloost VII. Sirp ja Vasar, 21.08.1981.

Vende, Valdeko. Eesti fotograafia ajaloost VIII. Sirp ja Vasar, 12.03.1982.

Vende, Valdeko. Eesti fotograafia ajaloost X. Kristinid. – Sirp ja Vasar, 16.09.1983.

IV. Internetiallikad

Art and Architecture Thesaurus,

http://www.getty.edu/research/conducting_research/vocabularies/aat,

vaadatud 20.09.2008.

Asmer, Vilve. Esimestest piltnikest Eestimaal ja nende fotodest Eesti kultuuriloolises arhiivis (1844-1900).

<http://www.kirmus.ee/Asutus/Valjaanded/ekmar/esimest.html>, vaadatud

20.09.2008.

Eesti mõisate portaal, <http://www.mois.ee/>, vaadatud 17.10.2007.

Fischer, M. C; Robb, A. Guidelines for Care & Identification of Film-Base Photographic Materials.

<http://palimpsest.stanford.edu/byauth/fischer/fischer1.html>, vaadatud

20.09.2008.

IFLA Core Programme. Preservation and Conservation. International Federation of Library Associations and Institutions. Care Handling, and Storage of Photographs. Information Leaflet. Aug 1992. Care, Handling, and Storage of Photographs. Information Leaflet. – The Library of Congress. Preservation. <http://www.loc.gov/preserv/care/photolea.html>, vaadatud 20.09.2008.

Läti mõisate portaal, <http://www.pilis.lv/>, vaadatud: 17.10.2007.

Pieminekļu valde, http://lv.wikipedia.org/wiki/Pieminek%C4%BCu_valde, vaadatud 31.08.2008.

Tips for Dating Old Photographs. <http://www.classyimage.com/dating.htm>, vaadatud 20.09.2008.

Vare, Talis. Ilupiltņikud endisaegses Haapsalus, <http://www.muuseum.haapsalu.ee/index.php?lk=10883>, vaadatud 20.09.2008.

Lisa nr 1 : Muinsusnõukogu eraldised Kunstiajaloo kabinetile 1926-1940

Koostatud Muinsusnõukogu protokollide ja Kunstiajaloo kabineti arhiividokumentide põhjal

Eelarve (kr)	1926/27*	1927/28*	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1926-1932
Registreerimiseks				750	400	250	1400
Restaureerimisteks jm	1000	1000	570	0	3050	1378	8698
sh Piritä klooster						300	300
sh Põltsamaa loss					500	200	1200
sh Haapsalu linnus	1000				300		1300
sh Saha kabel		500					500
sh kirikute remondiks		500	570		2250	600	3920
sh Tartu Toomevaremete							1000
sh muud objektid						278	278
Kokku							10098

* kroonideks ümber arvestatuna (100 mk = 1 kr)

Eraldised aastatel 1932-1940

Eelarve (kr)	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38	1938/39	1939/40	1932-1940
Inventeerimiseks	750 ²⁸² /460	0	150	600	800	1000	1000	1500	5510
sh fotod	0	0	0	252	400?	586,7	500?	750?	ca 2489?
Restaureerimisteks jm	1250/1700*	1000	1800	3550	5400	5100	5000	5000	28550
sh Pirita klooster		500	800	1000		1000	2000		5300
sh Padise klooster					1000	1000	1000	1750	4750
sh Põltsamaa loss	550/500*				1000	750	1350	1500	5100
sh Pärnu linnus					300	300	300	300	1200
sh Kuressaare linnus					750	200			950
sh Toolse linnuse					580				580
sh Viljandi linnus						400			400
sh Vastseliina linnus						500			500
sh Haapsalu linnus			500***			400			900
sh Kärde rahumajake						200	200		400
sh Karksi linnus								900	900
sh Saha kabel									
sh kirikute remondiks	200	500		800	360	300	150	550	2860
sh Tartu Toomevaremetele	500/1000*								1000
sh muud linnused			300	1200		50			1550
sh muud objektid			200	550	600				1350
Kultuurajaloolised esemed					2000	1500	2000	2000	7500
Kokku									41560

²⁸² Sellest summast kasutati 460 kr, sh 300 krooni Kjellinilt Tallinna Rüütli tn keskaegsete majade plaanide omandamiseks ning Grohmannile maksti 160 kr Puhja ja Pilistvere kirikute plaanide koostamise eest (ERA f. 1108, n. 5, s. 371, l. 66).

Lisa nr 2 : Kunstiajaloolise Fotokogu struktuur enne re-kataloogimist

1. Klaasnegatiivikarpide pealkirjad

1. Ambla
2. Ambla
3. Anna
4. Anseküla
5. Audru
6. Haapsalu
7. Haapsalu. Loss
8. Haapsalu. Loss
9. Haapsalu. Lossikirik ja linnakirik
10. Haapsalu. Loss ja lossikiriku skulptuurid
11. Hageri
12. Hageri
13. Haljala kirik. Välisvaated, plaanid
14. Haljala. Sisevaated
15. Haljala. Inventar
16. Halliste
17. Hanila
18. Hargla
19. Harju-Madise
20. Harju-Madise
21. Helme. Jõeveste
22. Hiiumaa
23. Jaani
24. Juuru
25. Juuru
26. Jämaja
27. Järva-Jaani
28. Järva-Jaani. Inventar
29. Järva-Jaani. Sise- ja välisvaated
30. Järva-Madise
31. Kaarma. Sisevaated
32. Kaarma. Kantsel
33. Kaarma
34. Kaarma. Inventar
35. Kaarma
36. Kadrina
37. Kadrina

38. Kambja. Kanepi ja Kirumpää
39. Karja kirik. sise- ja välisvaated
40. Karja kirik. portaalid, varia
41. Karja kirik. triumfikaar (põhjas)
42. Karja kirik. triumfikaar (lõunas)
43. Karja kirik. inventar
44. Karja kirik. detailid
45. Karja kirik. joonised
46. Karksi
47. Karula
48. Karula. Karuse, Kavilda.
49. Keila
50. Kihelkonna
51. Kihelkonna
52. Kihnu
53. Kirbla. Kirumpää.
54. Kodavere
55. Koeru
56. Kolga-Jaani
57. Kolga-Jaani
58. Kose
59. Kullamaa
60. Kullamaa
61. Kuressaare. linn, surnuaed.
62. Kuressaare. arhitektuur.
63. Kuressaare. vapid.
64. Kuressaare. varia.
65. Kuressaare. maalid.
66. Kuressaare. skulptuurid, hauakivid.
67. Kursi
68. Kuusalu
69. Kuusalu
70. Kärkla
71. Kärkla
72. Kärkna
73. Laatre
74. Laiuse
75. Laiuse
76. Lihula
77. Lääne-Nigula. Lüganuse
78. Lääne-Nigula
79. Lüganuse
80. Lüganuse
81. Järve. Maarja-Magdaleena
82. Martna
83. Martna
84. Mihkli
85. Mihkli
86. Muhu
87. Muhu

88. Mustjala
89. Märjamaa
90. Märjamaa
91. Narva. Vene kirik
92. Narva. Vene kirik
93. Narva. Saksa kirik
94. Narva. Vanad majad
95. Narva. Vanad majad
96. Narva. portaalid
97. Narva. portaalid
98. Narva. portaalid
99. Narva. Peeter I muuseum
100. Narva. Peeter I. Muuseum. Linnamuuseum
101. Narva. Ivangorod. üldvaated
102. Narva. Kahhelahjud
103. Narva. Kahhelahjud, Peeter I
104. Narva. Kahhelahjud, linnamuuseum
105. Narva. Seinakahlid
106. Narva. seinakahlid
107. Narva. seinakahlid
108. Noarootsi.
109. Noarootsi. inventar
110. Noarootsi. arhitektuur
111. Nõo.
112. Olgenkrest.
113. Padise. osavaated
114. Padise. üldvaated
115. Padise. konsoolid
116. Padise. osavaated
117. Padise. plaanid
118. Padise. võlvid, ukseid, aknad, detailid
119. Paide.
120. Paistu.
121. Palamuse.
122. Palamuse.
123. Peetri.
124. Peetri.
125. Petseri.
126. Petseri. Uspenski kirik
127. Petseri. kindlused
128. Petserimaa.
129. Pilistvere. välisvaated
130. Pilistvere. sisevaated
131. Puhja.
132. Põltsamaa. loss
133. Põltsamaa. välisvaated, kirik, linn
134. Põltsamaa. maalid ja reljeefid salongis
135. Põltsamaa.
136. Põltsamaa. salong
137. Põltsamaa. marmorsaal, trepikoda

138. Põlva.
139. Pärnu. Eliisabeti ja Katariina kirik
140. Pärnu. Nikolai kirik
141. Pärnu. muuseum
142. Pärnu. muuseum
143. Pärnu. portaalid, plaanid
144. Pärnu. profaanehitised
145. Pärnu. vanad majad
146. Pärnu-Jaagupi.
147. Põide. sisevaated, välisvaated
148. Põide. portaalid, detailid
149. Põide.
150. Püha. Anseküla.
151. Püha
152. Pühalepa
153. Rakvere.
154. Rakvere.
155. Rannu.
156. Rannu.
157. Rapla.
158. Reigi.
159. Ridala.
160. Ridala.
161. Ridala.
162. Ridala.
163. Ridala.
164. Risti.
165. Risti.
166. Ruhnu.
167. Rõngu.
168. Rõuge. Räpina.
169. Saarde.
170. Saha.
171. Sangaste.
172. Simuna.
173. Suure-Jaani.
174. Suure-Jaani.
175. Suure-Jaani.
176. Sääre. Sõmerpalu, Taagepera.
177. Tallinn. Dominiiklaste klooster
178. Tallinn. Issandamuutmise kirik
179. Tallinn. Kadrioru loss
180. Tallinn. Kadrioru loss
181. Tallinn. Kadriorg
182. Tallinn. kindlustused
183. Tallinn. klassitsism
184. Tallinn. klassitsism
185. Tallinn. klassitsism
186. Tallinn. klassitsism
187. Tallinn. klassitsism

188. Tallinn. klassitsism
189. Tallinn. Mihkli kirik
190. Tallinn. muuseum
191. Tallinn. Niguliste
192. Tallinn. Niguliste
193. Tallinn. Niguliste
194. Tallinn. Niguliste
195. Tallinn. Niguliste
196. Tallinn. Niguliste
197. Tallinn. Niguliste
198. Tallinn. Niguliste
199. Tallinn. Oleviste
200. Tallinn. Oleviste
201. Tallinn. Oleviste
202. Tallinn. Oleviste. plaanid, altar
203. Tallinn. Oleviste
204. Tallinn. Pirita.
205. Tallinn. Pirita.
206. Tallinn. Pirita.
207. Tallinn. portaalid
208. Tallinn. portaalid
209. Tallinn. Pühavaimu
210. Tallinn. Pühavaimu
211. Tallinn. Pühavaimu
212. Tallinn. Raekoda
213. Tallinn. Raekoda
214. Tallinn. Rootsi kirik
215. Tallinn. Toomkirik
216. Tallinn. Toomkirik. monumendid
217. Tallinn. Toomkirik. monumendid
218. Tallinn. Toomkirik. monumendid
219. Tallinn. Toomkirik. monumendid
220. Tallinn. Toomkirik. vapid
221. Tallinn. Toomkirik. vapid
222. Tallinn. Toomkirik. vapid
223. Tallinn. Toomkirik. vapid
224. Tallinn. Toompea.
225. Tallinn. Toompea.
226. Tallinn. Toompea.
227. Tallinn. Toompea.
228. Tallinn. Toompea.
229. Tallinn. Toompea.
230. Tallinn. Toompea.
231. Tallinn. Toompea.
232. Tallinn. Tsistertslaste klooster.
233. Tallinn. Vanad majad.
234. Tallinn. Vanad majad.
235. Tallinn. Vanad majad.
236. Tallinn. Vanalinn.
237. Tallinn. Varia.

238. Tallinn. Varia.
239. Tallinn. Varia.
240. Tartu.
241. Tartu.
242. Tartu.
243. Tartu. ahjud, kahlid.
244. Tartu. Anatoomikum.
245. Tartu. Jaani kirik.
246. Tartu. klassitsism. Rüütli tn, Treffneri gümn
247. Tartu. klassitsism. ülejõe linnaosa
248. Tartu. klassitsism. ülikooli lähem ümbrus
249. Tartu. klassitsism.
250. Tartu. klassitsism.
251. Tartu. klassitsism. Lai tn, Kompanii
252. Tartu. klassitsism. Suurturg, Barclay pl, Riia
253. Tartu. klassitsism.
254. Tartu. Krause.
255. Tartu. Krause.
256. Tartu. Krause projektid.
257. Tartu. Monumendid, sillad.
258. Tartu. Raekoda, Vene kirik.
259. Tartu. Saksa surnuaed.
260. Tartu. Toomkirik.
261. Tartu. Toomkirik.
262. Tartu. Toomkirik.
263. Tartu. Toomkirik.
264. Tartu. Varia.
265. Tartu. Varia, üldvaated.
266. Tartu. Ülikooli hooned.
267. Tartu. üldvaated, ukсед.
268. Tarvastu.
269. Tori.
270. Torma.
271. Toolse.
272. Tõstamaa. Tuhala.
273. Türi.
274. Urvaste.
275. Vaivara.
276. Valga.
277. Valga.
278. Valga.
279. Valjala.
280. Valjala.
281. Valjala. inventar
282. Valjala.
283. Valjala. sisevaated
284. Vara.
285. Varbla.
286. Vastseliina.
287. Vigala.

- 288. Vigala.
- 289. Viljandi.
- 290. Viljandi.
- 291. Viljandi.
- 292. Viru-Jaagupi.
- 293. Viru-Jaagupi.
- 294. Viru-Nigula.
- 295. Vormsi.
- 296. Vormsi.
- 297. Vormsi.
- 298. Võnnu.
- 299. Võnnu.
- 300. Võru.
- 301. Võru.
- 302. Võru.
- 303. Vändra.
- 304. Väike-Maarja.
- 305. Väike-Maarja.
- 306. Talud
- 307. Linnused
- 308. Linnused
- 309. Linnused
- 310. Mõisahooned
- 311. Mõisahooned
- 312. Pärnumaa. Tartumaa. Mõisahooned
- 313. Läänemaa. Tartumaa. Mõisahooned
- 314. Harjumaa. Saaremaa, Virumaa. Mõisahooned
- 315. Varia
- 316. Varia
- 317. Varia
- 318.
- 319.
- 320.
- 321. Riia.
- 322. Riia. Väljakirjutused linnaarhiivist
- 323. Arnout-Clodt
- 324. Darbès, Gehlhaar
- 325. Hagen
- 326. Hagen
- 327. Hagen
- 328. Hagen
- 329. Hagen
- 330. Hagen
- 331. Hagen
- 332. Hagen
- 333. Hagen
- 334. Hagen
- 335. Hagen
- 336. Hagen
- 337. Hagen-Schwartz

- 338. Hagen-Schwartz
- 339. Hartmann
- 340. E. Hau, J. Hau, Hippius
- 341. E. Hau Hartmann
- 342. Hoffmann, Klever
- 343. Klünder, Krause
- 344. Krüger
- 345. Kügelgen, Maydell
- 346. Moeller, Neff
- 347. Mühlen
- 348. Rosen, Schlater
- 349. Schlater
- 350. Schlater
- 351. Schlater
- 352. Schlater
- 353. Schlater
- 354. Schrenck
- 355. Stern
- 356. Balti kunst. varia.
- 357. Balti kunst. tundmatud.
- 358. Balti kunst. varia.
- 359. Eesti kunst.
- 360. Eesti kunst.
- 361. Eesti kunst.
- 362. Eesti Rahva muuseum. Prantsuse koolkond.
- 363. Eesti Rahva muuseum.
- 364. Väljakirjutused arhiivist
- 365. Väljakirjutused arhiivist

2. Fotodega kiirkõitjate pealkirjad (sulgudes käekirja autor)

1. PÄRNU-JAAGUPI (M. Eller)
2. HALJALA (M. Eller)
3. JAANI SAAREMAAL (M. Eller)
4. HARGLA (M. Eller)
5. Mõisahooned (V. Vaga)
6. VARBLA (M. Eller)
7. KOERU (M. Eller)
8. PÕLVA (M. Eller)
9. PUHJA (M. Eller)
10. TÕSTAMAA (M. Eller)
11. JÄRVE MAARJA (M. Eller)
12. NARVA (M. Eller)
13. HELME JÕGEVESTE (M. Eller)
14. VIRU-NIGULA (M. Eller)
15. URVASTE (M. Eller)
16. KIRBLA (M. Eller)
17. KAARMA (M. Eller)
18. RAPLA (M. Eller)
19. Keskaja puuskulpt (V. Vaga)
20. Niguliste (V. Vaga)
21. ...
22. Tallinn (V. Vaga)
23. Tall. Dominiiklased (V. Vaga)
24. Tartu plaanid ja kindl. (V. Vaga)
25. Tartu toomkirik (V. Vaga)
26. Tallinna toomkirik (V. Vaga)
27. KIHELKONNA (M. Eller)
28. Keila (V. Vaga)
29. Rannu (V. Vaga)
30. Kuressaare (V. Vaga)
31. PAISTU (M. Eller)
32. Narva (V. Vaga)
33. VÕNNU (M. Eller)
34. Tartu (V. Vaga)
35. Tallinna kindlustus II (V. Vaga)
36. Tall. naistsist (V. Vaga)
37. Tartu klassitsism (V. Vaga)
38. Tallinna kindlustused I sõjaajaloo arhiiv (V. Vaga)
39. Tallinn (V. Vaga)

Lisaks 10 kilekausta A4 formaadis

3. L. Tuulse tagastatud Kunstiajaloo kabineti fotodega ümbrike pealkirjad

1. Mihkli
2. Paistu
3. Palamuse
4. Ridala
5. Suure-Jaani
6. Simuna
7. Ristimiskivid
8. Helme
9. Tallinn. Profaanarhitektuur
10. Tallinn. Niguliste kirik
11. Tallinn. Oleviste kirik
12. Ambla
13. Vigala
14. Tallinn. Toomkirik
15. Türi
16. Urvaste
17. Viru-Jakobi
18. Vormsi
19. Valjala. Plaanid, joonised
20. Valjala. Välisvaated
21. Valjala. Sisevaated
22. Väike-Maarja
23. Risti
24. Ruhnu
25. Puhja
26. Pilistvere
27. Pölva
28. Noarootsi
29. Pühalepa
30. Püha
31. Rapla
32. Rannu
33. Põide. Välisvaated, plaanid
34. Pärnu-Jaagupi
35. Märjamaa
36. Muhu
37. Nõo
38. Laiuse
39. Käina
40. Kuusalu
41. Martna
42. Maarja-Magdalena
43. Lüganuse
44. Lääne-Nigula
45. Jõelähtme
46. Jõhvi

47. Järva-Jaani
48. Järva-Madise
49. Kaarma. Plaanid
50. Kaarma. Sisevaated
51. Kaarma. Välisvaated
52. Haljala
53. Hanila
54. Harju-Madise
55. Haapsalu. Lossikirik
56. Kadrina
57. Karris. Urval. Tuulse
58. Karuse
59. Keila
60. Kirbla
61. Kihelkonna. Sisevaated
62. Kihelkonna. Välisvaated, plaanid
63. Koeru
64. Kose
65. Kolga-Jaani
66. Kullamaa
67. Kuressaare. Loss

4. L. Tuulse annetatud Margurgi Fotoarhiivi fotokarpide (Agfa 13x18 cm) pealkirjad

1. 1a. Reval. Altarskap 1) Herm Rode 2) Bernt Notke.
2. 101 SORT TLN LINNAVAATED
3. SORT. TLN LINNAVAATED (KUNST) & TLN LINNAKINDL
4. 17. 157701-157764 Pärnu, Dagö, mus. .SORT. LINNUSED
5. 16. 157367-157500 Narva, Pärnu, Oberpahlen, Nuckö,SORT. MÕIS JA TALURAHVAARHIT.
6. 4 / 30. Klein St. Johannis 154622.SORTEERIMATA
7. 3. St Nicolai Totentanz. 153702 Reval Schwarzh[äupter] 151720 Dorpat 152098 Kreuz.SORT. PORTREE
8. 2 / 2a. Reval. Kirchen. Reval 151453 Nicol 150798 150756 Rathaus St. Nikolai 150699.SORT. SURNUAIAD, MONUMENDID+MAASTIK
9. 2. 150746-150976 Reval.SORT. KUNSTKÄSITÖÖ
- 10.6. 151409-151604 Reval-Rathaus 151460-62; 151464-68, borgen....PUUTUMATA
- 11.13. 153901-154050 Reval-Dom; St. Nicolai epitafien, gravstenkm, m-m [monumenten].SORT REVAL-DOM+TLN. KIRIKUD
- 12.9. 153381-153510 Reval-Kunstmus m-m.SORT. KUNST
- 13.8. 153271-153380 .SORT. VARIA KUNST
- 14.12. 153791-153900 Reval-Schwarzhäupterhaus m-m (porträtt).SORT. [...] KARIKAD
- 15.1. Reval. St Nikolai Banken (Chor) Heil Geist Domkyrkan. .SORT. RAIDKIVI
- 16.7. 151605-151680 Reval-Silver skulptur.SORT. PLAANID+TARTU, RAKVERE, HAAPSALU
- 17.4A / 4. 151124-151289 Reval arkitektur.SORT. MAAKIRIKUD
- 18.5. 151290-151396 Reval - 151359-151366 - altaskap 151304-151305 S. Georg.SORT. NARVA, PÄRNU, KURESS., PÖLTS., KÄRDLA
- 19.26. Kreuz LA 565/2 565/28 565/29 LA563/564/565/566.SORT. TLN-KIRIKUD

Lisa nr 3 : Kunstiajaloolise Fotokogu struktuur pärast re-kataloogimist

Karbi nr. Pealkiri (säilikute arv) : objektid

1. Ambla (29) : Püha Neitsi Maarja kirik, Hellvi kirik
2. Juuru (6) : Mihkli kirik
3. Anna (2) : kirik
4. Anseküla (8) : Maarja kirik
5. Audru (18) : Püha Risti kirik, mõisahooned, kõrts
6. Haapsalu (168) : linnus, linnusekirik (toomkirik), Jaani kirik, Metodisti kirik, vaekoda, Maarja Magdaleena ap.-õigeusu kirik, kuursaal,
7. Hageri (6) : Lambertuse kirik
8. Haljala (43) : Püha Mauritiuse kirik, Esku kabel, rõngasrist,
9. Halliste (4) : kirik
10. Hanila (16) : Pauluse kirik, taluhoone
11. Hargla (6) : kirik, kalmistu
12. Harju-Madise (11) : Püha Mattiase kirik
13. Helme (38) : linnus, kirik, pastoraat, koopad, mõis,
14. Ilumäe (2) : kirik
15. [Saare-]Jaani (7) : kirik
16. Jõgeveste (13) : Barclay de Tolly hauakabel
17. Jämaja (10) : Kolmainu kirik
18. Järva-Jaani (21) : Ristija Johannese kirik, kivirist Ramma külas
19. Järva-Madise (21) : kirik, kalmistu
20. Kaarma (109) : Peetri ja Pauli kirik
21. Kadrina (30) : Püha Katariina kirik
22. Kambja (5) : Martini kirik, pastoraat, ait
23. Kanepi (3) : Ristija Johannese kirik

24. Karja (158) : Katariina ja Nikolause kirik, Uppsala toomkirik, Leisi vene õigeusu kirik, talumajad, külatee
25. Karksi (21) : linnus, kirik
26. Karula (13) : Maarja kirik, Grote'de kabel
27. Karuse (37) : Margareta kirik
28. Kavilda (3) : linnus
29. Keila (41) : Mihkli kirik, M. Lutheri ausammas Keilas, talumajad, mõis, Kumna mõis
30. Kihelkonna (63) : Mihkli kirik, pastoraat, naise rahvarõivad,
31. Kihnu (4) : Nikolaose kreeka-katoliku kirik
32. Kirbla (11) : Nigula kirik
33. Kirumpää (25) : linnus
34. Kodavere (2) : Püha Mihkli kirik, pastoraat
35. Koeru (21) : Maarja Magdaleena kirik, Monument 1905.a Eesti Vabariigi asutamise mõtte eest Koerus langenuile
36. Kolga-Jaani (18) : kirik
37. Kose (5) : Nikolai kirik
38. Kullamaa (22) : Jaani kirik,
39. Kuressaare (349) : linnus, turuplats, rüütelkonna hoone, raekoda, vaekoda, Lauretsiuse kirik, Apostlik-õigeusu Nikolai kirik, Suursild, kaubahoov, linnamajad, mälestusmärk 1587.a toimunud katastroofis hukkunutele, kalmistu ja hauakabelid, veski.
40. Kursi (2) : Maarja kirik
41. Kuusalu (11) : Laurentiuse kirik
42. Kärkla (2) : Ristija Johannese kirik, kalevivabrik
43. Kärkna (23) : klooster
44. Kärkla (9) : Maarja Magdaleena kirik
45. Laatre (6) : Lauretsiuse kirik
46. Laiuse (20) : Püha Jüri kirik, linnus
47. Lihula (23) : linnus, mõis, Elisabeti kirik, Kloostimõis, tsistertslaste nunnaklooster
48. Lääne-Nigula (15) : kirik
49. Lüganuse (16) : Ristija Johannese kirik, kivirist Narva mnt-l
50. Maarja-Magdaleena (8) : kirik, pastoraat

51. Martna (17) : Martini kirik
52. Mihkli (26) : (endine Soontagana) kirik,
53. Muhu (61) : Katariina kirik, pastoraat, Muhu-Hellermäe Eesti Apostlik Õigeusu
Peetruse ja Pauluse kirik, naise rahvarõivad, Koguva küla,
54. Mustjala (9) : kirik, pastoraat, naise rahvarõivad, pankrannik
55. Märjamaa (31) : Maarja kirik, pastoraat, Ruunavere postijaam
56. Narva (574) : Hermannini kindlus, Õigeusu Issandamuutmise peakirik, Saksa
Luteriusu Jaani kirik, kalmistu ja hauakabelid, linnamuuseum, Peeter I
majamuuseum, bastionid, börsihoone, raekoda, sadam, linnamajad,
Kreenholmi manufaktuur, nn Rootsi lõvi
57. Noarootsi (57) : Katariina kirik, pastoraat, talumaja
58. Nõo (18) : Laurensiuse kirik, pastoraat, Kolga palvemaja
59. Olgin krest (8) : kirik
60. Padise (154) : klooster
61. Paide (15) : linnus, Püha Risti kirik, linnamaja
62. Paistu (22) : Maarja kirik,
63. Palamuse (24) : Bartholomäuse kirik, pastoraat,
64. [Järva-]Peetri (20) : kirik,
65. Petseri (221) : klooster ja kirikud, linnavaated
66. Petserimaa (17) : Ilja Suhhoi kabel, Patškovka kabel, Senno kirik, Mõla kirik,
Tailovo kirik
67. Pilistvere (23) : Andrease kirik
68. Puhja (11) : Dionysiose kirik
69. Põltsamaa (145) : linnus ja loss, Nigula kirik, Uue-Põltsamaa mõis, Aleksandri
kool, kabel kalmistul, kivisild
70. Põlva (12) : Maarja kirik, pastoraat
71. Pärnu (273) : Nikolai kirik, Elisabeti kirik, Õigeusu Jekaterina kirik, Apostlik-
õigeusu Issandamuutmise kirik, kalmistu ja kabelid, muuseum, linnus,
linnamajad, Tallinna väravad, Punane torn.
72. Pärnu-Jaagupi (21) : kirik, hauakabel
73. Põide (67) : Maarja kirik, pastoraat, Orissaare vana vahipost
74. Püha (16) : Jakobi kirik, pastoraat
75. Pühalepa (16) : Laurensiuse kirik, pastoraat
76. Rakvere (81) : linnus, Kolmainu (algalt Mihkli) kirik, linnamajad, mõis

77. Rannu (31) : Martini kirik, linnus,
78. Rapla (12) : Maarja Magdaleena kirik, Kuusiku mõisa vana kabel, kalmistu
79. Reigi (8) : kirik
80. Ridala (74) : Maarja Magdaleena kirik, remonttööd 1924.a
81. Harju-Risti (29) : kirik
82. Ruhnu (34) : Maarja-Magdaleena kirik, uus kirik, rahvarõivad
83. Rõngu (16) : linnus, kõrts, Miikaeli kirik
84. Rõuge (12) : Maarja kirik, Vabadussõja monument
85. Räpina (6) : Miikaeli kirik, mõis
86. Saarde (3) : Katariina kirik
87. Saha (29) : kabel ja kalmistu
88. Sangaste (12) : Andrease kirik, pastoraat
89. Simuna (18) : Siimona ja Juuda kirik, pastoraat, kõrts, Vabadussõja monument
90. Suure-Jaani (32) : Johannese kirik, ap.-õigeusu Peetruse ja Pauluse kirik
91. Sõmerpalu (2) : linnus
92. Sääre (9) : kabel
93. Taagepera (9) : loss, kalmistu, Jaani kirik
94. Tallinn (3331) : Dominiiklaste klooster, Pirita klooster, Vadstena kloostrikiriku rekonstruktsioonjoonised, Pühtitsa kloostri abikirik, Niguliste kirik ja pastoraat, Püha Vaimu kirik, Toomkirik, Oleviste kirik, Rootsi-Mihkli kirik, Kaarli kirik, katoliku Peeter-Pauli kirik, õigeusu Aleksander Nevski peakirik, õigeusu Nikolai Imetegija kirik, õigeusu Issandamuutmise kirik (end naistsistertslaste Mihkli klooster), Toompea linnus ja loss, raekoda, vaekoda, linnamüür ja selle tornid, bastionkindlustused, Vanalinna majad ja hoovid, Estonia teater, Draamateater, Kadrioru loss, Peeter I maja, kunstiteosed erakogudes (Marburg), kunstiteosed Tallinna Linnamuuseumis (Marburg), kunstiteosed ja joonised Tallinna Linnaarhiivis (Marburg), Kalamaja kalmistu (Marburg), Kopli kalmistu (Marburg), Mustpeade maja ja selle kunstivarad, Peeter I monument, „Russalka“, Via Appia Rocca al mares, sõjajärgsed uusehitised, tänavavaated, panoraamvaated.
95. Tartu (927) : (Vana) Maarja kiriku joonised, Jaani kirik, Maarja kirik, Peetri kirik, ap.-õigeusu Uspenski (Maarja Taevamineku) kirik, Toomkiriku varemed ja Tartu Ülikooli raamatukogu (kooriosas), Tartu Ülikooli hooned, Kaubahoov, Kivisild, Raekoda ja Raekoja plats, Raadi mõis, Karlova mõis, nn Vana

Vanemuine (end Saksa Teater), Püssirohu kelder, Turuhoone, EÜSi maja, linnamajad ja portaalid, linnamüür, Barclay de Tolly monument, Toomemägi ja sillad, Emajõgi ja sillad, tänavavaated, panoraamvaated, Vana-Jaani kalmistu, Raadi kalmistu, Vene kalmistu, kunstiteosed erakogudes (Marburg), ÕESI kogud (Marburg), Tartu 1870-1880. aastatel, J. W. Krause Tartu Ülikooli hoonete joonised ja plaanid, Hauaplaadid Tartu Ülikooli Usuteaduskonna Arheoloogia Muuseumis (Ristiusu Arheoloogia Muuseum)

96. Tarvastu (16) : Peetri kirik, linnus, Mensenkamopff'ide kabel
97. Toolse (14) : linnus
98. Tori (2) : kirik
99. Torma (3) : Maarja kirik
100. Tuhala (1) : Kaarli kirik
101. Tõstamaa (2) : õigeusu Neitsi Maarja Sündimise kirik
102. Türi (15) : Martini kirik, Türi-Alliku puusild
103. Urvaste (19) : kirik
104. Vaivara (4) : kirik, Peterristi kabel
105. Valga (52) : Jaani kirik, kalmistu, linnamajad ja portaalid, Valka majad
106. Valjala (103) : Martini kirik, pastoraat
107. Vara (9) : Birgita kabel, mõis
108. Varbla (4) : Urbanuse kirik
109. Vastseliina (27) : kirik, linnus
110. Vigala (17) : Maarja kirik, linnus
111. Viljandi (154) : linnus ja sellel toimunud arheoloogilised uurimised, Jaani kirik, Pauluse kirik, linnamajad
112. Viru-Jaagupi (12) : kirik, pastoraat
113. Viru-Nigula (11) : kirik, Maarja kabel, kalmistu
114. Vormsi (57) : Olevi kirik, Vormsi-Suuremõis, tuulikud, tuletorn, rõngasristid, taluhooned ja talurahva eluolu
115. Võnnu (12) : Jakobi kirik
116. Võru (44) : Katariina kirik, ap.-õigeusu Jekateriina kirik, linnamajad ja portaalid
117. Väike-Maarja (21) : Neitsi Maarja kirik
118. Vändra (2) : Martini kirik

119. Ivangorod (61) : linnus (kindlus), õigeusu Maarja Ilmumise kirik, õigeusu Maarja Taevaminemise Päeva kirik, Õigeusu Ilmutuse (Jumalaema kuulutuse) kirik, Narva Hermannini kindlus.
120. Jüri (4) : kiriku kappaltar
121. Jäneda (5) : sovhoostehnikum (1974)
122. Jõelähtme (3) : Maarja kirik
123. Iisaku (2) : kirik, pastoraat
124. Jõhvi (9) : Mihkli kirik
125. Järva-Peetri (1) : kirik
126. Keila-Joa (13) : mõis
127. Kergu (3) : kirik
128. Käina (17) : Martini (end Nigula) kirik (enne ja pärast 1941.a), pastoraat, kõrts, Putkaste naise rahvarõivad
129. Kärde (1) : nn. rahumajake
130. Mõla (6) : klooster
131. Narva-Jõesuu (7) : Nikolai kirik, ap.-õigeusu Püha Vladimiri kirik, Villa Capriccio, Kuurhoone
132. Irboska (35) : linnus, Nikolski kirik, Truuvori haud, küla vaated
133. Kuremäe (1) : Pühtitsa Uspenski naisklooster
134. Vasknarva (7) : linnus, ap.-õigeusu Ilja Prohveti kirik
135. Skamja (2) : kirik
136. Pindi (2) : Jaani kirik
137. Nõva (3) : Olevi kirik
138. Rooslepa (5) : kirik, kabel
139. Metsküla (1) : kabel
140. Sillamäe (3) : ap.-õigeusu Kaasani Jumalaema kirik, sild
141. Sutlepa (6) : kabeli
142. Pärsti (1) : Risti kabel
143. Tahkuranna (1) : kirik
144. Viiratsi (1) : Tusti mõis
145. Angerja (25) : linnus
146. Edise (1) : linnus
147. Kalvi (4) : linnus, mõis
148. Kiiu (4) : linnus

149. Kiltsi (4) : linnus, mõis
150. Kiviloo (4) : linnus
151. Koluvere (5) : linnus
152. Kuimetsa (2) : linnus (joonised)
153. Maasi (13) : linnus, mõis
154. Otepää (6) : kirik, linnus, kivirist, panoraamvaade
155. Porkuni (27) : linnus, mõisa magasiait
156. Purtse (2) : linnus (enne rekonstrueerimist)
157. Uus-Kastre (8) : linnus, Kastre lahingu plaan
158. Vao (9) : linnus, mõis
159. Vana-Kastre (8) : linnus
160. Velise (1) : linnus
161. Virtsu (6) : linnus
162. Aaspere (1) : mõisa peahoone
163. Aru (3) : mõis ja park
164. Aruküla (10) : mõis
165. Audla (1) : mõisa peahoone
166. Orjaku (1) : mõisa peahoone
167. Ervita (2) : mõisa peahoone
168. Heimtali (7) : mõis
169. Hiiu-Suuremõis (9) : mõis, Paluküla kabel
170. Hummuli (3) : mõisa peahoone
171. Hõreda (2) : mõisa peahoone
172. Härgla (1) : mõisa peahoone
173. Iigaste (3) : mõisa peahoone joonised
174. Jootme (3) : mõis
175. Kaagjärve (3) : mõisa peahoone
176. Kaagvere (1) : mõisa peahoone
177. Kaali (1) : mõisa peahoone (enne 1936.a ümberehitust)
178. Kaarepere (1) : mõisa peahoone
179. Kaarli (1) : mõisa peahoone
180. Kadrina (1) : mõisa peahoone
181. Suure-Kambja (1) : mõisa peahoone
182. Karinu (1) : mõisa peahoone

183. Kassari (1) : mõis
184. Keeni (3) : mõisa peahoone
185. Kehtna (2) : mõisa peahoone
186. Kellamäe (1) : mõisa peahoone
187. Kirna (2) : mõisa peahoone
188. Klooga (3) : vappepitaafid mõisa peahoones
189. Kloostri (1) : mõisa peahoone
190. Koikküla (2) : mõisa peahoone
191. Kokora (2) : mõisa peahoone
192. Kolga (8) : mõisa peahoone ja interjäär
193. Kudjape (1) : mõisa peahoone
194. Kuigatsi (2) : mõisa peahoone
195. Kuivastu (1) : mõisa peahoone
196. Kukulinna (1) : mõisa peahoone
197. Kuremaa (2) : mõisa peahoone
198. Kurisoo (1) : mõisa peahoone
199. Koordi (1) : mõisa peahoone
200. Kuru (1) : mõisa peahoone
201. Kuusiku (1) : vana kabel
202. Kõljala (2) : mõisa peahoone
203. Kõo (1) : mõisa peahoone
204. Kärstna (4) : mõis
205. Kõisi (1) : mõisa peahoone
206. Küdema (1) : mõisa peahoone
207. Laadjala (1) : mõisa peahoone
208. Laanemetsa (2) : mõisa peahoone
209. Lahetaguse (1) : mõisa peahoone
210. Laupa (1) : mõisa peahoone
211. Lohu (1) : G. Wélte maal mõisa peahoones
212. Loodna (1) : mõisa peahoone
213. Lota (1) : mõisa peahoone
214. Lustivere (2) : mõis
215. Luua (1) : ahi mõisa peahoones
216. Luunja (3) : mõis

- 217. Lööne (1) : mõisa peahoone
- 218. Lümandu (7) : mõis
- 219. Meeri (1) : mõisa peahoone
- 220. Muhu-Suuremõisa (1) : vana talumaja
- 221. Mullutu (2) : mõisa peahoone
- 222. Muratsi (2) : mõisa peahoone
- 223. Mõdriku (2) : mõis
- 224. Mõniste (1) : mõisa ait
- 225. Mõntu (2) : mõisa peahoone
- 226. Mäo (2) : mõisa peahoone
- 227. Norra (1) : mõisa peahoone
- 228. Nurme (1) : mõisa tall
- 229. Nõmmküla (1) : mõisa peahoone
- 230. Ohtu (3) : mõisa peahoone
- 231. Oisu (1) : mõisa peahoone
- 232. Orgita (8) : mõis
- 233. Oti (1) : mõisa peahoone
- 234. Paatsa (1) : mõisa peahoone
- 235. Paju (1) : mõisa peahoone
- 236. Pajusi (1) : mõisa peahoone
- 237. Pala (1) : mõisa peahoone
- 238. Palu (1) : mõisa peahoone
- 239. Pandivere (1) : mõisa peahoone
- 240. Paslepa (1) : mõisa peahoone
- 241. Paunküla (2) : mõisa peahoone interjäär
- 242. Penijõe (1) : mõisa peahoone
- 243. Pidula (2) : mõisa peahoone
- 244. Pihtla (1) : mõisa peahoone
- 245. Pruuna (1) : mõisa peahoone
- 246. Purdi (1) : mõisa peahoone trepi käsipuu
- 247. Purila (2) : mõis
- 248. Raigu (1) : mõisa peahoone
- 249. Raikküla (4) : mõisa peahoone
- 250. Randvere (1) : mõisa peahoone

- 251. Ranna (1) : mõisa tall
- 252. Rasina (2) : mõisa peahoone
- 253. Reola (3) : mõisa peahoone
- 254. Restu (1) : mõisa peahoone
- 255. Pürksi (1) : mõisa peahoone
- 256. Riidaja (3) : mõis
- 257. Riisipere (2) : mõisa peahoone
- 258. Roosna-Alliku (6) : mõisa peahoone
- 259. Rootsiküla (1) : mõisa peahoone
- 260. Rutikvere (1) : mõisa ait
- 261. Resna (1) : mõisa peahoone
- 262. Rääbise (2) : mõisa peahoone
- 263. Saare [praegune Jõgevamaa] (8) : mõis
- 264. Saare [praegune Läänemaa] (1) : mõisa peahoone
- 265. Saare [Saaremaa] (3) : mõis
- 266. Saka (6) : mõisa kunstivarad
- 267. Salajõe (2) : mõisa peahoone
- 268. Sandla (1) : mõisa peahoone
- 269. Sargvere (1) : mõisa peahoone
- 270. Saue (2) : mõis
- 271. Seidla (1) : mõisa peahoone
- 272. Tabivere (1) : mõisa peahoone
- 273. Taheva (11) : mõisa peahoone ja ait
- 274. Tahu (1) : mõisa peahoone
- 275. Tammiku (5) : mõisa peahoone ja interjäär
- 276. Toila-Oru (3) : loss
- 277. Triigi (1) : mõisa tuulik
- 278. Tumala (1) : mõisa peahoone
- 279. Tuudi (1) : mõisa peahoone
- 280. Tõlliste [Saaremaa] (1) : mõisa peahoone
- 281. Tõlliste [praegune Valgamaa] (1) : mõisa peahoone
- 282. Ungru (1) : loss
- 283. Uniküla (4) : mõisa peahoone
- 284. Uuemõisa (1) : Lõo-Uuemõisa villa

- 285. Vaemla (1) : mõisa peahoone
- 286. Vaimõisa (5) : mõis
- 287. Valkla (1) : mõisa peahoone
- 288. Vana-Antsla (2) : mõisa aednikumaja
- 289. Varangu (1) : mõisa peahoone
- 290. Vinni (1) : mõisa peahoone
- 291. Vodja (2) : mõisa peahoone
- 292. Vorbuse (1) : mõisa peahoone
- 293. Võhmuta (1) : mõisa peahoone
- 294. Vääna (7) : mõis
- 295. Väätsa (2) : mõisa peahoone ja sepikoda
- 296. Õisu (11) : mõis
- 297. Ääsmäe (4) : mõisa peahoone
- 298. Öötla (1) : mõisa peahoone uks
- 299. Ülenurme (1) : mõisa peahoone
- 300. Halinga (1) : Postijaam Pärnu-Jaagupi - Vigala teel
- 301. Anija (1) : Alavere ristimärgiga kivi
- 302. Nissi (1) : kiriku uks
- 303. Risti (1) : Piirsalu kirik
- 304. Pühajõe (1) : kirik
- 305. Setumaa (2) : rahvarõivad
- 306. Torgu (10) : Sõrve ja Torgu rahvarõivad
- 307. Võrumaa (1) : tuulik
- 308. Aizkraukle (1) : linnuse asendiplaan
- 309. Aizpute (1) : linnus
- 310. Alsunga (1) : linnus ja asula
- 311. Aluksne (7) : linnus, loss, Goldbecki mõis
- 312. Ances (1) : talumaja 1881.a-st
- 313. Araiši (1) : linnuse põhiplaan
- 314. Barmani (1) : mõisa peahoone kamin
- 315. Bauska (5) : Sveta Gara kirik, linnus
- 316. Bäckhof (1) : mõisa välisvaade (joonistus)
- 317. Cesis (14) : linnus, Sveta Jana kirik, kloostrikiriku varemed (Körber)
- 318. Cesvaine (2) : mõisa kamin, Helenensteini mõisa välisvaade

- 319. Code (1) : kirik
- 320. Dobeles (3) : kiriku raidkunst, linnuse torn
- 321. Doles (3) : Dahleni kirik, Uus-Dahleni mõis, Vana-Dahleni mõis
- 322. Dundaga (1) : linnus
- 323. Ergeme (1) : linnus
- 324. Ergli (1) : linnus
- 325. Inčukalna (2) : mõis
- 326. Ikškile (3) : linnus
- 327. Jaunauces (4) : kirik
- 328. Jaungulbene (2) : mõisa interjäär
- 329. Keipene (2) : mõisa peahoone
- 330. Jaunlaicene (2) : mõisa peahoone
- 331. Jaunmokas (5) : mõisa peahoone interjäär
- 332. Jaunpils (11) : linnus, kirik
- 333. Jelgava (44) : Kolmainu kirik, Medemi palee, Kuramaa Provintσιαalmuuseumi kunstivarad (Marburg)
- 334. Kalnamuiža (1) : kirik
- 335. Kandava (4) : kirik
- 336. Kerklinu (2) : kirik
- 337. Koknese (8) : linnus
- 338. Kraslava (1) : linnus
- 339. Krimulda (1) : mõisa peahoone
- 340. Krotes (1) : kiriku kantsele
- 341. Kuldīga (5) : kirik
- 342. Lestene (6) : kirik
- 343. Lielplatone (1) : mõisa peahoone
- 344. Lielstraupe (1) : linna ja linnuse plaan
- 345. Lielvarde (4) : mõis, linnus, kirik
- 346. Liepāja (2) : kirik
- 347. Limbaži (3) : linnus
- 348. Ludza (5) : linnus
- 349. Lugažu (1) : linnus
- 350. Madlienas (1) : kirik
- 351. Marcienas (2) : mõisa peahoone

352. Martinsala (1) : linnus
353. Mazstraupe (1) : linnus
354. Mezotne (4) : kirik, Vürstinna M. Lieven'i hauamonument mõisa pargis
355. Nurmuiža (Lauciene) (6) : kirik
356. Palsmane (2) : mõis
357. Pantene (1) : mõisahooned 1815.a
358. Puikele (1) : mõisa kamin
359. Rauna (1) : linnuse akende ehisraamistik
360. Riia (152) : Peetri kirik, Toomkirik, Jakobi kirik, Jaani kirik, Anglikaani kirik, Gertrudikirik, vene õigeusu Garnisonikirik, Jeesuse kirik, Ordulinnus, Mustpeade maja, linnamüür, Vabaduse monument, Peeter I ratsamonument, linnamajad, tänavavaated, panoraamvaated
361. Ruijena (3) : kirik
362. Rundale (1) : loss
363. Schkede (1) : mõisa kamin
364. Sejas (1) : mõisa peahoone
365. Selgova (1) : mõisa kamin
366. Selpils (1) : linnus
367. Sigulda (8) : linnus, koopad, kivisild, Kronenbergi kõrts, Ferdinandsteini basteisild
368. Strazde (1) : kiriku altarimaal
369. Subate (3) : kiriku interjöörid
370. Svitene (1) : mõisa peahoone
371. Tolkas (2) : mõisa peahoone kahhelahjud
372. Trikata (1) : kiriku kantsel
373. Turaida (3) : linnuse torn
374. Ugale (2) : kiriku kantsel
375. Ungurmuiža (Mednu) (2) : mõisa peahoone kahhelahjud
376. Ungurpils (1) : loss (joonis)
377. Valkenbergas (1) : linnus
378. Vecate (1) : mõisa peahoone
379. Vec-Kalsnava (8) : kirik
380. Vec-Piebalga (1) : linnus
381. Ventspils (3) : linnuse põhiplaanid

382. Zlekas (7) : kirik
383. Läti maalikunst (54) : Rosentals, Libert, Brunciena, Ulbans, Purvitis
384. Määramata (asukohaga) objektid Lätis (24) : I maailmasõjas hukkunud saksa sõdurite hauad
385. Ahula (1) : rehielamu
386. Eesti Rahva Muuseum (742) : baltisaksa kunstnike teosed – A. M. Hagen, A. J. Klünder, A. Ph. Klara (Clara), C. von Clodt, E. Hau, F. von Sievers, Fr. L. von Maydell, Fr. S. Stern, G. Fr. Schlater, H. E. Hartmann, J. W. Hagen-Schwarz, J. W. Krause, K. A. Senff, R. J. von zur Mühlen, R. von Möller (Moeller), W. Krüger; vanem kunst – Lichtensteini lossi meister, Hollandi koolkonna kunstnikud, tundmatu kunstniku maalid; eesti kunstnikud – A. Hirv, J. Koort, O. Kallis, T. Grenzstein; Eesti Rahva Muuseumi ekspositsioon
387. Kunstiteosed Tartu Ülikoolis (44) : baltisaksa kunstnikud - A. M. Hagen, F. G. v. Kügelgen, J. Hagen-Schwarz, Tartu Ülikooli joonistuskool; Herm. Nieroth'i ja Gertrud Brincki hauaplaad (Kunstiajaloo Instituudis) 1642.a
388. Eesti Kunstimuuseum/Tallinna Eesti Muuseum (231) : vanem kunst - Brüsseli altar, P. Brueghel, puusculptuur; baltisaksa kunst A. M. Hagen, E. v. Gebhardt, L. v. Maydell, O. Hoffmann, W. Krüger; eesti kunstnikud - A. Laikmaa, A. Weizenberg, Adamson-Eric, E. Ole, J. Köler, Kr. Raud; vene kunst, rahvakunst, ahjukahlid,
389. Tallinna linnaarhiiv (26) : ajaloolised ürikud, tarbekunst
390. Eesti kunstnike teosed (20. sajand) (31) : A. Weizenberg, J. Koort, K. Mägi
391. Liivi- ja Eestimaa aadlike portreed (19) : Rosenid, Ungern-Sternbergid
392. Eestis asuvad vanemad (enne 20. saj valminud) kunstiteosed (39) : graafika, tarbekunst, ahjukahlid, raidkunst, maal
393. Määramata arhitektuuriobjektid Eestis (36) : arhitektuur, raidkunst, tarbekunst
394. Välismaa arhitektuur (51) : Saksamaa – Bremen, Marienburg, Wormditt; Rootsi – Vadstena, Löderup, Visby; Itaalia – Veneetsia, Prantsusmaa - Chenonceau
395. Välismaa kunst (3)
396. Joonised, plaanid ja kaardid (48) : klassitsistlik tüüpfassaad(?), linnade joonised Jürgen Helms'i kroonikast, Põhjasõja lahingud
397. Varia (90) : Eesti postmarkide kujunduse konkursitöö, Eesti maastikuvaated – Põltsamaa, Rannamõisa pank, Kaali järv, Saaremaa pukktuulikud, Vasalemma kivimurd

398. Eestimaa Kirjanduse Ühing (Eesti Ajaloomuuseum) (123) : vanem kunst -
Bormann'i Brüsseli altar; baltisaksa kunst – A. Pezold, C. v. Ungern-
Sternberg, keskaegsed raiddetailid, puuskulptuur, tarbekunst, leheküljed
käsikirjast,
399. Muuga (9) : mõisa interjäär ja kunstiteosed
400. Adaži (2) : kirik
401. Neretas (3) : kiriku raidepitaaf
402. Valmiera (1) : I. F. von Schröderi hauamonument kirikus
403. Mežmuižas (Augstkalnes) (1) : Maria Sophia ja Agatha Hedwig Schröderi
hauaplaat kirikus
404. Andja (1) : mõis
405. Slokumberga (3) : linnus
406. Ahja (2) : kirik, kabel kalmistul
407. Pühajärve (1) : mõisa peahoone
408. Vohnja (1) : mõisa peahoone
409. Võsu (1) : kõrts
410. Paldiski (15) : Pakri saar – pankrannik, tuletorn, taluhooned
411. Pada (2) : mõis
412. Palmse (2) : mälestusmärgid
413. Roela (1) : mõisa peahoone
414. Vihula (1) : mõisa abihoone
415. Vasta (1) : mõisa peahoone
416. Essu (2) : portreemaal mõisas
417. Lelle (1) : kirik
418. Elistvere (2) : mõisa ait
419. Igavere (2) : postijaam
420. Halliku (1) : mõisa peahoone
421. Koopianegatiivid: välismaa arhitektuur (1025)
422. Koopianegatiivid: välismaa maalikunst, graafika, joonistus jne (1021)
423. Koopianegatiivid: välismaa skulptuur ja monumendid (412)
424. Koopianegatiivid: Eesti kultuuripärand (287)
425. Diapositiivid: välismaa kunst (73)
426. Diapositiivid: eesti kunst (22)
427. Vaiatu (1) : mõisa peahoone

Lisa nr 4 : Kunstiajaloolise Fotokogu korrastamise päevik

18.09.2006

Täna leidsin jälle Jõhvi kiriku KNB²⁸³-sid Lüganuse karbist. Leidsin Martna karbist Koeru pingistiku KNB ja Ambla FB²⁸⁴.

Kjellin märgib fotode tahaküljele K. I. = Kunsthistorische Institut, Kunstiajaloo Instituut.

Mõned fotod on kuulunud Usuteaduskonna Ristiusu Arkeoloogia Muuseumile (enamasti märgitud kuupäev 1938.aastal) nt A-50-1. Mõnedele fotodele, mille tagastas Liidia Tuulse, on taha löödud Riigiantikvaari tempel (23. jaanuar 1945). Nt B-50-2. 1985. aastal on kogu inventeerinud Mart-Ivo Eller (fotode tagaküljele pastapliiatsiga tehtud märkused ja sulgudesse lisatud aastaarv 1985, negatiiviümbristele on lisatud pastakaga sulgudesse: (1985).

20.09.2006

KK fotokogus on kolm nummerdatud fotodega kogu: Parikaste fotod (neljakohaline number), Marburgi fotod (nelja- kuni kuuekohaline numbritest või numbritest ja tähtedest koosnev kood) ja R. C. E. Kirchhofi fotod (neljakohaline number). Neid numbreid olen ebajärjepidevalt märkinud andmebaasi viidete lahtrisse.

Fotodele on taha löödud tempel „Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabinett“. See märgistamine pidi toimuma pärast Kjellini professuuri, sest Kjellin tavatses enda loodud asutust nimetada Kunstiajaloo Instituudiks (K.I.). Oleks vaja uurida, millal tempel välja anti.

/---/

10.10.2006

Haidaku fotosid vahendas Kjellinile Elfriede Simenson, nt 13.02.1924 (vt foto B-56-3 või B-56-4, B-56-19). Sellesama foto taha kirjutatud märkuse järgi („warscheinlich

²⁸³ KNB = B-formaadis klaasnegatiiv

²⁸⁴ FB = B-formaadis (positiiv)foto

Photo Haidak/Narva) võib arvata, et foto autoriks on O. Haidak. NB! Foto B-56-4 taha on kirjutatud samuti „warscheinlich Haidak“, kuid negatiivile B-56-4 on kirjutatud Ljubimoff 1924.

Foto A-56-47 kinkis 1922 või 1943.a Kunstiajaloo Instituudile B. Treufeldt, ta kinkis ka fotod A-56-278, 279 ja 280.

Foto B-56-19 taha on löödud Usuteaduskonna Ristiusu Arkeoloogia Muuseumi kummitempel kuupäevaga 10.V.1938 ja id-numbriga (?) No V-67. Kas see foto on mingil ajal kuulunud sellele asutusele ja on mingil ajal üle antud? (vt ka B-56-29, B-56-30 – sama kuupäev).

Kjellini ajal saadud fotodele on taha kirjutatud Kjellini perekonnanime tähed „Kj-n“ (vt foto A-56-21). Selle järgi saab foto dateerida enne 1924.a, mil Kjellin lahkus Tartu Ülikoolist. Pole tõenäoline, et hiljem tema omandusse jõudnud fotod Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabinetti jõudsid. Haidaku autorlus foto A-56-21 puhul on kindlaks tehtud paberfoto taga oleva märke põhjal.

11.10.2006

Alates Narva fotodest (karp/grupp nr 56) hakkasin lisama Parikase fotode kirjeldusse Parikaste enda 4-kohalist numeratsiooni (Narva ja Ivangorodi fotod algavad nr 4-ga, Narva-Jõesuu fotod 7-ga).

Foto A-56-302 taha on löödud kummitempliga „Tartu R. Ülikooli Kunstiajaloo kateeder“, seega on foto kogusse sattunud ajavahemikul 1944-1950.

Foto A-56-302 taha on löödud kummitempliga „Tartu Ülikooli Kunstiajaloo Kabinett“, seega on foto kogusse sattunud ajavahemikul 1924(?) -1944.

Foto A-56-305 taha on löödud kummitempliga „Kunstiajaloo Instituut TARTU ÜLIKOOOL“, seega on foto kogusse sattunud ajavahemikul 1922-1924(?).

Usuteaduskonna Ristiusu Arkeoloogia Muuseum lühendiks on RAM.

/---/

1.03.2007

Klaasnegatiivid, millele on paber taha kleebitud, pärinevad arvatavasti peamiselt Kjellini ajast. Hiljem on paber eemaldatud ning negatiiv on pandud ümbrikusse, kuid neid, mis on ümbrikusse pandud märgatavalt hiljem, on võimalik eristada selle järgi, et tindiga kirjutatud märkused paberil on imbunud läbi ja söövitanud emulsioonikihti.

Templi „USUTEADUSKONNA Ristiusu Arkeoloogia Muuseum ... No ...” puhul kasutan lühendit „RAM ... Nr ...”

Negatiivide ümbrikele on pliiatsiga numbrid lisatud arvatavasti 1985.a kui M. Eller fotokogu inventeeris. Tavaliselt lisas ta ka aastaarvu. Fotodele kirjutas ta pastapliiatsiga tagaküljele selle, mis oli kirjutatud negatiivi ümbrikule ning lisas aastaarvu, mille ma foto kirjeldamisel andmebaasis panin sulgudesse: (1985).

5.03.2007

Lühendi K.I. kirjutas fotodele enamasti taha Kjellin. See tähistab Kunsthistorische Institut algustähti (vt C-65-22).

Klaasnegatiive on nummerdatud mitu korda. Kõigepealt on seda teinud kas Vaga või Tuulse ning hiljem 1985.a M. Eller.

Võrreldes kolme negatiivi: B-65-70, B-65-71 ja B-65-72 tekib küsimus, kas Kjellin, kes inventeeris(?) Petseri kloostrit, pidi vähemalt ühe fotonegatiivi deponeerima Petseri Rahvaharidusseltsi. Klaasnegatiivid B-65-70 ja B-65-72 on saadud pildistamisel samast kohast (pildi vasakul ülemises servas on näha katuseräästas). Mõlema pildi taha on kleebitud paberileht, millele kirjutatud: Petseri Rahvaharidusseltsi omand. Kjellini negatiiv (B-65-71) on pildistatud teisel ajal (ilmselt hommikupoole) – Varakambri katuse S-külg on heledalt valgustatud. Samas on ühel teisel fotol (B-65-81) kujutatud ühte meest seismas, kepp ühes käes ja paberkott teises käes, Petseri kloostri sisehoovi trepil, mis viib Mihhailovski kiriku juurde mäe otsas. See mees aga on arvatavasti Kjellin ise. Klaasnegatiivi taha kleebitud paberilehele aga on kirjutatud seesama märkus: Petseri Rahvaharidusseltsi omand. Samas on 12. juulil 1923.a E. Waldmannil tehtud pilt samast kohast (B-65-80), st trepist, mis viib Mihhailovski kiriku juurde ja trepil ei seisa kedagi. Niisiis, kas Kjellinil oli Petseri kloostri pildistamiseks vaja Petseri Rahvaharidusseltsi luba, mille vastutasuks ta pidi kaks negatiivi andma Petseri Rahvaharidusseltsile? Kas Kjellinil olid mingid kokkulepped Rahvaharidusseltsiga? Miks negatiivid ikkagi sattusid tagasi Kunstiajaloo kabinetti? Kas Kjellin pildistas oma fotod Petserist ise (ja kas ta pildistaski kogu aeg ise või lasi seda kellelgi teisel teha?)? Või palkas ta selleks E. Waldmanni? Klaasnegatiividele B-65-70 kuni B-65-72 tahakleebitud paberitele on andmed kirjutanud Voldemar Vaga, kusjuures teatud aja pärast on ta pliiatsiga teinud lisamärgusi, täpsustades fotol kujutatud objekti kirjeldust. Esialgu on fotodele taha kirjutatud vaid „Petseri klooster. Photo Kjellin, 1922“ või „Petseri. Petseri Rahvaharidusseltsi om.“.

E. Waldmann on oma klaasnegatiivid ise üsna põhjalikult kirjeldanud. Waldmanni klaasnegatiivide taha kleebitud paber on alati hea kvaliteediga ning ülekate klaasipoollele on pikem, samas kui Vaga kirjeldatud klaasnegatiividele on kohati taha kleebitud kehvema kvaliteediga paber (täheledatav ka teiste objektide, kunstimälestiste fotode puhul) ning see on väiksema ülekattega (st liimiriba klaasipoollel on kitsam). Niisiis kuna Waldmann kirjeldas oma klaasnegatiive arvatavasti ise, võib järeldada, et fotod B-65-70 kuni B-65-72 pildistas keegi teine. Kuna klaasnegatiivile B-65-71 on taha kirjutatud autoriks Kjellin, võib ehk ka selle tõesuses kindel olla. Siiski jääb küsimus, kas Kjellin on ka fotode B-65-70 ja B-65-72 autor. Kolmas küsimus on see, et miks üleüldse on fotod B-65-70 ja B-65-72 üles võetud samast kohast. Kas siis fotograaf võis seda kohe kindlaks teha, kui tema ülesvõtte esimesel korral ebaõnnestus (st jäi ebateravaks ja tumedaks)? Ja kui ta seda kohe teha ei saanud, kuidas sai ta siis täpselt samasse kohta tagasi tulla ja uuesti pildistada? Oletame, et selleks, et kindlaks teha, kas foto on välja tulnud, on vaja teatud kindlaid teadmisi ja kogemusi. Kas me saame eeldada, et Kjellinil olid need olemas? Ühest küljest oli ta ju kodumaal Rootsis väga palju kunstimälestiste inventariseerimisega kokku puutunud ning pidi olema väga tuttav ka fotograafiaga. Niisiis, kas tal oli Eestisse tulles oma fotoaparaat kaasas ja kas ta kasutas seda ka Petseris?

/---/

8.03.2007

Ka 1940.a fotodel on Kabinett-tempel. Nt B-68-9. Samas 1942.a fotol jälle Instituudi tempel (B-68-10). Tundub, et teatud perioodil kasutati neid templeid üsna suvaliselt. Täpsuse huvides tuleks aga võrrelda „instituut“-templite suurust.

/---/

9.03.2007

Klaasnegatiiv A-69-1 dateeritud A-69-2 järgi. Alus: samasugune ümbrik, käekiri ja järjekorranumber. A-69-2 ümbrikul on Selleke tempel. A-69-1 jrk nr on 231-7, A-69-2 jrk nr 231-8. Sarnaseid Körberi joonistustest tehtud fotosid on kogus veel. A-69-2 järgi võib väita, et nende kõigi autoriks on Selleke.

/---/

28.03.2007

Säiliku A-73-2 klaasnegatiiv pandud valesse ümbrikusse. Ümbrikule kirjutatud: „Pöide. Lõige a – b. Mõõtnud ja joonestanud J. Ermolik 1943.a.“; klaasnegatiivile vastava foto tagaküljele on kirjutatud: „Pöide. Lõige c – d. J. Armolik 1942.a.“ Millist infot usaldada? Kas klaasnegatiiv on pandud valesse ümbrikusse?

Säilikud B-73-8 ja B-73-9 on tegelikult identsed, pildistatud väikse ajavahega (erinevus märgata pilvede järgi foto paremas ülemises servas). Kaks negatiivi Pöide karikatest (B-73-43 ja B-73-44) on tehtud samal ajal ja samas kohas. Taustaks on kasutatud samasugust kangast. Erinev on vaid pildistamise nurk. Ühele negatiivile on autoriks märgitud Kjellin (B-73-43) ja teisele Buhgan (B-73-44). Kas Pöides ja Saaremaal üldiselt pildistas ikka Kjellin ise? Või tegi tema eest seda professionaalne fotograaf Buhgan? Ilmselt pildistas Kjellin Pöides ikka ise. Viga on tekkinud V. Vagal klaasnegatiivide sildistamisel. Nimelt on ta klaasnegatiivi B-73-44 taha kleebitud paberile esmalt sullepeaga kirjutatud: Kuresaar Foto Buhgan. Hiljem on ta maha tõmmanud „Kuresaar“ ja pliiatsiga kirjutatud: Pöide Karikad. Nimelt fotografeeris Buhgan Kuressaare linnust. Huvitav on ka järgmine klaasnegatiiv B-73-45. See on ilmselt Buhgani fotode reproduktsioon klaasnegatiivil. Klaasnegatiivi kirjeldamisel on olnud palju segadust. Kõigepealt on Vaga sullepeaga kirjutatud „Arensburg“. Hiljem on ta selle pannud sulgudesse ja lisanud küsimärgi „?“ ja kirjutatud juurde: Peude Foto Buhgan. Veelgi hiljem on ta pliiatsiga „(Arensburg?)“ maha tõmmanud ja lisanud: Karikas ja altarirüü. Paberfotole on aga kirjutatud: Foto Buhgan, Arensburg 1922 nach älteren Aufnahme. Kas see vanem ülesvõte oli Buhgani tehtud? Originaalfoto autor jääb teadmata, küll aga on koopia valmistanud Buhgan 1922.a.

/---/

4.04.2007

Eestist lahkudes võttis Kjellin kaasa fotosid ja negatiive. Hiljem palus Ülikool ja Alfred Vaga kaudu ka Muinsusnõukogu fotod tagasi tuua. See fakt kajastub ka paberfotodel. On kahte liiki fotosid:

1. mille tagaküljele on Vaga sullepeaga kirjutatud kirjelduse, lisatud Kunstiajaloo Instituudi tempel. (nt 1. koopia B-76-41);

2. mille tagaküljele Kjellin on pliiatsiga kirjutanud kirjelduse, kusjuures ta on enamasti lisanud Kunsthistorische Institut initsiaalid „K.I.“ Nendele fotodele ongi hiljem lisatud Kunstiajaloo Kabinetti tempel. (nt 2. koopia B-76-41). On ka paberfotosid, millel tempel puudub (B-76-45).

Säilikutest B-76-42, B-76-43 ja B-76-46 pole aga paberfotot, kuigi on olemas klaasnegatiiv. Võib-olla Kjellin neid fotosid ei tagastanud? Kas on võimalik, et neist paberfotosid ei tehtudki? Viimane pole aga eriti tõenäoline. Fotol B-76-42 on kujutatud vaadet pikihoones koori poole itta, see aga annab ju kiriku siseruumist üldmulje, mida uurimisel kindlasti kasutatakse. Sellest aga järeldub, et need fotod kas jäid Kjellini kätte või on kadunud. Säilikul B-76-48 puudub aga klaasnegatiiv. Kas see asub Kjellini arhiivis Rootsis või on hävinud?

/---/

10.04.2007

Mida tähendab Grünthali (1933.a) fotodel märkus „Professori näite järele/järgi“. Säiliku B-80-20 klaasnegatiivile on löödud Grünthali tempel: Foto Grünthal 1933, paberfoto taha aga on kirjutatud „Foto Kjellin 1924“. Kes on siis foto tegelik autor. Tõenäoliselt ikka Kjellin, sest paberfoto paber on sarnane teiste Kjellini ajal valmistatud fotode omaga. Kahtlus aga tekib autoritemplite suhtes. Need on kõik ühesuguse disainiga (kirjastiiliga) mitme aasta lõikes (nt „Selleke 1938“, Tuulse 1940“ jne) [NB! Edaspidi nimetan seda autoritemplik (autoripitsatiks)]. Teiseks küsimus: kes neid pilte tembeldas. Võib-olla tegi seda Selleke. Kas need templid löödi peale kohe pärast fotode valmimist? Käesolevast näitest tekib mulje, et seda tehti hiljem, isegi tükk aega hiljem. Võib-olla sellepärast ongi tekkinud segadus B-80-20 autorluse suhtes. Tembeldamine käis nõ massitöö printsiibil. Võeti ette teatud arv negatiive, need sorteeriti (mälu järgi?) vastavalt autoritele. Siin võiski tekkida inimlik viga – autorid aeti segamini. Sellest aga järeldub, et see võis juhtuda ka ainult selle ühe foto või siis Ridala fotodega. Seega ei saa sellest ühest juhtumist järeldada, et kõik Grünthali vastavalt märgistatud negatiivid oleksid tegelikult Kjellini tehtud. Küll aga saab teha järelduse, et 1924 tegi Kjellin Ridalas pilte, millest Grünthal 1933 tegi fotod. Või tellis Kjellin 1924 Grünthalilt fotod, mis jäid Grünthali valdusesse ja anti Kunstiajaloo Kabinetti näiteks 1933 koos Haapsalu negatiividega? Vaata ka negatiive

B-80-30, B-80-31 ja B-80-32. Säilik B-80-44 (ja B-80-46) toetab väidet, et Ridalas tegi Grünthal 1924 fotosid Kjellini juhiste järgi. Kas ka Haapsalus 1933?

/---/

Foto B-80-65 autoriks märkisin andmebaasis Grünthali, sest Selleke tegi Grünthali negatiividest paberfotosid (vrd B-80-35). Mõlematel fotodel on kasutatud samasugust templit: „FOTO ED SELLEKE TARTU“. Küll aga võis Selleke ka ise Ridalas pilte teha (B-80-67). Pildil B-80-67 on aga erinev (hilisem?) tempel: „Foto E. Selleke Tartu“.

/---/

11.04.2007

Säilik C-81-12: järjekordne vastuolu nn autoritempli ja klaasnegatiivile kirjutatu vahel. Klaasnegatiivi ümbrikule on löödud tempel Foto Selleke 1938, klaasnegatiivi emulsioonipoolele kleebitud paberiribale aga on Selleke ise (?) kirjutanud: Risti 1936 Foto Selleke. Pabeririba kleebiti klaasnegatiivile selleks, et saada paberfotole valget äärt. See tähendab, et see kleebiti siis, kui oli vaja teha paberfotosid. Seega tõenäoliselt on sellele ribale kirjutatud aastaarv, millal valmistati paberfoto. Selle põhjal ei saa veel päris kindlalt väita, et ka foto on kogusse võetud 1936, kuigi tõenäoliselt nii see oli. Klaasnegatiiv on aga ümbrikusse pandud 1938, mil löödi ka vastav tempel. Enne seda võisid negatiivid olla Selleke valduses.

/---/

24.04.2007

E. Ederbergi postkaart V. Vagale 13.07.1961 (A-94-389). Saadetud Vagale Tartusse Jakobsoni t. 3. Sisu:

Väga austatud sm. Vaga. Suur tänu Teile brošüüri „Das Mittelalterliche Wohnhaus in Tallinn“ eest. Ühtlasi tänan Teid ja Teie abikaasat telegrammi eest, minu sünnipäevaks. Tervitades E. Ederberg. 13. VII 61.

V. Vaga postkaart Alge Stahlile. Ära saatmata. Sisu:

Уважаемая Алге Штал! Сердечно поздравляю Вас и Вашего супруга с новым годом! В.Вага!

25.04.2007

Klaasnegatiivile kleebitud paberiribad näitavad, et klaasnegatiivist on selle valdaja teinud paberfoto. See tähendab, et kui fotograaf andis klaasnegatiivid Kunstiajaloo Kabinetile ja enne neist paberfotot ei valmistanud, tegi seda tõenäoliselt Tartu Ülikooli fotograaf Eduard Selleke.

Villem Raami postkaart 3.02.1938. prof Sten Karlingile aadressil Vikerkaare 2 Tartu (A-94-528). Kohale jõudnud 4.02.1938. Sisu:

Tartu, 3. II 38. Lugupeetud Härja professor. Palun mind väga vabandada, et ma täna tundi ei saanud tulla. Hommikuspoolikul veel lootsin, et saan tulla, kuid hiljem osutus see mu Soome sõidu tõttu võimatuks. Veel kord vabandades ja lugupidamises tervitades V. Raam. P. S. Loodetavasti teisipäeval astun Teie poole sisse. Idem.

/---/

30.05.2007

Akeli klaasnegatiividel on ülemises ja alumises servas valge äär. Tema ei kleebi negatiividele paberiribasid, et saada paberfotole valget äärt. Seda teeb aga tavaliselt Selleke. Niisiis kui Akeli klaasnegatiivile on kleebitud paberiribad, on seda tõenäoliselt teinud Selleke, st et klaasnegatiiv on deponeeritud Kunstiajaloo Kabinetti ning kuna paberfotosid pole mingil põhjusel säilinud (või pole neid tehtudki), on seda lastud teha Sellekel.

/---/

Osa fotodest on pakendatud ümber isetehtud ümbrikesse, milleks on kasutatud ühelt poolt täis trükitud (Kabinetti puudutav dokumentatsioon) paberit. See võib olla seotud sõjaaegse nõudega taaskasutada kirjade saatmiseks vanu ümbrikuid. Seega on ka Kabineti klaasnegatiivide ümbrikud läinud taaskasutusse ning negatiivide jaoks on kasutatud kontoripaberist tehtud uued ümbrikud (vt nt B-94-1936, antud juhul on säilinud ka negatiivi algne kattepaber 1924. aastast).

Negatiivide kirjeldamiseks kasutati Kjellini ajal kattepaperid, mille üks serv kleebiti klaasnegatiivi klaasipoolale. Paberilehele kirjutati musta sullepeaga. Hiljem on lakoonilistele kirjeldustele lisatud täpsustavaid andmeid pliiatsiga. Kattepaperi jaoks kasutati õhukest üsna halva kvaliteediga paberit. Paljudel juhtudel on see paber sagedase kasutamise või halbade hoiutingimuste tõttu rebenenud või hoopis kadunud. Sellisel juhul on fotod uutesse ümbrikesse ümber pakitud. Kurioosne on

aga Grünthali valmistatud Haapsalu linnuse negatiivide juhtum. Klaasnegatiividele on leht taha kleebitud eelkirjeldatud kujul. Lehele on kirjutatud: „Professori näite järele“. 1927.a toimusid Haapsalu linnuses konserveerimistööd ning negatiivid võivad olla valmistatud seoses selle ülesandega. Negatiividele kinnitatud paberilehtedele oli löödud tempel „Kunstiajaloo Instituut TARTU ÜLIKOOOL“. Nendest faktidest tuleks järeldada, et fotod on valmistatud 1922-1927, kuid paberilehele on löödud ka tempel „1933“, mis peaks ju näitama fotode valmistamise aega. Mina väidan, et see näitab fotode arvelevõtmise aega, kuid fotod on valmistatud varem. On võimalik, et negatiivid olid teatud aega hoiul fotograafi juures ning anti alles 1933 üle Kunstiajaloo Kabinetile. Hiljem (alates 1926.-28. aastast) hakatakse klaasnegatiivide pakendamiseks ja kirjeldamiseks kasutama ümbrikke.

13x18 polümeernegatiivide autoriks on tõenäoliselt Selleke. Need kujutavad endast reproduktsioone varasematest fotodest. Ilmselt pärinevad need sõja ajast, so aastatest 1942-1944 ja pärast sõda. Kui vanast fotost oli vaja saada koopiat, oli üheks võimaluseks teha sellest uus foto. Polümeernegatiiv sobis selleks ilmselt oma soodsa hinna poolest.

/---/

15.08.2007

Emulsioonile kleebitud paberiribad. See märkus tähendab, et klaasnegatiivist on kindlasti valmistatud paberfoto. Paberiribad kleebiti selleks, et saada fotole valge äär, samuti ka selleks, et elimineerida kadreerimise või pildistamise vead (vt nt B-104-2, ülemine äär). Mõningatel juhtudel on fotograaf E. Selleke kirjutanud negatiivile kleebitud paberiribadele ka andmeid pildistamise aja (nt 19 jaan 1942), särituse jms kohta, samuti enda nime.

17.08.2007

Esimesel aastal (1922), kui Kjellin Valjalas käis, tegi ta ise fotosid (vt B-106-40). Järgnevatel aastatel tellis fotosid eriala spetsialistidelt. Kui fotodele on taha kirjutatud „K.I.“ või „Kunst. Inst“ (Kjellini käekiri), siis peavad need olema kogusse sattunud enne seda, kui seal hakkasid töötama palgatud abilised, so 1922.a, kui Kjellin sellega ise tegeles.

/---/

18.09.2007

Grünthali teema jätkub Wormsi kiriku puhul (vt säilikud). Fotod on tehtud Kjellinile uurimistöö jaoks, so enne 1924 (k.a), kuid tempel märgib ära aasta 1933, vt B-114- Säiliku B-114-8 emulsioonikiht on klaasi küljest täiesti lahti tulnud.

/---/

3.10.2007

Ümbrikule kirjutatud teksti sisestamisel andmebaasi tähistab sõna järele sulgudesse märgitud kaldkriips (/) seda, et sõna on maha tõmmatud. Kui midagi on asemele kirjutatud, siis on see kirjutatud sulgude järele. Nt „Lomp(/)Thomson“ – kirjutatud on „Lomp“ see on maha kriipsutatud ja asemele kirjutatud „Thomson“. „Rahukogu t(/)“ – maha on kriipsutatud 2 (või rohkem) sõna: „Rahukogu t“. Mahakriipsutatu asub kirjes punktide vahel Nt „Tallinn. Pühavaimu kirik. Vaateid(/). Kantslitrepi rinnatis (detail)“.

4.10.2007

Fotopostkaardi A-223-1 tagaküljel Carl Sarapi kiri Voldemar Vagale 27.02.1934:

V.a. hr. V. Vaga.-Siin juures saadan arve Narva pildistuste kohta. Arvestasin elukutselise fotograafi hinnaga harilikkude võtete puhul. Tegelikult oli aga selliste võtetega, nagu uue Narvas tuli teha, ronimist ja turnimist palju. Loodan, et saadetud arve Kabinetti rahuldab. Tervitades, Csarap 27.II.34.

Pildil: Mõdriku ms (Virumaal) Napoleoni sõja mälestussammas.

/---/

17.10.2007

Templid: „Denkmalamt Lettland“ lühendiks on „DAL“.

Paberfoto (postkaardi) A-320-1 tagaküljel L. Baltgalis'e uueaastasooovid Ülikooli Raamatukogu direktorile Fr. Puksoo'le 1944.a.

18.10.2007

Paljud Schneideri fotod on kogusse saadud Kjellini ajal. Nende taga on Kjellin kirjutanud oma käekirjaga (vt nt A-360-8, A-360-39 jt). Paljudel fotodel (või kõigil?) on Kabinett tempel, mitte Instituut. Võis olla nii, et need pildid kuulusid Kjellinile, kes

nad kirjeldas oma käekirjaga. Ja siis andis need Kabinetile, kus Vaga sai alles hiljem hakata neid üle vaatama ja tembeldama. Schneideri Eesti fotodel on Instituudi tempel (kontrollida!). Ei pea paika. Ka Eesti fotodel on „Kabinett“-tempel. Teine võimalus: ta andis osa oma fotosid pärast professori ametit Tartu Ülikoolile. Osa on ju säilinud ka tema arhiivis.

Kui fotol on templid: Instituut või Kabinett on nad kindlasti registreeritud enne 1944. Schneideri fotode kohta. Kui need on registreerinud Schneider ise, on tagaküljele Schneideri templi ette kirjutatud „Fot.“ = Fotograaf Schneider“. Kui need on kirjeldatud Kjellini poolt, see märgi puudub! Mõnikord on Kjellin kirjutanud tänava nime uuesti, sest Schneider käekiri on kohati raskesti loetav (nt A-360-82, A-360-87, A-360-91).

Ümbriku, mis vastavad järgmisele kirjeldusele: Koopiad linnuste plaanidest; ümbriku paremas servas linnuse nimi; „Storchi/Körberi j“ (Õ.E.S. m. ...),; number 23X-... . Tempel: Kabinett. Koopiad joonistest, plaanidest on lastud teha Sellekel. VT A-151-5, millel on ka olemas Selleke tempel.

/---/

6.11.2007

1930.a tehtud ERM klaasnegatiivide puhul on huvitav see, et mõned neist on ümbriku külge kinni jäänud. See tähendab, et nad on pakendatud üsna varsti pärast seda, kui neile paberiribad külge kleebiti. Pärast paberiribade kleepimist, mida on erandlikult tehtud klaasipoollele (tavaliselt praktiseerib Selleke paberiribade kleepimist emulsioonipoollele) pakendati nad kohe ümbrikesse. Ja pärast seda pole neid enam välja võetud, sest ümbrikke pole katki tehtud. Alles nüüd tuli negatiivid paberi küljest lahti rebida. Mõnele negatiivile jäid seetõttu ka ümbriku tükid külge. Sellest faktist võib järeldada kahte asja. Kõigepealt seda, et alguses (1930ndatel, kui temast sai Ülikooli fotograaf, so Kabineti ametlik fotograaf), katsetas Selleke paberfotode tegemisel valge ääre saamiseks paberiribade kleepimisega negatiivide klaasipoollele. Hiljem aga kleepis ta paberiribad emulsioonipoollele. Sellise menetlusmuutuse võis tingida see, et klaasipoollel ei olnud liim nii hea nakkuvusega ning kleepimisel tuli seda kasutada suuremas koguses. Üleliigset liimi ei olnud nii lihtne ära pühkida ja kui negatiivid ümbrikesse pandi, jäid need nende külge kinni. Emulsioonipoollel oli aga

liim parema nakkuvusega ja seda kulus ka vähem. Kui osa liimi jäi ka paberiribadest üle, oli seda kergem pühkida ja see ei jäänud ümbriku külge kinni.

/---/

8.11.2007

ERKA-FOTO = R. K. E. Kirchhof.

Oluline on märkida kleepimisjälgede olemasolu väga paljudel piltidel (nt B-390-28). Märkimist väärivad kasutatud kirjapaberist valmistatud ümbrikud (B-393-6; B-393-5 jt). Lehe teisele poolele on trükimasinaga trükitud mingisugused märkmed arhiividest. Selliseid ümbrikke võidi valmistada ajal, mil saksa okupatsioonivalitsus nõudis ümbrike taaskasutamist. Nii tuli ka negatiivide ümbrikke selleks kasutada ja neile uued ümbrikud valmistada.

9.11.2007

Sellekese paberiribade kohta. Kunstiajaloolises Fotokogus on klaasnegatiivil foto (B-397-1) Kunstiajaloo õppetooli õppejõududest ja üliõpilastest, kes istuvad Kunstiajaloo Kabinetis, Tartus Lai tn 36. Mart Eller väidab oma artikli juures foto allkirjas (Eller, M. Kunstiajaloolased Tartu Ülikoolis aastail 1940-1989. - Kunstiteaduslikke uurimusi 7. Tallinn 1994, pilt nr. 13), et foto on tehtud 1940 kevadel. Selleke on negatiivi emulsioonile kleebitud paberiribale kirjutanud kuupäevaks 27. märts 1941. Millal siis foto tegelikult tehtud on? Või oleks õigem küsida, millal kunstiajaloolasi pildistati? Kas pildistamine toimus 1940 kevadel? Kui Elleril on õigus, saab sellest järeldada vaid seda, et paberfoto valmistas Selleke alles aasta pärast. Kuid miks pidi ta seda tegema alles aasta aja pärast? Vastuse võib leida sellest samast Elleri artiklist. Saame teada, et Karling lahkus Eestist 1941 kevadel. Selleke võis pildi talle kaasa anda. Teisalt võiski pildistamine toimuda 1941 kevadel, mil oli juba teada, et Karling Eestist lahkub. Miks on pildil tema naine? Kas ei näita see meile, et pildistamise hetk on sedavõrd tähtis, et isegi tema on pildile tulnud? Või käis ta abikaasaga igal pool koos? Samuti võiks läbi vaadata need isikud, kes on pildil. Kas nad olid juba 1940 üliõpilased või astusid nad kooli alles 1940 sügisel. Kevadeks pidi nad juba olema selgusele jõudnud, kas nad soovivad kunstiajalugu õppida. Õigupoolest toimus aga spetsialiseerumine alles hiljem, nagu see tänapäevalgi 3+2 süsteemis toimub. Kui isikute põhjal võib järeldada, et pilt on ikkagi tehtud 1941 kevadel ja mitte 1940, saab ka ülejäänud Sellekese paberiribadele kirjutatud daatumeid rohkem usaldada, sest

tuleb järeldada, et tavaliselt valmistas ta paberfoto üsna pea pärast ülesvõtte tegemist. Antud fakt oleks eriti oluline ERMi fotode dateerimisel, kuigi vähemoluline näiteks maapiirkondades ülesvõetud arhitektuurfotode puhul. Viimastel puhkudel tuleb arvestada, et paberfotode valmistamisega ei olnud üldjuhul väga kiiret. Teine asi, mida tasub esile tuua, on see, et Selleke hakkas kuupäevi fotodele märkima valdavalt just 1940. aastatel ja eriti ERMis tehtud fotode puhul 1943. Kuid nagu näha võis ta seda hakata praktiseerima juba 1941. Tähelepanuväärne on veel fakt, et kuigi 1943 kleepis ta ERMis tehtud ülesvõtete negatiividele paberiribad (kirjutades seejuures sinna peale daatumi), ei ole säilinud mitte ühtegi paberfotot neist negatiividest. Võimalik, et Selleke ei jõudnud paberfotosid enam teha, veelgi enam, selleks puudus vajadus. Aga ühtlasi võib sellest ka järeldada, et kuigi Selleke kleepis negatiividele paberiribad, ei plaaninudki ta neist kohe paberfotosid teha. Tema jaoks oli see loomulik protseduur, mis järgnes negatiivi ilmutamisele pärast ülesvõtte tegemist. Hiljem oli juba väga lihtne paberfotosid teha – tuli lihtsalt negatiiv välja valida ja paberile kopeerida. Niisiis kui Selleke ei plaaninudki ERMi negatiividest paberfotosid teha, võis ta ometi negatiividele paberiribad kleepida, sest ta olid seda kogu aeg teinud. Ja sellest võib järeldada, et eespool mainitud negatiiv oli ikkagi ülesvõetud 1941 kevadel ja mitte 1940 kevadel. Ja sellest kõigest saab järeldada, et ka ERMi negatiividele kirjutatud kuupäevad näitavad just nimelt pildistamise kuupäeva. Samamoodi näitavad varasematel negatiividel paberiribadele kirjutatud aastaarvud pildistamise aega.

/---/

23.01.2008

Näide Kunstiajaloo Instituudi templi hilisemast kasutusest on see, et säilikul (neg) A-388-5 on Instituudi tempel, aga pildistatud on see 1942.a. st et Instituudi tempel oli sel ajal juba kindlalt taas kasutuses.

/---/

7.02.2008

Koopianegatiivide seas on seeria Kjellini-aegseid õigeusu kiriku pilte. Sealhulgas on ka fotoportreed õigeusu preestritest liturgiariietuses (A-421-932, 933). Need

tuletavad meelde pilte Petserist. Ka seal lasi Kjellin pildistada kloostri munkade tema liturgiariietes.

Eile avaldas Kauri arvamust, et Kjellin oli väga ambitsioonikas. Seda võib tõesti arvata ja fotokogu on sellele kindlasti tõestuseks. On märgata laialivalguvust ja äärmise laiahaardelisuse taotlust. Sellest ambitsioonikusega võib muidugi paremini selgitada ka vastuolusid Ülikooli nõukoguga ning äkilist lahkumist 1924.

/---/

27.02.2008

Instituut-tempel oli taas kasutusel Tuulse ajal (1942-44), vt Tuulse fotodel olevaid märkusi ja kirjeldusi.

Kjellinil oli läbikäimine ka Friedrich Wolffiga. Foto A-6-152 taha on ta kirjutanud „durch Fr. Wolff“, see Grünthali Haapsalu linnusekiriku pilt on saadud Fr Wolffi kaudu.

Selleke tegutses alguses fotograaf Peerna'ga. A-13-33 paberfoto tagaküljel on tempel: Foto::PEERNA-SELLEKE.

Aga kui on teada, et teatud fotodele on Kjellin käsitsi taha kirjutanud 1924, siis võib-olla osa jäi tema kätte ning alles hiljem tagastati Kunstiajaloo Kabinetti.

/---/

4.03.2008

Narva postkaardid, millele on kirjutatud „K.I.“ = Kunsthistorische Institut on märgistatud Kabinett-templiga. Võib-olla olid need fotode hulgas, mida Kjellin pidi hiljem tagastama ja mis senikaua olid tema käes.

/---/

6.03.2008

Säiliku A-56-342 tagaküljel Carl Sarapi kiri Voldemar Vagale 1934.

„V.a. hr. Vold. Vaga. Tartu Ülik. Kunstikabinet.

12. II 34

V.a. hr V. Vaga. – Palun mulle lahkesti teatada, kas võin lähemal ajal Kunstikabinetile esitada prof. Karlingi ülesandel tehtud Narva võtete(/) fotopildistuste arve.

Tervitades,

Teie Carl Sarap. Rakvere, Pikk t. 17 a.“

Vrdl: säilikuid A-56-343, A-56-346 ja A-56-367 säilikuga A-56-365. Viimase järgi määratud esimeste autoriks C. Sarap ja dateeringuks 1937.

Säiliku A-56-365 tagaküljel Carl Sarapi kiri Tartu Ülikooli Kunstikabinetile 1937:

„Tartu Ülikooli Kunstikabinetile Tartus Lai tän.

1. aug. 1937

Tartu Ülikooli Kunstikabinetile.

14. juulil k.a. saatsin Teile ... (N58546) paki negatiividega, mille saatmisest teatasin Teile ühes arvega kirjas. Nagu raudtee teatab, ei ole Teile selle paki jaamast välja võtnud. Pakk läheb müügile.

Austavalt CSarap.“

Grünthali teema jätkuks. 1933 on Grünthal teinud koopiaid Kjellini varasematest fotodest (vt B-24-77 tagakülg). Võib-olla sama lugu on Haapsalu fotodega.

/---/

7.05.2008

Grünthali müsteerium näib olevat lahendatud. Fotol B-57-5 on kirjas aastaarv 1925. Fotode negatiivil oli ju 1933.

8.05.2008

A-76-24 „durch Fr Wolff“ vist Kjellini käekirjaga. Tõenäoliselt saadud 1922-24. Samal ajal võidi saada ka Wolffi muud fotod, mis pärinevad aastatest 1923-24 (või jällegi, on need siis saadud). A-76-65 on lisaks „durch Wolff“ ka tempel „Instituut“, tähendab, et need on kindlasti saadud 1922-24.

Järva-Madises on pildistamise eest rahastamine jaotatud pooleks? Pooltel on märke Hamini dep ja pooltel Kabinett-tempel koos järjenumbriga. Kabinett-tempel ja Hamini dep koos ei esine. (B-19-8 ja B-19-9). Siiski: Järva-Jaanil on olemas mõlemad templid: B-18-10. Järelikult pandi neid templeid, kuidas viitsiti. Või on sel juhul

Kabinett-tempel löödud hiljem. Kõige tõenäolisem on see, et need on kõik Hamini deposiidid. B-18-11 ka mõlemad templid.

/---/

19.05.2008

/---/

Kabinett-tempel vahemikuga 1925-40, ma arvan, et tegelikult suurem osa peaks olema 1928 (või isegi 1932)-1940, sest suuremas koguses hakati ju fotosid tellima alles siis, kui selleks hakati raha saama Muinsusnõukogu otsusega otse Haridusministeeriumilt.

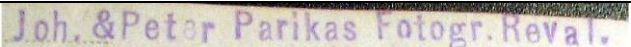
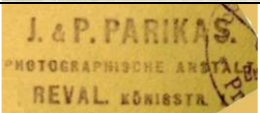
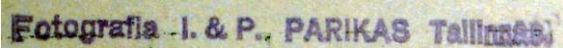
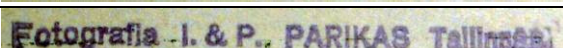
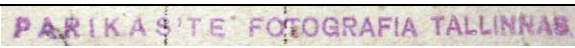
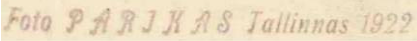
Ristiusu Arheoloogia Muuseumilt saadi fotosid 1940. Kuid need fotod olid tehtud Kunstiajaloo kabineti negatiividest. RAM-templil seisab arv 1938, st et need fotod peavad olema tehtud alates 1938.aastast. Muidugi võib ka olla, et need on tehtud varem, sest 1938.a muutus endine ... Ristiusu arheoloogia muuseumiks ja siis võeti kasutusele RAM tempel.

1938.a maksti Fr Wolffile fotode eest 5,10 kr (EAA f. 2100, n. 5, s. 286b, lk 74) See ei saanud olla suur kogus fotosid. Kuid need olid vanad fotod, mille Wolff oli valmistanud 1923-24, sest ka ülejäänud fotod on samasuguse materjaliga (PN ja KN) valmistatud. 1938 võidi osta mingisugune väike kogus ja sedagi „sõbrahinnaga“. Mõnedel Wolffi fotodel on aastaarvuga tempel. Pole selge, kas see on Haminiga seotud asi (vrd Simensoni jt templid koos aastaarvudega). Selge on see, et kui see on Haminiga seotud, ei saa see aastaarv olla kogusse saamise aeg, vaid pildistamise aeg. Need Wolffi fotod, mis on dateerimata võiksid olla dateeritud 1938.aastaga.

/---/

Lisa nr 5 : Parikaste signatuurtemplid

Tartu Ülikooli Kunstiajaloolise Fotokogu (TÜKAF) ja Tallinna Linnamuuseumi (TLM) Fotokogu põhjal

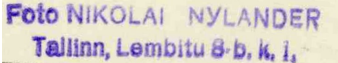
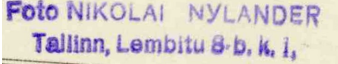
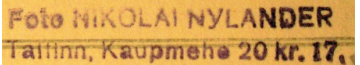
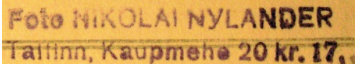
Järjekorra number	Tempel	Arv	Daatum	Kunstiajaloo Kabineti tempel	Märkused/Uus dateering
1 _{TLM}		1			TLM F 863 / kuni 1918
2 _{TLM}		1	29.04.1918 (täpne)		Väga täpne dateering. Enne seda kuupäeva kindlasti kasutusel
3		435	1920-1924	Instituut (1922-1924)	Arhiiviandmete põhjal peavad fotod olema tehtud enne 15. mai 1924 (EKLA, Vaga kiri Parikasele)
3 _{TLM}		1	Daatumita		
4		1		Kabinett (1925-40)	Sõna „fotografia“ (enne 1923)
4 _{TLM}		3	jaanuar 1919; 27.01.1921; 1921		Jüri Ratasessa hua pilt koos pärgadega, suri 23.01.1919. tõenäoliselt kasutusel 1921.a
5 _{TLM}		1	1921 – (templil oleva aastaarvu järgi)		
6		1	1924 (täpne daatum)	Instituut 1922-1924	
6 _{TLM}		2	Ca 1915... ca 1930		
7		4	1922 – (templil oleva aastaarvu järgi)	Kabinett (1925-40)	Tõenäoliselt 1922-1923. Postkaardil Kjellini käekirjaga Kunst. Inst. Mis tähendab, et saadud

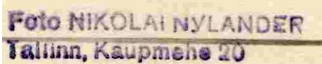
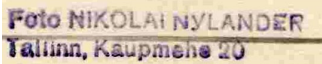
					enne Kunstiajaloo Instituudi templi kasutuselevõttu
8 _{TLM}	<i>Foto PARIKAS Tallinnas</i>	27	Enne 1905...ca 1930, Ca 1919, 1920-23, 1922 Musta tindiga 1924		Tõenäoliselt 1922 -1925
9	J. & P. PARIKAS TALLINN 1925	1	1928 (postitempli järgi)		1925.a postkaartide märgistamiseks
9 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1925	8	1924, enne 1924		Pildistatud varem, fotod tehtud negatiividest hiljem
10	J. & P. PARIKAS TALLINN 1926	3	1926 – (templil oleva aastaarvu järgi)	kahel Kabinett 1925-40	1926.a postkaartide märgistamiseks
10 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1926	6	1917-1926, enne 1924		Ülesvõtted tehtud varem, postkaardid hiljem
11 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1927	4	1927 – (templil oleva aastaarvu järgi)		Dateeritud templi järgi, 1927.a postkaartide märgistamiseks
12	J. & P. PARIKAS TALLINN 1928	1	1928 – (templil oleva aastaarvu järgi)	Kabinett 1925- 40	1928.a postkaartide märgistamiseks
12 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1928	6	1928 – (templil oleva aastaarvu järgi)		
13	J. & P. PARIKAS TALLINN 1929	2	1929 – (templil oleva aastaarvu järgi)	Kabinett 1925- 40	1929.a postkaartide märgistamiseks
13 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1929	7	c. 1923, 1929		
14	J. & P. PARIKAS TALLINN 1930	1	1930 (postitempli järgi)		1930.a postkaartide märgistamiseks
14 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1930	4	1930 (templil oleva aastaarvu järgi)		
15 _{TLM(must)}	J. & P. PARIKAS TALLINN 1931.	5	Ca 1930, 27. VII 1931 (dateering Oleviste kiriku torni põlemise järgi)		Kasutusel kindlasti 1931.a
16 _{TLM}	J. & P. PARIKAS TALLINN	1			Parikas9 kuni Parikas15 lühenenud versioon
17 _{TLM(must)}	FOTOGR. PARIKAS TALLINN 1932	8	1932, 1924, enne 1924		1932.a postkaartide märgistamiseks
18 _{TLM(must)}	FOTOGR. PARIKAS TALLINN 1933	2	1933 – (templil oleva aastaarvu järgi)		1933.a postkaartide märgistamiseks
19	FOTOGR. PARIKAS TALLINN	32	2 tk 1935	Kabinett 1925- 40	Parikas17 ja Parikas18 lühenenud versioon. Kasutusel alates 1932 või pärast 1933
19 _{TLM}	FOTOGR. PARIKAS TALLINN	8	Ca 1904... ca 1920; enne 1924 ja 1924		Paralleelselt kasutusel alates 1932
19 _{TLM(must)}	FOTOGR. PARIKAS TALLINN	10	1917-23, 1910, enne 1940, ca 1930 15.12.1934		Kasutusel kindlasti 1934

20 _{TLM}	FOTOGRAFIA PARIKAS, TALLINN	1			Parikas19 sõrendatud kirjaga versioon (hilisem?)
21	FOTOGRAAFIA PARIKAS TALLINN, KUNINGA 1	1	Daatumita		Kasutusel oletatavasti alates 1932
22 _{TLM}	FOTO PARIKAS TALLINN, KUNINGA 1	1	1946		Kasutusel pärast templit Parikas21, NB sõrendatud tekst

Lisa nr 6 : Nikolai Nyländeri signatuurtemplid

Hüpoteetiline järjestus alates vanemast uusimani (Kunstiajaloolise Fotokogu järgi)

Jrk	Tempel	Arv	Daatum	Kunstiajaloo kabineti tempel	Märkused
1 _{TLM}		12	Pärast 1917...ca 1930		Kasutusel 1917-1920(?). Kasutusel enne 1925 või ka paralleelselt eestikeelsega (nr 2)
2		7	Kõigil 1925	Instituut (1922-1928)	Kasutusel kindlasti 1925. aastal
3		129	116-l daatum 1928 (sh Instituut tempel 102-l)	104-l Instituut (1922-28), 9-l Kabinett (1925-1940)	Võeti kasutusele pärast 1925, kindlasti kasutusel 1928
3 _{TLM}		9	1926, c, 1930, c. 1935		Kasutusel kindlasti 1926
4		26		Kõigil Kabinett-tempel (1925-1940)	Võeti kasutusele pärast 1928, aadress on muutunud, aga kujundus on samaks jäänud. Kindlasti kasutusel pärast 1926, vrd eelmisega
4 _{TLM}		51	26: enne 1912, talv 1932, 1924, 1931, enne 1934, ca 1934, enne 1936; 27.VII 1931		Kasutusel kuni 1936. Kindlasti kasutusel pärast 27. juuli 1931. aastal (Oleviste kiriku torni põlemise järgsete taastamistööde fotod)

5		28	1935 (3-l)	Kõigil Kabinett-tempel (1925-40)	Võeti kasutusele pärast 1928. Kui eelmisel märgitud korter, siis sellel pole enam korteri numbrit. Tempel kasutusel 1928-1935
5 _{TLM}		1	1930		
6		2	0	Kõigil Kabinett-tempel (1925-40)	Ilmselt kasutusel alates 1936, eelmise invariant ilma meistri tiitli märgistusega. Võimalik, et kasutusel ka juba enne 1936, pärast 1936 võidi lisada märkus Dipl. meister
6 _{TLM}		32	Ca 1930...ca1937		Täpsed dateeringud 1933-34 ja 1936 (pildistamise aeg), aga (positiiv)fotod võisid olla tehtud ka hiljem
7		3	0	2-l Kabinett-tempel (1925-40)	Eelmise variant, kasutusel reproduktsioonide jaoks.
8		13	1936 (2-l)	Kõigil Kabinett-tempel (1925-40)	Nylander sai ainukeseks diplomeeritud fotograafiks 1937, seega alates sellest aastast võis seda templit kasutada
9		1	0	Kabinett-tempel (1925-40)	Kasutusel 1938-1939

Lisa nr 7 : Kunstiajaloolise Fotokogu andmebaasi kirjeldusväljad

- ID-number
- Seerianumber
- Fotograaf
- Tulme daatum (aastaarv)
- Pildistamise daatum (aastaarv)
- Tulme daatum (ajavahemik)
- Kirjeldus
- Hamini-templi olemasolu (jah/ei)
- Positiivi tüüp
- Positiivi formaat
- Positiivi orientatsioon
- Positiiveksemplaride arv
- Positiivi seisund
- Positiivi tagaküljele kirjutatud andmed
- Positiivi tagaküljel olevad signatuurtemplid
- Positiivi tagaküljel olevad institutsioonide templid
- Positiivi tagaküljel olevad Kunstiajaloo kabineti templid
- Positiivi asukoht fotokogus
- Negatiivi tüüp
- Negatiivi formaat
- Negatiivi orientatsioon
- Negatiiveksemplaride arv
- Negatiivi seisund
- Negatiivi ümbrisele kirjutatud andmed
- Negatiivi ümbrisele kirjutatud numeratsioon
- Negatiivi ümbrisele kirjutatud aastaarv
- Negatiivi ümbrisele kirjutatud fotograafi nimi
- Negatiivi ümbrisel olevad signatuurtemplid
- Negatiivi ümbrisel olevad Kunstiajaloo kabineti templid
- Paberiribade olemasolu negatiivil (jah/ei)
- Paberilehtede olemasolu negatiivil (jah/ei)
- Negatiivile kirjutatud andmed
- Negatiivi asukoht fotokogus
- Märkused
- Viited
- Kirje loomise kuupäev
- Registreerija nimi
- Digitaliseerimise kuupäev
- Digitaalfaili nimi